

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Hana Pultznerová

**Restituční tituly dle zákona o majetkovém
vyrovnání s církvemi a náboženskými
společnostmi**

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: doc. JUDr. Josef Salač, Ph.D.

Tematický okruh: Občanské právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 1. 8. 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 402 485 znaků včetně mezer.

Mgr. Hana Pultznerová

V Praze dne 1. 8. 2020

Poděkování

Za cenné náměty děkuji vedoucímu této práce, panu doc. JUDr. Josefu Salačovi, Ph.D. Největší dík patří mému manželovi Martinovi a mé mamince Marii za hlídání a péči o naše dvojčata ve dnech, kdy jsem tuto práci dopisovala, a za nekonečnou podporu a trpělivost. Ivče děkuji za všechny ty čárky :).

Obsah

Úvod.....	8
1. Snaha o vypořádání církevních restitucí.....	10
1.1. Historické souvislosti	10
1.1.1. Církev a církevní majetek do 90. let 20. století	10
1.1.2. Restituční předpisy 90. let minulého století.....	13
1.1.3. Blokační ustanovení zákona o půdě.....	15
1.2. Pokus o vyřešení církevních restitucí exekutivní cestou.....	17
1.3. Soudní cesta řešení církevních restitucí	19
1.3.1. Specialita restitučních předpisů	20
1.3.2. Sjednocující stanovisko pléna Ústavního soudu.....	21
1.3.3. Povinnost státu k restituci	22
1.3.4. Legitimní očekávání církevních právnických osob	25
1.3.5. Žaloba svého druhu.....	28
2. Zákon o majetkovém vyrovnání	33
2.1. Základní teze zákona o majetkovém vyrovnání.....	33
2.2. Návrh skupiny poslanců a senátorů na zrušení zákona o majetkovém vyrovnání	35
2.3. Pojmy používané v zákoně o majetkovém vyrovnání.....	37
2.3.1. Oprávněné osoby	37
2.3.2. Povinné osoby.....	42
2.3.3. Původní majetek církví a náboženských společností.....	46
2.3.4. Věci vyloučené z vydávání	51
2.3.5. Rozhodné období	52
2.3.6. Majetková křivda	53
2.4. Interpretační a aplikační principy zákona o majetkovém vyrovnání	55
2.5. Způsoby restituce dle zákona o majetkovém vyrovnání	57
2.6. Vydání zemědělské nemovitosti	59
2.6.1. Uzavření dohody vydání zemědělské nemovitosti	60
2.6.2. Schválení dohody o vydání.....	60
2.6.3. Řízení o vydání zemědělské nemovitosti.....	62

2.6.4.	Obrana proti postupu pozemkového úřadu ve správním řízení	63
2.6.5.	Soudní ochrana	64
2.7.	Vydání jiné věci než zemědělské nemovitosti	65
2.8.	Nabytí vlastnického práva oprávněnou osobou	66
2.9.	Další vypořádání s církvemi a náboženskými společnostmi.....	66
2.9.1.	Finanční vypořádání	67
2.9.2.	Zdanění církevních restitucí.....	68
3.	Restituční tituly	71
4.	Restituční tituly týkající se zemědělské půdy	74
4.1.	Klíčové pojmy	74
4.1.1.	Odnětí věci.....	74
4.1.2.	Bez náhrady	75
4.2.	Odnětí věci bez náhrady podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy	78
4.2.1.	První pozemková reforma.....	79
4.2.2.	Působnost zákona o revisi první pozemkové reformy	82
4.2.3.	Soupis pozemkového majetku	85
4.2.4.	Poznámka revise	86
4.2.5.	Oznámení o převzetí a poznámka zamýšleného převzetí	87
4.2.6.	Výpověď z hospodaření	88
4.2.7.	Rozhodnutí o převzetí majetku, převzetí majetku	90
4.2.8.	Příděl zabraného majetku.....	91
4.2.9.	Přechod vlastnického práva a intabulační princip	92
4.2.10.	Náhrada	97
4.3.	Prolomení hranice 25. února 1948	99
4.3.1.	Uzavřenost rozhodného období	100
4.3.2.	Ohrožení uzavřenosti rozhodného období	101
4.3.3.	Okamžik odnětí majetku	102
4.4.	Odnětí věci dle zákona o nové pozemkové reformě	106
4.4.1.	Soupis a výkup půdy	107
4.4.2.	Nabytí vlastnického práva Československým státem.....	109
4.4.3.	Náhrada za vykoupené pozemky	111

4.4.4.	Výpověď z hospodaření	113
4.4.5.	Příděl majetku	114
5.	Znárodňovací předpisy	116
5.1.	Náhrada za znárodněný majetek	116
5.2.	Retroaktivita znárodňovacích zákonů a prolomení rozhodného období.....	118
5.3.	Odnětí věci podle zákona č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetřovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče.....	118
5.4.	Odnětí věci dle zákona o vojenských újezdech.....	120
5.5.	Odnětí věci dle školského zákona	122
5.6.	Odnětí věci dle zákona o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní	123
5.7.	Odnětí věci dle zákona o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení.....	124
6.	Náboženská matice	126
6.1.	Historický exkurs	126
6.2.	Náboženská matice a majetkové křivdy.....	130
8.	Restituční tituly spojené s pojmem tíseň	134
8.1.	Pojem tíseň	134
8.2.	Darovací smlouva, pokud k darování došlo v tísní	137
8.3.	Kupní smlouva, pokud k uzavření kupní smlouvy došlo v tísní nebo za nápadně nevýhodných podmínek	137
8.4.	Odmítnutí dědictví v dědickém řízení, pokud k odmítnutí dědictví došlo v tísní	139
9.	Další případy vyvlastnění či znárodnění	142
9.1.	Pojmy vyvlastnění, znárodnění a konfiskace	142
9.2.	Vyvlastnění za náhradu, pokud věc existuje a neslouží účelu, pro který byla vyvlastněna.....	144
9.2.1.	Zákon č. 63/1935 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany státu	145
9.2.2.	Zákon č. 280/1949 Sb., o územním plánování a výstavbě obcí.....	145
9.2.3.	Zákon č. 87/1958 Sb., o stavebním řádu.....	147
9.2.4.	Vládní nařízení č. 42/1961 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany	148
9.2.5.	Zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu	149
9.2.6.	Další vyvlastňovací zákony	150

9.3.	Znárodnění anebo vyvlastnění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy	151
9.4.	Znárodnění anebo vyvlastnění vykonané bez vyplacení náhrady	152
10.	Zbývající restituční tituly	155
10.1.	Politická nebo náboženská perzekuce anebo postup porušující obecně uznávané principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody, včetně odepření nebo neposkytnutí ochrany vlastnického práva nebo odmítnutí ukončení procesu rozhodování o majetkových nárocích před soudem nebo jiným orgánem veřejné moci	155
10.1.1.	Náprava majetkových křivd způsobených aplikací prezidentských dekretů	157
10.2.	Převzetí nebo ponechání si věci bez právního důvodu	159
11.	Vztahy mezi jednotlivými restitučními tituly	163
A)	Vztah § 5 písm. a) a § 5 písm. i), k)	163
B)	Vztah § 5 písm. b) a § 5 písm. i), k)	164
C)	Vztah § 5 písm. c) a § 5 písm. e), f)	164
D)	Vztah § 5 písm. h) a § 5 písm. i)	165
E)	Vztah § 5 písm. k) k ostatním restitučním titulům	165
12.	Aktuality	166
12.1.	Církevní restituce u Státního pozemkového úřadu	167
12.2.	Církevní restituce u Lesů České republiky, s. p.	168
12.3.	Církevní restituce aktuálně u soudů	168
	Závěr	172
	Seznam použitých zdrojů	174
	Seznam zkratek	189

Úvod

Pro svou rigorózní práci jsem si vybrala téma církevních restitucí, konkrétně jsem se rozhodla rozebrat jednotlivé restituční tituly popsané v zákoně č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi.

Jedním z důvodů výběru tohoto tématu bylo, že jsem se v rámci své koncipientské praxe podílela na právním poradenství poskytovaném ohledně majetkového vyrovnání jedné z povinných osob. Spolu s kolegy jsem byla u sepisování prvních teoretických právních stanovisek týkajících se vydávání původního majetku církevním právníckým osobám krátce po přijetí zákona, tak i u posuzování prvních výzev k vydání majetku.

V průběhu aplikace zákona o majetkovém vyrovnání jsem pracovala s celou řadou zdrojů, jak aktuálními komentáři k zákonu, tak dobovými publikacemi, či prameny, které se dotýkaly restitučního zákonodárství z 90. let, avšak v žádném zdroji nebyly obsáhleji a uceleně zpracovány skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám a k této problematice bylo obtížné sehnat relevantní zdroje vůbec. Vzhledem k mé zvědavosti, jaké právní dispozice obsahují jednotlivé restituční tituly a jaké aplikační problémy mohou teoreticky vzniknout, zvolila jsem ke zpracování toto téma.

První část této práce tvoří pohled zpět do historie předcházející přijetí zákona o majetkovém vyrovnání. Jedná se o pohled velice zajímavý už jenom kvůli sledování vývoje judikatury Ústavního soudu k problematice vydávání původního majetku církevních právníckých osob. Na vývoji judikatury týkající se církevních restitucí lze porozumět roli a vlivu Ústavního soudu v našem právním prostředí.

Dále se věnuji základním tezím zákona o majetkovém vyrovnání, vyjasnění specifických pojmů, které zákon používá, způsobům restituce a finančního vyrovnání a rovněž procesu vydávání zemědělských nemovitostí a jiných věcí než zemědělských nemovitostí.

Ústřední část této práce tvoří popis všech restitučních titulů dle zákona o majetkovém vyrovnání. Největší prostor je věnován odnětí věci dle zákona o revisi první pozemkové reformy a zákona o nové pozemkové reformě, přičemž prvně jmenovaný restituční titul obsáhne největší objem vydávaného historického majetku církevních právníckých osob.

V souvislosti s těmito restitučními tituly se rovněž věnuji výkladovým problémům, které při aplikaci zákona teoreticky mohou nastat – jako je např. otázka okamžiku odnětí věci a dokonání majetkové křivdy ve vztahu k obávanému „prolomení hranice února 1948“ a okamžik nabytí vlastnického práva k odňatému majetku státem.

Další restituční tituly jsou rozděleny podle společných jmenovatelů do skupin, kterým jsou věnovány další kapitoly práce. V pojednání o každém restitučním titulu se snažím identifikovat možné výkladové problémy a nabídnout řešení opřené o judikaturu či odborné články.

Závěrem se snažím stručně identifikovat rozdíly mezi jednotlivými restitučními tituly, což si klade za cíl připravit pomůcku při váhání, který restituční titul na reálný případ aplikovat.

Pro zajímavost a k dokreslení stávající situace nakonec připojuji aktuální data o postupu vydávání původního majetku církevních právnických osob dvěma největšími povinnými osobami (SPÚ, LČR).

Vzhledem k tomu, že zákon o majetkovém vyrovnání je k datu odevzdání této práce v účinnosti více než 7 a půl roku, mohlo by se zdát, že dané téma postrádá aktuálnost, opak je však dle mého názoru pravdou. Jak vyplývá z aktuálních dat o vydávání majetku největšími povinnými osobami v poslední kapitole této práce (např. LČR vydaly cca polovinu z požadovaného majetku), zákon o majetkovém vyrovnání je stále povinnými osobami aplikován, sporné případy jsou aktuálně rozhodovány vyššími soudy a mám za to, že ještě pár let bude pro povinné osoby i soudy majetkové vyrovnání s církvemi tvořit významnou složku jejich činnosti.

Časový odstup od přijetí zákona rovněž umožnil vydání aktuální judikatury na míru šité církevním právnickým osobám, která tuto práci obohatila. Mám tedy za to, že se jedná o téma aktuální a nadčasové.

1. Snaha o vypořádání církevních restitucí

K přijetí zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi vedla dlouhá a trnitá cesta. Silný politický tlak ze strany odpůrců církevních restitucí, převážně ateistická nálada nepodporující církev napříč společností a přiřazení nízké priority vyřešení této otázky v celé řadě vlád pozdrželo vypořádání posledního dluhu minulého režimu vůči společnosti až do roku 2012. Jedinou a nezastupitelnou úlohu sehrál Ústavní soud, který se ze své pozice stupňováním tlaku na zákonodárce velkou měrou zasloužil o přijetí zákona o majetkovém vyrovnání.

1.1. Historické souvislosti

Pro uchopení celé problematiky si předestřeme stručný historický exkurz k postavení církve (zejm. Církve římskokatolické) ve společnosti a vzniku církevního majetku. K dokreslení situace církevních restitucí stručně pohovoříme i o prvních neúspěšných či částečně úspěšných pokusech o provedení restituce církví a náboženských společností.

1.1.1. Církev a církevní majetek do 90. let 20. století

Na území, kde v dnešní době leží Česká republika začala církev začala nabývat majetek zhruba kolem desátého století. Církev začala vybírat desátek, který po západním vzoru v roce 976 se svolením panovníka zavedl první pražský biskup Dětmar. Významný příbytek zaznamenal církevní majetek v 13. století, kdy poslední Přemyslovci přidělili rozsáhlá území v pohraničí církevním řádům, zejména benediktinům a cisterciákům. Za panování lucemburské dynastie vlastnila církev podle odhadů historiků třetinu až polovinu rozlohy království. Císař se však považoval za vrchního vlastníka tohoto majetku, ponechal si vrchní dozor a vybíral z něj daně.¹

Husitská revoluce počátkem 15. století vedla k likvidaci církevního majetku, který přešel do rukou šlechty (ve vnitrozemí husitské, v pohraničí katolické) a především měst.

---

¹ TRETERA J. R. Stát a církev v České republice. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2002. KRŮŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

Jedním ze základních požadavků husitů byla církev zbavená hmotných statků. Majetek církve ale pozvolna rostl po bitvě na Bílé Hoře díky vlně barokní zbožnosti a velkému množství darů a odkazů².

V letech 1781 až 1787 zrušila rakouská vláda více než desítky klášterů. V nich se totiž podle císaře Josefa II. řeholníci nezabývali ničím užitečným. Zabavený majetek byl vložen do církevních fondů, které existují dodnes v podobě Náboženské matice. Po přijetí občanského zákoníku v roce 1811 došlo k zakotvení vlastnických práv a církve si vzápětí zapsaly svůj majetek do nově vznikajících pozemkových knih.³

Nová Československá republika rakouskou církevní legislativu převzala. Majetku ve vlastnictví církevních právnických osob se záhy po roce 1918 dotkla první pozemková reforma. První Československá republika zahrnutím církevních nemovitostí do pozemkové reformy výslovně uznala rovnost církevního vlastnictví s ostatními druhy soukromoprávního vlastnictví.⁴ Za majetek, jehož se týkala pozemková reforma, byla všem dotčeným osobám vyplacena náhrada.

V době nacistické okupace byly perzekuovány zejména židovské obce, perzekuce vyvrcholila vyhlazením drtivé většiny stoupenců židovské víry. Stranou nezůstali ani představitelé jiných církví a náboženských společností, byl postižen i majetek katolických řádů a kongregací.⁵

Poté, co se v únoru 1948 chopila moci Komunistická strana Československa, začalo docházet k masivnímu znárodňování majetku v soukromém vlastnictví. Způsoby expropriace soukromého majetku se opíraly o právní předpisy, které byly vydávány zvláště za tímto účelem, anebo o předpisy z doby meziválečné, někdy volně použitelné a vykládané.⁶

Přestože normy ústavního práva i v době komunistického totalitního režimu vyvolávaly

---

² Srov. <http://ekonom.ihned.cz/c1-55090780-cirkev-stat-a-majetek> ve znění k 10. 1. 2015.

³ KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

⁴ VALEŠ, V. Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989. 1.vyd. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009.

⁵ KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

⁶ KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

zdání, že svoboda náboženského vyznání je zaručena (srov. čl. 15 ústavy č. 150/1948 Sb. a čl. 32 ústavy č. 100/1960 Sb.), realita byla odlišná. Církvě a náboženské společnosti byly komunistickým režimem chápány jako střediska odporu, a proto od samého počátku podnikal důsledné kroky vedoucí k odstranění jejich vlivu ve společnosti.⁷

Záhy byly přijaty dva zásadní „církevní zákony“, a to zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní, a zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.⁸

Od počátku, kdy se komunistický režim chopil moci, docházelo k cílené a systematické destrukci institutu vlastnického práva, která se nevyhnula ani církevním právnickým osobám. Majetek církevních právnických osob byl v řadě případů odejmut rovněž na základě opatření provedených mimo rámec tehdy platných právních předpisů nebo v přímém rozporu s nimi.

Odnětí majetku církevním právnickým osobám bylo kompenzováno přijetím zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Církvím a náboženským společnostem bylo totalitním státem zabaveno materiální a finanční zázemí a v celém rozsahu byly na základě zákona č. 218/1949 Sb. odkázány na příjmy ze státního rozpočtu. Zákonem se stát zavázal hradit osobní požitky duchovních, jejich cestovní, stěhovací a jiné výlohy, sociální dávky a věcné náklady církví a náboženských společností. Stát měl pod kontrolou církevní majetek a uděloval duchovním státní souhlas k výkonu duchovenské služby.⁹

Po sametové revoluci v roce 1991 přijalo Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky zákon č. 480/1991 Sb., který období let 1948 až 1989 označil za „dobu nesvobody“ a konstatoval, že „v letech 1948 až 1989 komunistický režim porušoval lidská práva i své vlastní zákony“.

V období let 1948 až 1989 byla Komunistická strana Československa, její vedení i

---

⁷ KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

⁸ KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi).

členové odpovědní za způsob vlády v naší zemi v letech 1948 - 1989, a to zejména za programové ničení tradičních hodnot evropské civilizace, za vědomé porušování lidských práv a svobod, za morální a hospodářský úpadek provázený justičními zločiny a terorem proti nositelům odlišných názorů, nahrazením fungujícího tržního hospodářství direktivním řízením, destrukcí tradičních principů vlastnického práva, zneužíváním výchovy, vzdělávání, vědy a kultury k politickým a ideologickým účelům, bezohledným ničením přírody¹⁰. Komunistický totalitní režim mimo jiné „*upíral občanům jakoukoliv možnost svobodného vyjádření politické vůle*“¹¹, používal k perzekuci občanů mocenské nástroje od svévolného zabavování majetku, přes znemožnění výkonu zaměstnání po popravu, vraždy a žalářování ve věznicích a táborech nucených prací¹². Tento režim byl tři roky po „sametové revoluci“ označen zákonodárcem za „*zločinný, nelegitimní a [...] zavrženíhodný*“¹³.

1.1.2. Restituční předpisy 90. let minulého století

Po změně Československé federativní republiky na demokratický právní stát přišla po stabilizaci společenské a politické situace rovněž na řadu privatizace a restituce majetku soukromých subjektů.

Dne 19. července 1990 schválilo Federální shromáždění ČSFR důležitý restituční zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého. Předmětem tohoto zákona je prohlášení v přílohách vyjmenovaných nemovitostí za vlastnictví konkrétních řádů a kongregací a Arcibiskupství olomouckého ke dni vyhlášení zákona ve Sbírce. Konkrétní nemovitosti vybrala Konference vyšších řeholních představených ve spolupráci s odbornou komisí předsednictva federální vlády ČSFR¹⁴ (jednalo se zejména o budovy klášterů, nikoliv o hospodářské pozemky). Díky zákonu č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových

---

¹⁰ Preambule zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu.

¹¹ Srov. § 1 odst. 1 písm. a) zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu.

¹² Srov. § 1 odst. 1 písm. d) zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu.

¹³ § 2 odst. 1 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu.

¹⁴ VALEŠ, Václav. Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989. 1.vyd. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009.

vztahů řeholních řádů a kongregací, bylo vráceno řeholníkům 57 objektů, později pro umožnění další existence a rozvoje řádů bylo zákonem č. 338/1991 Sb. vráceno dalších 113 objektů. V letech 1990-91 bylo tedy v prvotním zápalu navraceno 170 zchátralých klášterů, avšak bez dalšího materiálního zázemí.¹⁵

Novelou zákona č. 298/1990 Sb. – zákonem č. 338/1991 Sb., byl dále za vlastnictví vyjmenovaných řádů, kongregací a Arcibiskupství olomouckého prohlášen rovněž movitý majetek, který byl ke dni 10. dubna 1950 umístěn v předmětných nemovitostech, pokud ještě existoval a bylo známo, kde se nacházel. Smyslem předpisu bylo umožnit řeholním řádům a kongregacím obnovení jejich činnosti ještě před přijetím obecného restitučního zákona, kterým měla být otázka původního majetku církví vyřešena komplexně.

Zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ze dne 2. 10. 1990 byl předpisem, který přinesl nejrozsáhlejší restituci ze všech zemí střední a východní Evropy, které se vydaly na cestu transformace po pádu komunismu.¹⁶ Předmětný zákon se týkal zejména napravení křivd způsobených aplikací zákona č. 71/1959 Sb., o opatřeních týkajících se některého soukromého domovního majetku, vládního nařízení č. 15/1959 Sb., o opatřeních týkajících se některých věcí užívaných organizacemi socialistického sektoru, a rovněž i znárodnění na základě některých zákonů přijatých v roce 1948. Zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd se věnoval relativně omezenému okruhu majetku.

Obecněji pojatým předpisem pak byl zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ze dne 21. 2. 1991. Na rozdíl od zákona o zmírnění následků některých majetkových křivd, oprávněnými osobami podle zákona o mimosoudních rehabilitacích byly pouze fyzické osoby.

Oba zákony byly založeny na principu naturální restituce – resp. vydání věci oprávněné osobě; teprve, pokud by to nebylo možné, upravovaly zákony podmínky případné

---

¹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi).

¹⁶ KUKLÍK, Jan. Znárodnění Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010. str. 400.

finanční kompenzace. Církevní právnické osoby nebyly těmito právními předpisy zařazeny do kategorie oprávněných osob, nemohly se tedy domáhat vydání odňatých věcí nebo poskytnutí finanční náhrady.

Jako zvláštní předpis zabývající se restitucí zemědělské půdy byl dne 21. 5.1991 přijat zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Totožně se zákonem č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, se tento zákon vztahoval na nápravu majetkových křivd spáchaných za tzv. rozhodného období, tedy doby od 25. února 1945 až 1. ledna 1990. Stejně jako v případě zákona č. 87/1991 Sb., oprávněnými osobami dle zákona o půdě byly pouze fyzické osoby.

Zákon o půdě se restituce majetku církevních právnických osob dotýká pouze okrajově. Zákonodárce do předmětného zákona vložil pouze jediné ustanovení týkající se církevního majetku. Dle § 29 zákona o půdě platí, že: *„Majetek, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské řády a kongregace, nelze převádět do vlastnictví jiným osobám do přijetí zákonů o tomto majetku.“* Účelem předmětného ustanovení bylo¹⁷ do budoucna „zablokovat“ transakce, jejichž předmětem by měl být historický majetek církví a náboženských společností.

Tímto výčet restitučních a kvazirestitučních předpisů nekončí, jmenujme tak alespoň příkladem další: zákon č. 173/1990 Sb., o navrácení sokolského majetku spolu s prováděcí vyhláškou č. 232/1991 Sb., dále zákon č. 172/1991 Sb., o navrácení majetku obcím, v některých aspektech zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci a mnohé další.

1.1.3. Blokační ustanovení zákona o půdě

Dle § 29 zákona o půdě ve znění účinném do 31. 12. 2012 platilo, že: *„Majetek, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské řády a kongregace, nelze převádět do vlastnictví jiným osobám do přijetí zákonů o tomto majetku.“*

Textace blokačního ustanovení je poměrně vágní a nebylo zcela jednoznačné, zda

---

¹⁷ Tzv. „blokační ustanovení“ §29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, bylo zrušeno zákonem č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi).

proklamovaný zákon o majetku církevních právnických osob prohlásí historický církevní majetek nerestituovatelný nebo zda tento majetek navrátí do vlastnictví církevních právnických osob. Odborná veřejnost se tudíž ve výkladu účelu tzv. „blokačního ustanovení“ § 29 zákona o půdě rozcházela.

Zatímco příznivci církevních restitucí¹⁸ tvrdili, že účelem je předpokládané provedení nápravy majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společenstvem formou restitučního zákona a založení legitimního očekávání církví a náboženských společností v komplexní nápravu majetkových křivd¹⁹; našli se i odpůrci, kteří proklamovali, že na restituci není obecný právní nárok, že je pouze na vůli státu, zda se rozhodne oprávněné osoby restituovat, a znění blokačního paragrafu umožňuje i výklad v tom smyslu, že měl zákonodárce pouze takto vyjádřit svoji aktuální nerozhodnost a oddálit okamžik definitivního rozhodnutí, zda církevní právnické osoby vůbec restituovat, či nikoliv. Definitivní odpověď na tuto otázku nakonec poskytl až Ústavní soud, jak je podrobněji rozebráno v kapitole 2.2.

Nepříznivý vliv mělo blokační ustanovení zejména na majetek obcí, jež se staly právními nástupci subjektů, na které byla přepsána v rozhodném období celá řada majetku církevních právnických osob. Bez vize termínu vypořádání církevního majetku nemohly obce s těmito nemovitostmi nijak disponovat, ani dispozice v dlouhodobém horizontu plánovat, např. pozemky prodat či je využít pro průmyslovou výrobu nebo jiné investice. Nemožná také byla realizace zasíťování či jiných náročnějších projektů. „*Obce rovněž nemohly využít celou řadu dotačních titulů zejména ze strukturálních fondů EU, protože nejsou vyjasněné majetkové vztahy k pozemkům pod budovanou infrastrukturou, v mnoha případech stávající veřejně prospěšné stavby v majetku obcí stojí na blokováných pozemcích apod.*“²⁰

---

¹⁸ VALEŠ, Václav. Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989. 1.vyd. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009.

¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2005, sp. zn. II. ÚS 528/02, sjednocující stanovisko pléna Ústavního soudu Pl ÚS st. 22/05 ze dne 1. 11. 2005.

²⁰ Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Základní fakta. Praha. Vláda ČR a Ministerstvo kultury 2008, str. 12.

1.2. Pokus o vyřešení církevních restitucí exekutivní cestou

V roce 1992 skupina 62 pravicově orientovaných poslanců Federálního shromáždění předložila k projednání vlastní osnovu zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností²¹, přičemž tento návrh byl koncipován obdobně jako zákon o půdě. Návrh zákona neprošel Federálním shromážděním. Po rozdělení Československa se však podařilo variantu takto konstruovaného restitučního řešení prosadit ve Slovenské republice (zákon č. 282/1993 Z.z.).

Církvím a náboženským společnostem začalo svítat na lepší časy s nástupem Klausovy vlády. Jednou z jejích priorit bylo totiž uspokojení požadavků církví na vrácení jejich historického majetku. Dne 25. září 1996 krátce po svém jmenování přijala druhá Klausova vláda usnesení č. 498 ze dne 25. září 1996, o bezúplatném převodu vymezeného nemovitého majetku církevními právními osobám ke zmírnění některých majetkových křivd způsobených těchto subjekty.

Byla zvolena tzv. „exekutivní cesta“ řešení církevních restitucí. V souladu s čl. 1 odst. 3 a 4 přílohy předmětného usnesení vlády církevní právní osoby podávaly žádosti o navrácení svého původního majetku prostřednictvím Ministerstva kultury. Ze strany církevních subjektů bylo požádáno o cca 5000 majetkových položek.²² K žádostem o vydání majetku se pak vyjadřovaly další orgány státní správy. Ve finále došlo k vydání pouze několika desítek majetkových položek církevních právních osob, jejichž nároky byly nesporné a snadno doložitelné.²³

Řešení církevních restitucí na úrovni vlády tak skončilo neúspěchem. *„Tzv. exekutivní cesta řešení církevních restitucí měla celou řadu slabin. Sama vláda si uvědomovala, že její mandát k transferům státního majetku na základě pouhých usnesení není příliš přesvědčivý a že by bylo daleko transparentnější a méně problematické, aby základní podmínky pro restituci byly stanoveny zákonem, případně obecně závaznými předpisy*

---

²¹ Federální shromáždění ČSFR 1990–1992, tisk č. 955.

²² Bradáč, Petr: Financování církví v českých zemích ve 20. století [Revue církevního práva 2/2007] str. 106.

²³ Srov. VALEŠ, Václav. Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989. 1.vyd. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009.

vydanými na základě jeho zmocnění a k jeho provedení.“²⁴

Vláda Miloše Zemana pak ve svém programovém prohlášení ze dne 7. srpna 1998²⁵ oznámila, že nebude pokračovat v tzv. exekutivním převodu státního majetku a že převod historického církevního majetku podmiňuje přijetím zvláštního zákona.

Dne 23. července 2000 byl po číslem 212/2000 ve Sbírce zákonů vyhlášen zákon o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem. Dle důvodové zprávy se nejednalo o restituci v plném slova smyslu, ale fakticky o bezúplatný převod majetku na nové subjekty, a to z prostého důvodu, že židovské obce, nadace a spolky, kterým byl tento majetek v rozhodném období odňat, již neexistovaly. Příloha zákona dále např. obsahovala vypořádání 61 obrazů Národní galerie.

Na základě § 2 odst. 2 zákona o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem byla vláda zmocněna k vydávání nařízení, kterými převáděla původní majetek židovských obcí do vlastnictví nynějších židovských institucí. Na základě zákona o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem byl rovněž navrácen některý majetek i některým fyzickým osobám židovské národnosti. Nutno zdůraznit, že zákon o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem obsáhl pouze období holocaustu, potažmo druhé světové války; rozhodného období (tedy doby od 25. 2. 1948 až 1. 1. 1990) se tento předpis vůbec nedotkl.

Narovnání majetkových vztahů s církví bylo uvedeno v programovém prohlášení první i druhé vlády Mirka Topolánka²⁶. Po slibných legislativních a přípravných činnostech však bylo dne 29. dubna 2008 přerušeno a odročeno projednání návrhu zákona do doby, než bude doplněn rozsah vydávaného majetku.²⁷

Výsledkem téměř dvacetileté snahy zákonodárce o majetkovou restituci církví a náboženských společností tak do přijetí zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi se

---

²⁴ PRŮCHOVÁ, I.: Restituce majetku podle zákona o půdě. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 52.

²⁵ Programové prohlášení vlády, Praha, srpen 1998, dostupné online na https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/milos-zeman/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf ve stavu ke dni 11.7.2020

²⁶ Programové prohlášení vlády, 26. 6. 2006, dostupné online na <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/mirek-topolanek-1/programove-prohlaseni-vlady-37071/>, ve stavu ke dni 11.7.2020

²⁷ Usnesení č. 774 ze dne 29. dubna 2008 Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR 2006

tak kromě výčtového zákona majetku církví a náboženských společností stalo pouze ustanovení § 29 zákona o půdě, tzv. blokační paragraf, a obdobné ustanovení zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu.

1.3.Soudní cesta řešení církevních restitucí

Za situace, kdy byly přijaty restituční zákony na navrácení majetku celé řady významných skupin společnosti (fyzické osoby, Červený kříž, Sokolské obce, židovské obce apod.) a právní předpis zabývající se nároky církevních právnických osob byl stále v nedohlednu, začaly se jednotlivé církevní právnické osoby domáhat vydání svého historického majetku za pomoci vlastnických žalob, resp. podáváním tzv. určovacích žalob ve smyslu § 80 písm. c) OSŘ. Naléhavý právní zájem na tomto určení požadovaný předmětným ustanovením souvisí s nutností provést změny zápisů v katastru nemovitostí.

Nejčastěji bylo argumentováno, že se stát majetku zmocnil v rozporu dokonce i s tehdy platnými předpisy či dokonce bez jakéhokoli právního důvodu prostým faktickým odebráním, a tedy se právně nikdy nestal skutečným vlastníkem odňatého majetku. Pravděpodobně nejznámějším případem tohoto typu byl spor týkající se Svatovítské katedrály a některých přilehlých nemovitostí v areálu Pražského hradu, který byl po řadě dílčích rozhodnutí ukončen smírně²⁸.

V rámci vývoje problematiky církevních restitucí sehrál klíčovou úlohu Ústavní soud, na jehož půdě vznikaly a vyvíjely se postoje k této problematice. Nutno podotknout, že postoj Ústavního soudu se v průběhu posledních dvaceti let vyvinul od opatrného pootevření možnosti soudní cesty k domáhání se vydání původního majetku, přes zdrženlivost a neochotu dotvářet stávající restituční právní úpravu, přes stupňující se tlak směrem k zákonodárci na přijetí restitučního zákona až po otevření stavidel pro podávání stovek žalob na vydání původního majetku církevním subjektům.

---

²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 3318/2006 ze dne 31. ledna 2007 a rozhodnutí předchozí ve věci sporu o vlastnictví Katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze.

1.3.1. Specialita restitučních předpisů

Obecné soudy nejprve judikovaly, že domáhat se určení vlastnického práva k věci, která byla odňata v rozporu s tehdy platnými právními předpisy či fakticky odňata bez jakéhokoliv právního základu, je přípustné, poté se však judikatura přiklonila k opačnému názoru. Původní výklad však nepovažoval existenci blokačního paragrafu a zákona o půdě za překážku pro uplatnění majetkových nároků církevních subjektů před obecnými soudy.²⁹

Čtvrtý senát Ústavního soudu k této problematice uvedl, že „*přijetí zákona č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a Arcibiskupství olomouckého, ve znění zákona č. 338/1991 Sb., nevylučuje, aby se subjekty, na které se tento zákon vztahuje, domáhaly určení vlastnického práva i k jinému, než v tomto zákoně uvedenému majetku, a to podle obecných předpisů občanského práva.*“³⁰

Výše citované odůvodnění převzal čtvrtý senát i do svého nálezu IV. ÚS 298/05 ze dne 8. 8. 2005 a dodal, že: „*To, že žádný zákonodárce (...), nepřistoupil k přijetí obecného restitučního zákona, jehož účelem by byla skutečná, byť i dle rozumných kritérií omezená, restituce majetku církví, s sebou nenese žádné jiné důsledky, než že takový restituční zákon v právním řádu České republiky neexistuje a že tedy církve nemají na rozdíl od jiných fyzických či právnických osob k dispozici žádné právní prostředky, jimiž by mohly zjednodušenou cestou za obecně vymezených restitučních podmínek své dříve jim vlastnicky náležející věci restituovat. V žádném případě ovšem neexistence takového předpisu nemůže přivodit zákonodárcem nezamýšlený stav, dle kterého se podle obecných předpisů právnické osoby v tomto zákoně uvedené svého vlastnictví domáhat nemohou. Takový závěr by byl jednak v rozporu s principem rovnosti v právech (neboť v zákoně vyjmenované právnické osoby by byly tohoto práva, a to jen výkladem zákona zbaveny, kdežto tam neuvedené právnické osoby by toto právo nadále měly) a současně i v rozporu s principy demokratického právního státu (neboť je nepřijatelné, aby až do účinnosti citovaného zákona právem žalovat o určení vlastnictví některé církevní právnické osoby disponovaly, kdežto po jeho účinnosti jen v důsledku toho, že v podstatě nepatrná část*

---

²⁹ Srov. usnesení Ústavního soudu z 24. 11. 2004, sp. zn. I. ÚS 428/04; nálezy Ústavního soudu z 8. 8. 2005, sp. zn. IV. ÚS 298/05 (N 156/38 SbNU 241); odlišná stanoviska ke stanovisku pléna z 1. 11. 2005, sp. zn. Pl. ÚS-st. 22/05 (ST 22/39 SbNU 515; 13/2006 Sb.).

³⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 11. 2004, sp. zn. I. ÚS 428/04.

jejich majetku byla zákonodárcem prohlášena za jejich vlastnictví, toto právo ztratily).“

Na úrovni Nejvyššího soudu převládl výklad v neprospěch církevních právnických osob již v roce 2003. Dne 11. září 2003 velký senát občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu rozhodoval ve věci sp. zn. 31 Cdo 1222/2001 a ve svém rozsudku zaujal k problematice jednoznačné sjednocující stanovisko: *„Oprávněná osoba, jejíž nemovitost převzal stát v rozhodném období od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990 bez právního důvodu, se nemůže domáhat ochrany vlastnického práva podle obecných předpisů (zejména podle § 126 odst.1 ObčZ), a to ani formou určení vlastnického práva podle § 80 písm. c) OSŘ.“*

Z dalšího odůvodnění rozsudku dále stojí za zmínku: *„Z povahy zákona o půdě jako zákona zvláštního vyplývá, že nároky jím upravené nelze řešit jinak než podle jeho ustanovení ve smyslu obecné zásady o zákonu obecném a zvláštním (lex specialis derogat generali). Stanoví-li zákon o půdě určité podmínky a postup pro uplatnění nároku, nelze tentýž nárok uplatňovat podle jiného předpisu, byť tento předpis stanovil některé podmínky (např. lhůty pro uplatnění nároku) odlišně. To znamená, že hledat řešení v obecném právním předpisu, ať formou požadavku na vydání věci ve smyslu § 126 ObčZ nebo formou požadavku na určení, zda tu právo nebo právní vztah je či není, lze pouze tehdy, chybí-li speciální úprava v zákoně zvláštním.“*

Výše citované závěry Nejvyššího soudu byly potvrzeny i částí Ústavního soudu, příkladem lze uvést nálezný druhého senátu Ústavního ve věci II. ÚS 528/02, ze dne 2. února 2005: *„Ústavní soud konstatuje, že v poslední době jsou stále častější žaloby o určení vlastnictví využívány k pokusům o navrácení majetku tam, kde restituční předpisy nevytvořily podmínky pro jeho vydání. K tomu však žaloby o určení sloužit nemohou. Nelze totiž dovést naléhavý právní zájem na určení vlastnictví tam, kde podle restitučního zákona bylo možné uplatnit nárok na vrácení majetku a z nějakých důvodů takovému požadavku vyhověno nebylo.“*

1.3.2. Sjednocující stanovisko pléna Ústavního soudu

Na sjednocení judikatury na úrovni Ústavního soudu bylo zapotřebí vyčkat až do roku 2005, kdy bylo plénem v této věci přijato sjednocující stanovisko Pl ÚS st. 22/05 ze dne 1. 11. 2005. Plénem se zabývalo odchylným právním názorem druhého senátu od

právního názoru čtvrtého senátu ve věci sp. zn. IV. ÚS 298/05. Ústavní soudci se přiklonili k právnímu názoru čtvrtého senátu a zdůraznili, že je pouze věcí zákonodárce, jak dořeší zmírnění majetkových křivd způsobených církvím a církevními právníckými osobám přijetím dalšího zákona. Kazuistické řešení této otázky formou jednotlivých soudních rozhodnutí v konkrétních případech by bylo natolik aktivistickým řešením, že by ve svých důsledcích vedlo k tomu, že by moc soudní převzala aktivitu, která jinak v rámci dělby moci přísluší pouze moci zákonodárné³¹. Plénum rovněž vyjádřilo apel na zákonodárce k přijetí příslušného restitučního předpisu.

Přijetím sjednocujícího stanoviska došlo ke sjednocení judikatury na všech soudních úrovních a soudy se shodly na tom, že obsah tzv. blokačního paragrafu v zákoně o půdě lze chápat jako *lex specialis* k obecným právním předpisům a dokud je historický majetek církevních právníckých osob blokován tímto ustanovením, nelze se jeho vydání domáhat prostřednictvím individuálních žalob.

Pokud bychom připustili opak, tedy že je možné se určovacími žalobami domáhat navrácení historického majetku nad rámec restitučních předpisů, lze si představit, že by se kterékoliv fyzické či právnícké osoby, které by se cítily poškozeny postupem státu v minulosti, mohly prostřednictvím určovacích žalob domáhat nápravy křivd způsobených prezidentskými dekrety, první pozemkovou reformou, a tak by se dalo pokračovat ještě hlouběji do historie. Je tedy třeba zdůraznit, že těžiště odpovědnosti za vypořádání restituční problematiky spočívá především na zákonodárci.³²

1.3.3. Povinnost státu k restituci

Než v problematice vypořádání původního majetku církví budeme pokračovat, je důležité si zodpovědět otázku, zda má právní stát vůbec povinnost majetek (nejen) církevních právníckých osob restituovat, nebo ne. Může v rámci své svěřené odpovědnosti zákonodárce rozhodnout, že majetek církevních právníckých osob bude vypořádán tak, že k restituci nedojde? Nebo je na restituci majetku právní nárok? Na tyto otázky se

---

³¹ Stanovisko Ústavního soudu Pl ÚS 22/05 ze dne 1. 11. 2005.

³² Nález Ústavního soudu z 2. 2. 2005, sp. zn. I. ÚS 528/02, nebo stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 22/05 ze dne 1. 11. 2005.

pokusím nalézt odpověď v následujících odstavcích.

Výchozím bodem úvah některých odborníků je konstatování, že ani Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ani její Dodatkový protokol³³ nezakládají povinnost státu restituovat, rehabilitovat, nahradit nebo jinak odškodnit majetkové újmy z doby nesvobody.³⁴ Vzhledem k ochraně vlastnického práva je třeba začít u čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který zní: „*Každá fyzická nebo právnická osoba má právo pokojně užívat svůj majetek. Nikdo nemůže být zbaven svého majetku s výjimkou veřejného zájmu a za podmínek, které stanoví zákon a obecné zásady mezinárodního práva. Předchozí ustanovení nebrání právu státu přijímat zákony, které považují za nezbytné, aby upravily užívání majetku v souladu s obecným zájmem a zajistily placení daní a jiných poplatků nebo pokut.*“

Zásada, že čl. 1 Dodatkového protokolu nezakotvuje povinnost státu navrátit majetek konfiskovaný před ratifikací Úmluvy, byla judikaturou ESLP opakovaně potvrzována.³⁵ Přímou ve vztahu k České republice ESLP v rozhodnutí o stížnosti skupiny německých občanů uvedl, že Čl. 1 Dodatkového protokolu: „*nemůže být vykládán tak, že by vytvářel pro smluvní strany jakékoliv právní závazky navrátit majetek, který byl konfiskován před ratifikací Úmluvy, nebo že stanovoval nějaká omezení svobody určit rozsah a podmínky restituce majetku původním vlastníkům.*“³⁶

Čl. 1 Dodatkového protokolu rovněž nijak neomezuje svobodu státu volně stanovit rozsah působnosti restitučních zákonů a podmínky, za kterých lze majetek vrátit dotčeným osobám.³⁷ Státy zejména disponují širokou mírou uvážení, pokud jde o možnost vyloučit z práva na restituci některé kategorie bývalých vlastníků.³⁸ Míra uvážení státu je z pohledu ESLP omezena také jeho povinností zabránit tomu, aby zmírňování dřívějšího

---

³³ Dodatkový protokol k Úmluvě byl sjednaný 4. 11. 1950, ratifikovaný 20. 3. 1952, v České republice vyhlášený až pod č. 209/1992 Sb.

³⁴ Jakub Kříž: Restituovat, nebo ne? Poznámky k legitimnímu očekávání církevních subjektů, [Právní rozhledy 6/2012, s. 197], Zdeněk Müller: Je restituce povinná? [Právní rozhledy 7/1996, s. 321]

³⁵ Rozsudek ESLP z 28. 9. 2004, Kopecký proti Slovensku, č. 44912/98, odst. 35, a rozhodnutí ESLP z 2. 3. 2005, Maltzan a další proti Německu, č. 71916/01, odst. 74.

³⁶ Rozhodnutí ESLP ze 13. 12. 2005, Josef Bergauer a 89 dalších proti České republice, č. 17120/04.

³⁷ Rozsudek ESLP ze 4. 3. 2003, Jantner proti Slovensku, č. 39050/97, odst. 34.

³⁸ Rozsudek ESLP z 28. 9. 2004, Kopecký proti Slovensku, č. 44912/98, odst. 35.

bezpráví vytvářelo křivdy nové.³⁹ Z pohledu ESLP totiž břímě odpovědnosti za konfiskaci majetku leží na státu, a nelze je proto přenášet na osoby, které majetek nabyly v dobré víře.⁴⁰

Dne 16. prosince 2004 ve věci III. ÚS 107/04 v odůvodnění svého nálezu, v němž se Ústavní soud zabýval tvrzeným restitučním nárokem fyzické osoby dle zákona o půdě, resp. zákona o mimosoudních rehabilitacích, třetí senát Ústavního soudu ve vztahu k již vydaným restitučním předpisům mimo jiné konstatoval, že: „*Takto jasně vyjádřená vůle má o to závažnější obsah, že k tomuto kroku nebyl zákonodárce povinován. Byť k majetkovým křivdám, které mnil zmírnit (nikoliv napravit), došlo v zásadě v rozporu s principy právního státu v minulém období, Ústava ani jiný právní předpis nevyžadují, aby tento majetek byl vrácen nebo za něj byla poskytnuta náhrada, a ani aby k tomuto účelu byly prováděny v právním řádu jakékoliv změny. Bylo svobodnou vůlí státu, zda umožní bývalým vlastníkům dotčeného majetku usilovat o jeho vrácení, neboť jeho vlastnická práva i vlastnická práva osob, které v mezidobí tento majetek nabyly, nejsou závislá na protiústavních normách nebo postupech, které je původně zakládaly. Samo zakotvení restitučních nároků tedy bylo beneficiem státu – přesně vymezeným z hlediska časového a věcného. Jakékoliv zpochybnění tohoto vymezení má za následek zpochybnění aktu státu jako takového.*“

Povinností vydat restituční předpis k nápravě majetkových křivd církevních právnických osob, se zabýval ESLP, konkrétně v případě Opatství Staré Brno Řádu sv. Augustina. ESLP se k problematice Opatství vyjádřil následovně: „*Je v daném případě namístě poznamenat, že i když [opatství] tvrdí, že je vlastníkem nemovitostí, jejichž vyklizení se domáhalo, vlastnické právo k tomuto majetku bylo v minulosti převedeno na jiné osoby, které jsou v současné době uvedeny v katastru. Český stát připustil, že některé převody majetku provedené za komunistického režimu představovaly majetkové křivdy, a dospěl k závěru, že jde o problém, který je na újmu jeho demokratickému režimu. Rozhodl se proto přijmout v průběhu obnovy země speciální legislativu, jejímž cílem bylo napravení některých těchto křivd; nedošlo tedy k automatickému obnovení bývalých vlastnických práv. V tomto ohledu je vhodné znovu poznamenat, že státy mohou svobodně určit pole*

---

³⁹ Rozsudek ESLP z 14. 12. 2004, Bečvář a Bečvářová proti České republice, č. 58358/00, odst. 69, rozsudek ESLP z 18. 7. 2006, Zich a ostatní proti České republice, č. 48548/99, odst. 74.

⁴⁰ Rozsudek z 5. 11. 2002, Pincová a Pinc proti České republice, č. 36548/97, odst. 58.

působnosti zákonů, které mohou přijmout v oblasti restitucí majetku, a zvolit podmínky, za kterých akceptují obnovení vlastnických práv osob zbavených majetku [...]. Vzhledem k tomu, že jediný zákon dosud přijatý českým zákonodárcem v oblasti majetku, který byl dříve ve vlastnictví církve, tedy zákon č. 298/1990 Sb., nestanovil, že by majetek, o kterém se vedla řízení o vyklizení zahájená [opatstvím], byl jeho vlastnictvím, musí Soud konstatovat, že předmětem těchto řízení nebyl „existující majetek“ [opatství].“⁴¹

Můžeme tedy shrnout, že povinnost státu k restituci vlastníků původního majetku nelze dovodit ani z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ani z jejího Dodatkového protokolu, stejně tak jako z Ústavy České republiky ani z Listiny základních práv a svobod.

1.3.4. Legitimní očekávání církevních právnických osob

Jak bylo podrobněji rozebráno v předchozí podkapitole, v obecné rovině nemá stát povinnost (církevní právnické osoby) restituovat. Měly tedy vůbec církevní osoby nárok na vrácení svého historického majetku? Nebo záleželo na čisté libovůli státu, zda zákon upravující majetkové vyrovnání s církvemi přijme?

Jak bude rozebráno v této podkapitole, rozhodující pro vznik nároku na restituci je „legitimní očekávání“. Legitimní očekávání je pojem známý z judikatury Evropského soudu pro lidská práva (zde spíše „legitimní naděje“) i Ústavního soudu. Doktrína⁴² pak tento veskrze judikatorní pojem aplikovala na praktický případ církevních restitucí. Aby tedy ve prospěch církevních právnických osob svědčilo legitimní očekávání, je třeba, aby byly splněny následující podmínky:

a) Legitimní očekávání se opírá o zákonné ustanovení. Zákonným ustanovením, o které se konkrétně opírá legitimní očekávání církevních právnických osob, je § 29 zákona o půdě, tedy tzv. blokační paragraf. Ve vztahu k církevním subjektům Ústavní soud výslovně judikoval: *„V nyní posuzované věci tak existence legitimního očekávání (majetkového zájmu) dotčených církevních subjektů plyne jak ze zákonného ustanovení,*

---

⁴¹ Rozhodnutí ESLP ze dne 11. 5. 2010 ve věci Opatství Staré Brno Řádu sv. Augustina (č. 29335/06 a 29801/06).

⁴² Jakub Kříž: Restituovat, nebo ne? Poznámky k legitimnímu očekávání církevních subjektů, [Právní rozhledy 6/2012, s. 197]

tak z ustálené interpretační a aplikační praxe (judikatury Ústavního soudu, na niž systematicky odkazují soudy obecné).“⁴³ Blokační ustanovení tak lze vyložit jako závazek zákonodárce k vypořádání majetkových vztahů církevních subjektů způsobem, který se nebude lišit od majetkového vyrovnání státu s ostatními restituenty, které byly oběťmi majetkových křivd v rozhodném období.

b) Legitimní očekávání se musí vztahovat k individuálně určeným subjektům a musí se týkat konkrétního objektu. Je zřejmé, že znění blokačního paragrafu a stávající interpretační linie soudů jasně definují, že subjektem legitimního očekávání jsou církevní právnické osoby tedy zněním blokačního paragrafu „církev, náboženské společnosti, řády a kongregace“ a objektem legitimního očekávání navrácení jejich historického majetku, který přešel na stát v rozhodném období od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990. Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/07 postavil existenci legitimního očekávání církevních právnických osob najisto, když uvedl, že legitimní očekávání církevních subjektů „*je nepochybně trvajícím a konkrétním majetkovým zájmem spadajícím pod čl. 11 Listiny a čl. 1 [Dodatkového protokolu].“*

c) Aby došlo k naplnění výše definovaného legitimního očekávání, je povinností státu přijmout zákon, kterým bude historický církevní majetek vypořádán. Přijetí takového zákona však samo o sobě není obsahem legitimního očekávání, obsahem legitimního očekávání je spíše vypořádání majetkových vztahů jako takových mezi státem a církevními právnickými osobami.

Tato teoretická koncepce má oporu i v judikatuře ESLP: „*[p]okud ovšem smluvní stát, poté co ratifikoval Úmluvu i Dodatkový protokol, přijme legislativu umožňující celkovou či částečnou restituci majetku zkonfiskovaného za předchozího režimu, lze takovou legislativu vykládat tak, že dává vzniknout novému vlastnickému právu chráněnému čl. 1 Dodatkového protokolu ve prospěch osob, které splňují restituční podmínky“⁴⁴ Takový právní předpis vytvoří okruhu oprávněných subjektů ve vztahu k vydávanému majetku*

---

⁴³ Nález Ústavního soudu ze dne ze dne 1. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 9/07.

⁴⁴ Rozsudek ESLP z 28. 9. 2004, Kopecký proti Slovensku, č. 44912/98, odst. 35.

⁴⁴ Rozhodnutí ESLP ze 13. 12. 2005, Josef Bergauer a 89 dalších proti České republice, č. 17120/04.

nové majetkové právo v podobě legitimního očekávání.⁴⁵

Pro posouzení, zda nečinnost České republiky v otázce historického majetku církví dosahovala takové intenzity, že představovala nepřiměřený zásah do vlastnických práv církevních subjektů, a byla tak porušením čl. 1 Dodatkového protokolu, jsou rozhodující důsledky plynutí času⁴⁶. Při rozhodování o návrhu skupiny senátorů Senátu Parlamentu České republiky na zrušení blokačního ust. § 29 zákona o půdě plénum Ústavního soudu shledalo, že legitimní očekávání církevních právnických osob dosáhlo zralosti právě vzhledem k běhu času: *„Naléhavost veřejného zájmu na odstranění právní nejistoty plynoucí z provizorního právního stavu (...) k dnešnímu dni již přesahuje tolerovatelnou a ospravedlnitelnou mez. Nepřijetí zvláštního zákona, k čemuž se zákonodárce explicitně zavázal, po dobu devatenácti let, ač byl Ústavním soudem na problematičnost své nečinnosti upozorňován, je projevem nepřijatelné legislativní libovůle, a porušuje čl. 1 Ústavy České republiky, čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 15 odst. 1 a čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.“*⁴⁷

Závěrem lze ještě podotknout, že i v souladu s judikaturou ESLP se předmětné legitimní očekávání církevních právnických osob vyplývající z blokačního ustanovení zákona o půdě týká pouze zemědělského majetku: *“Zbývá tudíž posoudit, zda mělo „legitimní naději“ (...) domoci se navrácení sporných nemovitostí. V tomto kontextu Soud podotýká, jak to ostatně činí i [opatstvím], že zákon č. 298/1990 Sb. nestanoví kdy a jak bude realizována restituce majetku jiného než toho, který je vypočten v jeho přílohách. Je pravda, že v rozhodnutí ze dne 19. ledna 2006 vydaném v rámci prvního řízení zahájeném [opatstvím] se český Ústavní soud zmínil o „legitimním očekávání“ (...), které církevní právnické osoby mohou vyvozovat z § 29 zákona č. 229/1991 Sb. Je nicméně namístě poznamenat, že jednak zákon č. 229/1991 Sb. se týká pouze majetku používaného k zemědělským účelům, což není případ majetku nárokovaného zde [opatstvím], a jednak toto očekávání může směřovat jen k jistému urovnání majetkových vztahů mezi státem a*

---

⁴⁵ Rozsudek ESLP Broniowski proti Polsku ze dne 19. 12. 2002, č. 31443/96, odst. 125; rozhodnutí ESLP ze 13. 12. 2005, Josef Bergauer a 89 dalších proti České republice, č. 17120/04.

⁴⁶ Nález Ústavního soudu ze dne ze dne 1. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 9/07.

⁴⁷ Nález Ústavního soudu ze dne ze dne 1. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 9/07.

*církvi.*⁴⁸

Vzhledem k tomu, že formální základ legitimního očekávání vyplývá z ustanovení § 29 zákona o půdě, z něhož je jednoznačně určitelný okruh subjektů (církve, náboženské řády a kongregace) a objektu (historický majetek) a vzhledem k tomu, že církve, náboženské řády a kongregace byly dlouhodobě opakovaně ujišťovány o navrácení svého historického majetku, lze uzavřít, že církevním právníckým osobám v důsledku plynutí času vzniklo legitimní očekávání k vydání restitučního předpisu, jehož obsahem by mělo být navrácení jejich historického majetku.

1.3.5. Žaloba svého druhu

Jak bylo vysvětleno v předchozích bodech, právní prostředí do přijetí zákona o majetkovém vyrovnání nevytvářelo žádný prostor církevním právníckým osobám domoci se vydání svého historického majetku. I když Ústavní soud v řadě nálezů poukazoval na neústavnost nečinnosti českého zákonodárce, individuální vlastnické žaloby nebylo z důvodu zachování právní jistoty a principu speciality právních předpisů možné s úspěchem podat. Tento stav se však ukázal být dlouhodobě neudržitelný a soudci Ústavního soudu, ačkoliv jim nepřisluší ani zlomek zákonodárné moci, jali se vzít osud církevních právníckých osob do vlastních rukou.

Již v rozhodnutí pléna Ústavního soudu⁴⁹, kterým byl potvrzen názor, že církevní právnícké osoby se nemohou domáhat formou podávání individuálních žalob na vydání svého původního majetku, se Ústavní soud vyjádřil, že stát musí svému závazku vydat restituční zákon, vyplývající z citovaného ustanovení zákona o půdě, ohledně církevního majetku dostát, neboť musí splnit legitimní očekávání na straně církevních právníckých osob, které se opírá o předmětné zákonné ustanovení. Tím Ústavní soud navázal na svůj předchozí náleze ze dne 2. 2. 2005, sp. zn. II. ÚS 528/02, ve kterém mimo jiné uvedl: *„Zákon o půdě tedy předpokládá, že zemědělský majetek, který byl dříve ve vlastnictví církevních právníckých osob, bude řešen samostatným zákonem a do doby vydání tohoto zákona je chráněn. (...) Stát ovšem musí svůj závazek vydat restituční zákon, vyplývající*

---

⁴⁸ Rozhodnutí ESLP ze dne 11. 5. 2010 ve věci Opatství Staré Brno Řádu sv. Augustina (stížnosti č. 29335/06 a 29801/06).

⁴⁹ Rozhodnutí pléna Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2005, sp. zn. Pl ÚS 22/05.

z citovaného ustanovení zákona o půdě, ohledně církevního majetku splnit, neboť musí splnit legitimní očekávání na straně církevních právnických osob, které se opírá o zákonné ustanovení.“

V nálezu ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 663/06, Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti Královské kanonie premonstrátů na Strahově proti zamítavým soudním rozhodnutím o podané určovací žalobě a zároveň zákonodárci vyčetl, že je ohledně přijetí předpisu předvídaného blokačním ustanovením zákona o půdě stále nečinný a „*legitimní očekávání na straně církevních právnických osob dosahuje 24. června 2009 pomyslné ‚zletilosti‘ a zákonodárce, ač je mu jeho povinnost naplnit zmiňované legitimní očekávání známa déle než čtyři roky – a byl na svůj závazek založený na § 29 zákona o půdě relevantním způsobem upozorněn – zůstává nečinný*“⁵⁰. Tento případ však nezpůsobil zásadní zvrat na poli církevních restitucí, vzhledem k tomu, že se jednalo o majetek ve vlastnictví obce. Obce nebyly zamýšleny jako povinné osoby stranou původního majetku církví.

Ústavní soud vyslovil dosud nemyslitelný názor, že určovací žaloba stěžovatele v tomto konkrétním případě vyloučena není. Bylo by však třeba ji pojmout jako žalobu svého druhu (blížící se žalobě restituční) mající za cíl dosáhnout zaplnění mezery vzniklé dlouhodobou nečinností zákonodárce v rozporu se závazkem plynoucím z § 29 zákona o půdě, a to postupem odpovídajícím smyslu nápravy křivd po roce 1989, se zřetelem na relevantní konkrétní okolnosti této souzené věci. Jiné spravedlivé řešení této ústavní stížnosti Ústavní soud nenalezl a ponechal na obecných soudech, aby se s „žalobou svého druhu“ vypořádaly.⁵¹

V roce 2007 podala skupina senátorů ústavní stížnost na zrušení blokačního ustanovení § 29 zákona o půdě. Dle navrhovatelů je důsledkem existence tohoto ustanovení vedle časového odložení dalšího restitučního zákona také dočasná nemožnost dispozice s tzv. historickým majetkem církví ze strany aktuálních vlastníků.

V nálezu, v němž plenum Ústavního soudu rozhodovalo o návrhu na zrušení předmětného ustanovení, nebylo navrhovatelům vyhověno, avšak Ústavní soud se kriticky vymezil

---

⁵⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 663/06.

⁵¹ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 663/06.

proti nečinnosti zákonodárce a označil jí za odporující ústavním principům právního státu v situaci, kdy církevní právnické osoby čekají na restituci svého historického majetku dlouhé roky⁵².

Protiústavnost nečinnosti zákonodárce pak Ústavní soud spatřoval především v dlouhodobém porušování závazku zákonodárce přijmout příslušný restituční předpis obsaženém v ustanovení § 29 zákona o půdě. „*Osoby, na které § 29 VIvzP míří, byly o budoucím vypořádání historického majetku církví státní mocí opakovaně ujišťovány, a to postoji a explicitními přísliby vrcholných orgánů moci výkonné i jednotlivých ústavních činitelů, a především samotným zákonodárcem prostřednictvím příslibu obsaženého v zákonné normě.*“

Na rozdíl od předcházejících případů⁵³ tak není povinnost zákonodárce přijmout předpis za účelem vypořádání historického majetku církví konstatována pouze v odůvodnění, ale je uvedena přímo ve výroku nálezu. Platí přitom, že podle čl. 89 odst. 1 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu „závazná pro všechny orgány i osoby“.⁵⁴

Nález sp. zn. Pl. ÚS 9/07 lze tedy považovat za autoritativní konstatování, že nejpozději k 1. 7. 2010 byl zákonodárce v prodlení se splněním své povinnosti přijmout právní předpis (předpisy) předvídaný blokačním paragrafem zákona o půdě.

Ústavní soud zašel ještě dále a dokonce nastínil i svůj další postup v situaci, kdy zákonodárce v oblasti církevních restitucí zůstane nečinný. V tomto případě je do budoucna připraven poskytnout ochranu církevním subjektům sám: „*I při setrvání na primární odpovědnosti zákonodárce za právní úpravu dotčené materie vzhledem ke komplexnosti vztahů a vzhledem ke zdrženlivosti Ústavního soudu k tomu, aby svým eventuálním kasačním zásahem v podstatě pozitivně předznamenal budoucí rozhodnutí zákonodárce, se nezříká poskytnutí náležité ochrany specifickým individuálním nárokům dotčených osob v budoucnu (společně s obecnými soudy), pokud zákonodárce nepřijme*

---

⁵² Bod č. 2 výroku nálezu Ústavního soudu ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07 zní: „*Dlouhodobá nečinnost Parlamentu České republiky spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu, který by vypořádal historický majetek církví a náboženských společností, je protiústavní a porušuje čl. 1 Ústavy České republiky, čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 15 odst. 1 a čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.*“

⁵³ Např. odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2005, sp. zn. II. ÚS 528/02.

⁵⁴ Srov.: Jakub Kříž: Restituovat, nebo ne? Poznámky k legitimnímu očekávání církevních subjektů, [Právní rozhledy 6/2012, s. 197]

ústavně konformní řešení.“⁵⁵

V nálezu ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. II. ÚS 2326/07 v duchu dosavadní judikatury odkázal Ústavní soud stěžovatele s jeho nárokem na přijetí budoucího restitučního zákona. Velmi ostře se však vymezil vůči zákonodárci, kterému vyměřil pro přijetí zákona již jen dobu odpovídající době nezbytně nutné k trvání řádného legislativního procesu.⁵⁶

Zásadní zlom pak přišel s nálezem Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. I. ÚS 562/09, kterým Ústavní soud vyhověl stížnosti farnosti Římskokatolické církve Heřmanovice. Farnost brojila proti rozsudkům obecných soudů, které s odkazem na dřívější stanoviska Ústavního soudu zamítly žalobní návrh na určení, že stěžovatel je vlastníkem v žalobě specifikovaných nemovitostí, neboť je stát převzal bez právního důvodu. Ústavní soud se odvolal na mimořádné okolnosti tohoto konkrétního případu, neboť nebyla prokázána existence žádného rozhodnutí, na kterém by se zakládalo vlastnictví státu. Ohledně nečinnosti zákonodárce bylo dovozeno, že *„jestliže některá ze složek moci přestoupí ústavní rámec svého vymezení, svoji pravomoc, nebo naopak neplní své úlohy a tím brání v řádném fungování druhé (v posuzovaném případě soudní moci), musí nastoupit kontrolní mechanismus brzd a vyvažování...“*⁵⁷

Ústavní soud tak vyhověl Římskokatolické farnosti Heřmanovice tak, že pojal žalobu stěžovatele jako žalobu svého druhu (blížíci se žalobě restituční), mající za cíl dosáhnout zaplnění mezery vzniklé dlouhodobou nečinností zákonodárce. Dle Ústavního soudu obecné soudy chybují, pokud odmítají poskytnout ochranu právům fyzických a právnických osob, které se na ně obrátily se žádostí o spravedlnost, pokud jejich žaloby zamítaly pouze s formalistickým odůvodněním a odvoláním se na nečinnost zákonodárce.

Ústavní soud tak nad zákonodárcem obrazně řečeno „zlomil hůl“ a přenesl odpovědnost za rozhodování o majetkových nárocích církevních právnických osob na obecné soudy. Nejenže tedy dle názoru autorky této práce extenzivně zasáhl do dělby státní moci tím, že kompetence náležející moci zákonodárné přenesl na moc soudní, ale i dostal obecné soudy do nezáviděníhodné situace, kdy soudci při absenci jakéhokoliv zákonného podkladu měli začít vydávat původní majetek církví na základě individuálních žalob

---

⁵⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07.

⁵⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 31. března 2011, sp. zn. II. ÚS 2326/07.

⁵⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. I. ÚS 562/09.

podávaných oprávněnými osobami.

Mohlo by se zdát, že soudci Ústavního soudu rovněž nezávažili, jaká žalobní smršť by se snesla na obecné soudy, pokud by v zimě téhož roku nebyl přijat zákon o majetkovém vyrovnání. Dle názoru autorky si však byly této konsekvence vědomi a spíše chtěli vygradovat tlak na přijetí restitučního zákona, resp. se ujistit, že nevzniknou další obstrukce v legislativním procesu.

Tento trend nastolený Ústavním soudem pak pokračoval a následovaly nálezy, kterými bylo o ústavních stížnostech církevních subjektů rozhodováno kladně⁵⁸. Vzhledem k nadcházející účinnosti zákona o majetkovém vyrovnání však byla většina sporů, které byly Ústavním soudem vráceny k projednání soudům prvostupňovým, vyřešena smírně - dohodou s církevními právníckými osobami.

Otevřenou otázkou tedy zůstalo, jak dlouho by tento poslední trend nastolený Ústavním soudem pokračoval a zda se v případě Ústavního soudu jednalo a jakousi taktiku uspíšení legislativního procesu k přijetí zákona o majetkovém vyrovnání, či zda by v případě nepřijetí zákona byl Ústavní soud připraven nést (nejen) politickou odpovědnost, kdy by ostatní oprávněné osoby požadovaly vydání svého původního majetku soudní cestou.

Přijetí zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi jakožto zákona restituční povahy pak vyloučilo možnost církevních subjektů domáhat se svých práv postupem podle obecných předpisů, kterou Ústavní soud v nedávné době připustil s ohledem na nenaplněnost legitimního očekávání⁵⁹. Za situace, kdy již existuje speciální restituční úprava, uplatní se tradiční závěry soudní judikatury o nemožnosti postupu podle obecných předpisů, neboť takový postup by obcházel smysl restitučního zákonodárství⁶⁰.

---

⁵⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3207/10 ze dne 31.8.2011; nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 562/09 ze dne 31.8.2011; nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3120/10 ze dne 29.8.2012.

⁵⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. I. ÚS 562/09, nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3120/10.

⁶⁰ Sjednucující stanovisko ze dne 1. 11. 2005, Pl. ÚS-st. 21/05.

2. Zákon o majetkovém vyrovnání

Po strastiplné a trnitě cestě vláda České republiky schválila dne 11. 1. 2012 návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů; 7. 2. 2012 pak návrh uspěl v prvním čtení při projednávání v Poslanecké sněmovně. Vzápětí byl předložen k dalšímu projednání Poslanecké sněmovně (jako Sněmovní tisk č. 580), aby mohl být zařazen již na pořad jednání nejbližší schůze, která začala 31. 1. 2012. V závěru projednávání byl v Poslanecké sněmovně nejprve v červenci 2012 zákon přijat těsně 93 hlasy při požadovaném počtu nejméně 92 hlasů. Návrh zákona byl vrácen Senátem. Jakkoliv tomu politická situace příliš nenasvědčovala, Poslanecká sněmovna nakonec přehlasovala veto Senátu ve věci návrhu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi 102 hlasy při požadovaném počtu nejméně 101 hlasů.⁶¹

Dne 22. 11. 2012 pak prezident republiky Václav Klaus sdělil, že návrh zákona nepodepíše, nebude jej však současně vetovat, přičemž ve svém stanovisku mimo jiné uvedl, že rozsah rozsáhlého majetkového transferu, ke kterému na základě tohoto zákona dochází, je podřizován cíli oddělení financování církví od státu, který se zmírňováním některých křivd minulosti bezprostředně nesouvisí. Finanční prostředky tímto zákonem získávají i církve, jichž se zabrání majetků komunistickým režimem nijak netýká, nebo dokonce i církve, které vznikly až v posledních desetiletích. To dokazuje, že zákon není restitucí, ale dotací církvím.⁶²

2.1. Základní teze zákona o majetkovém vyrovnání

Celý zákon vychází z koncepce tzv. kombinovaného majetkového vyrovnání státu a registrovaných církví a náboženských společností. Část původního majetku církví a náboženských společností se vydává, část se nevydává a v souvislosti s tím se poskytuje finanční náhrada podle § 15 a násl. zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Konsensus ve věci rozsahu vydávaného a nahrazovaného

---

⁶¹ Zdroje: www.psp.cz, www.senat.cz

⁶² Cesta k církevním restitucím je volná. Klaus ponechal zákon bez podpisu ze dne 22. 11. 2012, dostupné na <https://domaci.ihned.cz/c1-58710020-cirkevni-restituce-jsou-schvaleny-klaus-nechal-zakon-bez-podpis>, ve stavu ke dni 12.7.2020

majetku byl dosažen při jednání mezi vládni Komisí pro narovnání vztahu mezi státem a registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi⁶³ a reprezentacemi registrovaných církví a náboženských společností.

Vedle zmírnění některých majetkových křivd dochází také k vypořádání majetkových vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi prostřednictvím provedení majetkové odluky církví od státu. Dochází ke zrušení zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, a stát tak nadále nebude financovat platy narůstajícího počtu duchovních a jiné ryze církevní výdaje. K dosažení účelu majetkového vyrovnání tedy zákonodárce zvolil kombinaci tří metod, a sice:

- (1) vydávání některých věcí, tzv. naturální restituci (§ 3 až 14 zákona o majetkovém vyrovnání),
- (2) poskytnutí finanční náhrady dotčeným církvím (§ 15 a 16 zákona o majetkovém vyrovnání) a
- (3) poskytnutí příspěvku v přechodném období (§ 17 zákona o majetkovém vyrovnání).

Majetek je vydáván na stejném principu jako restituční zákonodárství 90. let. Věci náležející do původního majetku církví a náboženských společností, které jsou dle tohoto zákona osobami oprávněnými, jsou vydávány na základě výzvy. Vydávány jsou pouze movité a nemovité věci, které byly oprávněné osobě či jejímu právnímu předchůdci odňaty na základě zákonem definovaných skutečností, v jejichž důsledku došlo ke spáchání majetkové křivdy. Majetková křivda pak musela být završena v tzv. rozhodném období, které je zákonem o majetkovém vyrovnání definováno totožně jako v restitučních předpisech z 90. let, tedy od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990.

Důvodová zpráva k zákonu o majetkovém vyrovnání uvádí, že jedním z důsledků vypořádání majetkových vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi je „dosažení tzv. restituční tečky, tedy stavu, kdy budou vypořádány vztahy mezi státem a církvemi a nábož. spol. vyplývající z majetkových křivd způsobených v době nesvobody“.

---

⁶³ Usnesení vlády č. 204 ze dne 17. března 2011.

Tato teze logicky vyplývá z právního závěru, podle kterého lze uplatňovat nároky z rozhodného období pouze podle speciálních restitučních předpisů, jak je podrobněji vysvětleno v bodu 1.3.2.

Nebude-li již žádný další předpis vypořádávající historický církevní majetek přijat, nebudou do budoucna moci být uplatněny žádné jiné nároky než ty, které vyplývají pro oprávněné osoby ze zákona o majetkovém vyrovnání. Ve vztahu k majetku, který není určen k vydání, vede přijetí zákona o majetkovém vyrovnání k legalizaci vlastnictví státu⁶⁴.

2.2.Návrh skupiny poslanců a senátorů na zrušení zákona o majetkovém vyrovnání

Návrh na zrušení zákona o majetkovém vyrovnání podala Ústavnímu soudu skupina 18 senátorů Senátu Parlamentu České republiky a skupina 45 poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Vzhledem k tomu, že senátorský návrh předcházel poslaneckému, Ústavní soud návrh poslanců odmítl a věcně se zabýval pouze návrhem skupiny senátorů. Skupinu poslanců pak přibral jako vedlejšího účastníka řízení.

Návrh na zrušení zákona o majetkovém vyrovnání byl mimo námitek k procesu přijímání zákona na půdě Parlamentu postaven na dvou ústředních námitkách mířeným proti smyslu zákona: (1.) církve, zejména subjekty církve katolické, nejsou vlastníkem původního majetku, (2.) církve měly být vlastníky podléhajícími veřejnoprávní regulaci, která však ke dni účinnosti zákona o majetkovém vyrovnání byla zrušena.

Plénum k námitce ad (1.) uvedlo, že v případě realizace nároků oprávněných osob na vydání věci podle zákona o majetkovém vyrovnání lze hovořit v pravém slova smyslu o obnově vlastnického práva, jak jej chápal dřívější zákon č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, a nynější občanský zákoník, a které má stejnou kvalitu jako vlastnické právo jiných vlastníků. V podrobnostech ke specifickému charakteru církevního majetku odkazují na bod 2.3.3 této práce.

---

⁶⁴ Sjednocující stanovisko Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2005, Pl. ÚS-st. 21/05.

K námitce ad (2.) ústavní soudci⁶⁵ uvedli, že Listina základních práv a svobod zaručuje náboženskou svobodu a církvím přiznává v čl. 16 odst. 2 vnitřní autonomii, pod niž judikatura Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva podřazuje různé aspekty života církví, včetně určitých prvků hospodářské autonomie. Odstranění státního dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi bylo konkrétním provedením ústavních záruk čl. 11 a 16 Listiny. Pokud se jedná o tvrzení, že právě zrušení „státního dozoru“ mělo zapříčinit nemožnost (protiústavnost) zákona o majetkovém vyrovnání, soudci zdůraznili, že se jedná o námitku, která je v přímém rozporu s ustanovením čl. 3 odst. 3 Listiny, dle něhož „nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod.“

Ústavní soud připomněl, že k restitučním věcem je třeba přistupovat s přihlédnutím k tomu, že restituentům byla v minulosti způsobena celá řada křivd, a zdůraznil, že je nutné, aby restituční zákony byly interpretovány ve vztahu k oprávněným osobám co nejmírněji, v duchu snahy o zmírnění některých křivd, v jejichž důsledku k odnětí majetku došlo.⁶⁶

Ústavní soud však vyhověl návrhu v části, kdy je navrhováno vypuštění slova „spravedlivé“ v ust. § 5 písm. i) zákona o majetkovém vyrovnání⁶⁷. Ustanovení § 5 písm. i) ve slovech „spravedlivé“ zákona č. 428/2012 Sb. vyvolává zásadní právní nejistotu o obsahu restitučního titulu, což se jeví jako rozporné s čl. 1 odst. 1 Ústavy (principy právního státu). V aplikační praxi by v důsledku tohoto hrozil rozdílný a nepředvídatelný postup různých povinných osob a založení nerovnosti mezi jednotlivými oprávněnými osobami. K podrobnostem v této problematice odkazují na podkapitulu 9.4.

Až na drobou korekci tak zůstal zákon o majetkovém vyrovnání platný a účinný. Ústavní soudci v odůvodnění nálezu Pl ÚS 10/13 poskytli celou řadu cenných interpretačních pravidel a vysvětlení a nabídli cenné argumenty prožitelné v aplikační praxi.

---

⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13.

⁶⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 154/95 ze dne 18.1.1996, nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 754/01 ze dne 23.10.2003, nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2896/09 ze dne 29.4.2010.

⁶⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13.

2.3. Pojmy používané v zákoně o majetkovém vyrovnání

Zákon o majetkovém vyrovnání pracuje s celou řadou pojmů a legislativních zkratk a používá již zavedené pojmy typické pro restituční zákonodárství. Vzhledem k tomu, že tyto pojmy jsou opakovaně používány v celém textu této práce, je namístě vysvětlit jejich význam obsah v následujících bodech.

2.3.1. Oprávněné osoby

Osoby, které jsou oprávněné se na základě zákona o majetkovém vyrovnání domáhat svých majetkových nároků, se v souladu s restitučním zákonodárstvím z 90. let označují jako osoby oprávněné a jejich uzavřený výčet nalezneme v ustanovení § 3 zákona o majetkovém vyrovnání.

S interpretací tohoto pojmu nám pomáhá ustálená judikatura. Ústavní soud např. ve svém nálezu ze dne 1. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 9/07, když vykládal pojem „církev, náboženské společnosti, řády a kongregace“ použitý v § 29 zákona o půdě shledal, že „*se jedná o entity existující s vlastní právní subjektivitou podle platného práva, ať už byly chápány jako církevní právnické osoby uvnitř církví a náb. spol. nebo vedle nich, které byly subjektem věcného práva k majetku, z něhož církev a náb. spol. čerpaly prostředky pro naplňování svých cílů a jehož odejmutí proto pociťovaly jako majetkovou křivdu*“.

Oprávněnými osobami se dle zákona o majetkovém vyrovnání rozumí:

- a) **Registrované církve a náboženské společnosti.** Tento právní pojem je českému právnímu řádu dobře znám, jedná se totiž o specifickou právní formu subjektů registrovaných podle zákona o církvích a náboženských společnostech. Všechny tyto subjekty jsou zapsány v Rejstříku registrovaných církví a náboženských společností, který vede Ministerstvo kultury a který je k dispozici veřejnosti i způsobem umožňujícím dálkový přístup na www.mkcr.cz. Dle současné právní úpravy se církev a náboženská společnost stává právnickou osobou zápisem do

Rejstříku registrovaných církví a náboženských společností⁶⁸ a zákon o církvích a náboženských společnostech pak hovoří o Registrované církvi a náboženské společnosti.

V praxi může způsobit problémy prokázat právní kontinuitu osoby, které byla v rozhodném období spáchána majetková křivda a osoby, která dle zákona o majetkovém vyrovnání žádá vydání majetku. Některé církve a náboženské společnosti byly uznány již komunistickým režimem, přičemž v těchto případech nečiní problémy prokázat kontinuitu existence subjektů, které utrpěly majetkovou křivdu, se subjekty, které nyní vydání historického majetku požadují. V případě církví a náboženských společností registrovaných až na základě zákona č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, či zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností (zákon o církvích a náboženských společnostech), lze právní nástupnictví po subjektu, který utrpěl křivdu v rozhodném období, dovést jen s velkými obtížemi. Principiálně to ovšem vyloučeno není, jelikož právní subjektivita církve a náboženské společnosti mohla samozřejmě existovat i před touto registrací.

Problém s prokázáním právní kontinuity nebude na místě řešit u „historicky zavedených“ církví a náboženských společností, jako je Církev římskokatolická, které náleží největší objem vydávaného majetku, Českobratrská církev evangelická apod.

- b) Právní osoby zřízené nebo založené jako součást registrované církve a náboženské společnosti.** Ústavní základ práva církví a náboženských společností zřizovat v rámci své vnitřní organizační struktury další instituce nalezneme v ustanovení čl. 16 odst. 2 LZPS, podle kterého *„církvě a náboženské společnosti zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.“* Tato kategorie oprávněných osob rovněž nečiní výkladové problémy, patří sem tzv.

---

⁶⁸ Viz. § 7 zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)

evidované právnické osoby (resp. církevní právnické osoby) podle zákona o církvích a náboženských společnostech, které tvoří součást registrované církve a náboženské společnosti. Evidovanou právnickou osobu vždy zřizuje církev jako svoji integrální součást, přičemž tato osoba je rovněž samostatným subjektem práva⁶⁹. Velká většina tzv. evidovaných právnických osob je vedena v Rejstříku evidovaných církevních právnických osob, který vede Ministerstvo kultury a rovněž je veřejnosti přístupný prostřednictvím dálkového přístupu na www.mkcr.cz.

Úprava zákona o církvích a náboženských společnostech je v souladu s Kodexem kanonického práva. Kodex nejenže přiznává právní subjektivitu řeholím, tj. řádům a kongregacím⁷⁰, ale výslovně jim přiznává i právo vlastnit majetek⁷¹.

Vedle evidovaných právnických osob podle zákona o církvích a náboženských společnostech spadají do rozsahu ustanovení § 3 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání také další právnické osoby, které byly zřízeny či založeny jako součást registrované církve a náboženské společnosti, ale které nejsou zapsány v žádné veřejnoprávní evidenci. Ve většině případů se jedná o právnické osoby Církve římskokatolické zřízené před účinností Kodexu kanonického práva z roku 1983, jako jsou např. kostely, fary, nadace, samostatné fondy, obročí, benefícia a další. Pro tyto subjekty se vžil pojem „historické církevní právnické osoby“⁷².

V této skupině jsou, co se týká Církve římskokatolické, zastoupeny zejména jednotlivé farnosti, diecéze, arcidiecéze, jednotlivé církevní mužské i ženské řády, kongregace apod.; je tudíž zřejmé, že se jedná o nejpočetnější skupinu restituentů s největším objemem majetkových nároků dle zákona o majetkovém vyrovnání. Z tzv. historických právnických osob lze jmenovat i některé kuriozity jako kostely, obročí, mešní nadace, záduší, apod., jejichž existenci lze vysledovat

---

⁶⁹ KŘÍŽ, J. Zákon o církvích a náboženských společnostech. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

⁷⁰ Kodex práva kanonického, kánon 487.

⁷¹ Kodex práva kanonického, kánon 1256.

⁷² KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

zejména v pozemkových knihách či zemských deskách⁷³.

- c) Právnícké osoby zřízené nebo založené za účelem podpory činnosti registrované církve a náboženské společnosti k duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím nebo administrativním účelům.** Rozhodujícím znakem není právní forma dané právnícké osoby nýbrž její účel založení nebo zřízení. Právnícká osoba tedy musí naplňovat dvojí účel, jeden obecný (podpora činnosti registrované církve a náboženské společnosti), druhý specifický, taxativně vyjmenovaný v ustanovení § 3 zákona o majetkovém vyrovnání (k duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím nebo administrativním účelům)⁷⁴.

Na rozdíl od předchozích dvou skupin se nejedná o takové subjekty, které jsou součástí registrované církve a náboženské společnosti. Jako příklad uveďme špitály, lazarety a školy, které zřizovaly např. církevní řády a kongregace k provozování bohabojné činnosti⁷⁵.

Existence tzv. historických církevních právníckých osob, včetně právníckých osob nadačního typu (v nichž se také historicky projevovala činnost církví), jejichž právní existence a kontinuita, není nutně podmíněna jejich registrací či veřejnou evidencí. Vyloučeno přitom není ani zřízení takovéto právnícké osoby formou závěti pořízené osobou fyzickou⁷⁶. Nejvyšší soud se zabýval případem nadace zřízené fyzickou osobou, která byla později sloučena s římskokatolickou farností. Soud dospěl k závěru, že nadace není oprávněnou osobou ve smyslu ustanovení § 3 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání, avšak tato skutečnost ještě nevylučuje, aby nadace nemohla splňovat status osoby uvedené v ustanovení

---

⁷³ KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

⁷⁴ KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

⁷⁵ KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

⁷⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 12. 2019, sp. zn. 28 Cdo 3105/2019.

§ 3 písm. c) zákona č. 428/2012 Sb., tj. že se jedná o právnickou osobu zřízenou nebo založenou za účelem podpory činnosti registrované církve a náboženské společnosti k duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím nebo administrativním účelům⁷⁷.

d) Náboženská matice. Náboženská matice plní dle zákona o majetkovém vyrovnání dvojí roli; jednak jakožto nástroj majetkových křivd⁷⁸ a zároveň vystupuje jako oprávněná osoba. Více o Náboženské matici jakožto nástroji páchaní majetkových křivd je uvedeno v podkapitole 6.2.

Náboženská matice⁷⁹ je právním nástupcem náboženských fondů zřízených Josefem II. Jedná se o právnickou osobou sui generis. Náboženská matice není zapsána v Rejstříku evidovaných právnických osob (neboť se nejedná o evidovanou právnickou osobu ve smyslu zákona o církvích) ani v jiné veřejnoprávní evidenci.

Nejvyšší soud⁸⁰ zdůrazňuje, že při posuzování právního nástupnictví církevních právnických osob je povaha právnické osoby, od níž oprávněná osoba odvozuje věcnou legitimaci k uplatnění restitučního nároku, významná i z hlediska možnosti soudního přezkumu jejího zániku s právním nástupnictvím žalobkyně jako osoby oprávněné podle ustanovení § 3 zákona o majetkovém vyrovnání. Zatímco v případě právnické osoby zřízené nebo založené jako součást registrované církve či náboženské společnosti je soudní přezkum věcné správnosti rozhodnutí příslušného orgánu církve – s ohledem na ústavně zaručenou autonomii církví a náboženských společností (článek 16 odst. 2 Listiny základních práv a svobod) – vyloučen (skutečnost, že došlo k jejímu zániku s právním nástupnictvím, osvědčuje sama církev či náboženská společnost⁸¹); srovnej např., v případě právnické osoby, jež součást registrované církve nebo náboženské společnosti

⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 2019, sp. zn. 28 Cdo 4091/2017.

⁷⁸ Ust. § 5 písm. c) zákona o majetkovém vyrovnání.

⁷⁹ Náboženská matice má oficiální sídlo Thákurova 3, Praha 6; IČ 00052914.

⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 2019, sp. zn. 28 Cdo 4091/2017.

⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2009, sp. zn. 21 Cdo 1542/2008; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 2007, sp. zn. 28 Cdo 823/2006; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2006, sp. zn. 28 Cdo 1271/2006, jež obstálo i v ústavněprávní rovině – viz usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 1. 2007, sp. zn. I. ÚS 611/06; nález Ústavního soudu ze dne 26. 3. 1997, sp. zn. I. ÚS 211/96; usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 137/05.

netvořila, otázka, zda k jejímu zániku s právním nástupnictvím osoby oprávněné ve smyslu ustanovení § 3 zákona č. 428/2012 Sb. došlo v souladu s příslušnými právními předpisy či nikoliv, naopak soudnímu přezkumu bezesporu podléhá⁸².

2.3.2. Povinné osoby

Původní majetek církví a náboženských společností byl v době přijímání zákona vlastněn (držen) veškerými možnými typy subjektů práva: fyzickými osobami, právníckými osobami založenými podle soukromoprávních předpisů (obchodní společnosti, občanská sdružení apod.), státem, obcemi, kraji, ale i dalšími specifickými formami právníckých osob (vědecké výzkumné instituce, veřejné vysoké školy apod.).

Z hlediska vymezení povinných osob bylo klíčovým rozhodnutím, že oprávněným osobám bude vydáván pouze majetek ve vlastnictví státu. Kraje, obce, fyzické osoby ani jiné právnícké osoby na rozdíl od zákona o půdě a zákona o mimosoudních rehabilitacích tedy majetek v řádném režimu nevydávají, čímž je respektován zájem na tom, aby zmírňováním křivd minulosti nebyly způsobeny křivdy nové, aby bylo dosaženo spravedlivé rovnováhy a aby povinné osoby nenesly nepřiměřené břemeno⁸³. Po více než 20 letech od sametové revoluce by zakotvení vydávání majetku i u nestátních subjektů mohlo způsobit značné rozkolísání majetkových vztahů a zpochybnění právní jistoty⁸⁴.

Povinnými osobami jsou tedy dle ust. § 4 zákona o majetkovém vyrovnání veškeré subjekty, které jsou oprávněny hospodařit s majetkem státu⁸⁵, nebo spravují majetek

---

⁸² K soudnímu přezkumu kontinuity právníckých osob srovnej přiměřeně srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 1999, sp. zn. 20 Cdo 2304/98, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 1999, sp. zn. 3 Cdo 314/96, uveřejněný v časopise Soudní judikatura, roč. 1999, č. sešitu 9; k posuzování právního nástupnictví právníckých osob srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 7. 2012, sp. zn. 28 Cdo 4507/2011, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2017, sp. zn. 28 Cdo 4748/2016.

⁸³ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

⁸⁴ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

⁸⁵ Právo hospodaření s majetkem státu spočívá v právu subjektu, jemuž právo hospodaření přísluší, vykonávat za stát, jakožto přímého vlastníka majetku, jeho vlastnická práva, za určitých, státem (vlastníkem) předem stanovených podmínek. Uvedené právo v sobě zahrnuje jak oprávnění věc držet, užívat ji, nakládat s ní,... (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 33 Odo 23/2012, ze dne 27. 2. 2003)

státu⁸⁶. Oprávněním hospodařit s majetkem státu se u organizačních složek státu, státních příspěvkových organizací a státních fondů rozumí příslušnost k hospodaření podle § 9 zákona o majetku ČR, u státních podniků se pak jedná o právo hospodařit s majetkem státu podle § 2 odst. 2 zákona o státním podniku. Povinnými osobami jsou konkrétně státní příspěvkové organizace, státní fondy, státní podniky a jiné státní organizace. Povinnou osobou je i sám stát; jedná za něj příslušná organizační složka státu. Jmenovitě pak zákon o majetkovém vyrovnání jako povinné osoby označuje Pozemkový fond České republiky (nyní Česká republika – Státní pozemkový úřad) a Lesy České republiky, s. p.; přičemž důvod uvedení těchto dvou povinných osob separátně spočívá v odlišném přístupu k nim ve vztahu k povinnosti vydávat věci.

Zatímco v případě Státního pozemkového úřadu a Lesů ČR se zákonodárce rozhodl pro neomezené vydávání nemovitých věcí, v případě ostatních povinných osob zvolil metodu vydávání pouze nemovitostí splňující znaky funkční souvislosti anebo specifické účelové vázanosti⁸⁷.

- a) Pozemkový fond České republiky.** Pozemkový fond ČR se nakonec neocitl v pozici povinné osoby ani na jediný okamžik. Dne 19. 12. 2012 byl totiž přijat zákon č. 503/2012 Sb., o Státním pozemkovém úřadu a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o Státním pozemkovém úřadu), kterým byl ke dni 1. 1. 2014 zřízen Státní pozemkový úřad a současně zrušen Pozemkový fond České republiky. Ustanovení § 22 odst. 1 zákona o Státním pozemkovém úřadu je faktickou nepřímou novelizací zákona o majetkovém vyrovnání, v jejímž důsledku je třeba za oprávněnou osobu podle § 4 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání považovat Českou republiku - Státní pozemkový úřad⁸⁸.

---

⁸⁶ Pojem správy majetku státu je v zákoně byl užit specificky ve vztahu k Pozemkovému fondu ČR, který podle § 17 odst. 1 zák. o půdě majetek státu spravoval. Pozemkový fond ČR však k 1.1.2013 zanikl a s majetkem státu, který Pozemkový fond ČR spravoval, je nyní příslušný hospodařit Státní pozemkový úřad (§ 22 odst. 3 zák. o Státním pozemkovém úřadu), který je organizační složkou státu

⁸⁷ Viz ust. § 7 zákona o majetkovém vyrovnání.

⁸⁸ Státní pozemkový úřad je organizační složkou státu a správním úřadem s celostátní působností. Je podřízen Ministerstvu zemědělství. Sídli v Praze na adrese Husinecká 1024/11a, 130 00 Praha 3 - Žižkov. Státní pozemkový úřad není na rozdíl od Pozemkového fondu České republiky právnickou osobou. Proto také § 22 odst. 1 zákon o SPÚ stanoví, že do postavení Pozemkového fondu České republiky jako povinné osoby podle zákona o majetkovém vyrovnání vstupuje Česká republika, nikoliv Státní pozemkový úřad. Ten je „pouze“ příslušný k výkonu práv a povinností České republiky jakožto povinné osoby. Státní pozemkový úřad je tvořen ústředím a krajskými pozemkovými úřady, které vykonávají činnost v rámci vyšších územních samosprávných celků (krajů). Jako orgán prvního stupně rozhoduje ve správním

- b) **Lesy České republiky, s. p.**⁸⁹, jsou státním podnikem, jehož zakladatelem je Ministerstvo zemědělství. Státní podnik byl založen zakládací listinou Ministerstva zemědělství České republiky dne 11. 12. 1991, čj. 6677/91-100.
- c) **Stát a jeho organizační složky.** Podle zákona o majetkovém vyrovnání se vydávají věci ve vlastnictví státu. Stát nemá statutární orgán, který by jednal jeho jménem, ale namísto toho stát jako právnická osoba jedná svými organizačními složkami, které nemají vlastní právní subjektivitu; jedná se „pouze“ o útvary organizační povahy.
- d) **Státní organizace.** Ustanovení § 4 písm. d) zákona o majetkovém vyrovnání zahrnuje mezi povinné osoby subjekty souhrnně označované jako státní organizace. Oproti organizačním složkám jsou státní organizace samostatnými subjekty práva. V právních vztazích proto nejednají jménem státu, ale svým jménem. Státní organizace nemají vlastní majetek; majetek nabývají pro stát. Ustanovení § 4 písm. d) zákona o majetkovém vyrovnání definuje státní organizace výčtem, do kterého zahrnuje státní příspěvkové organizace, státní fondy, státní podniky a jiné státní organizace.

Státní pozemkový úřad a Lesy České republiky, s. p. vydávají ve smyslu ust. § 6 zákona o majetkovém vyrovnání nemovité věci ve vlastnictví státu, které náležely do původního majetku registrovaných církví a náboženských společností a staly se předmětem majetkové křivdy, kterou utrpěla oprávněná osoba nebo její právní předchůdce v rozhodném období v důsledku některé ze skutečností uvedených v § 5 zákona o majetkovém vyrovnání.

Oproti tomu stát, za který jedná příslušná organizační složka státu; státní příspěvková

řízení krajský pozemkový úřad jakožto vnitřní organizační jednotka Státního pozemkového úřadu podle územní působnosti; o odvolání proti jeho rozhodnutí rozhoduje zpravidla ústředí, jiný právní předpis však může stanovit jinak.

⁸⁹ Lesy České republiky, s. p. mají sídlo v Hradec Králové, Přemyslova 1106, PSČ 501 68, IČ 421 96 451. Určeným majetkem Lesů České republiky, s. p. jsou pozemky určené k plnění funkcí lesa, stavby určené k plnění funkcí lesa (stavby lesních cest, stavby hrazení bystřin a strží; stavby odvodnění lesní půdy a malé vodní nádrže v lesích), nemovitý a movitý majetek prohlášený za kulturní nebo národní kulturní památku, majetkové podíly na podnikání jiných právnických osob.

organizace, státní fond, státní podnik a jiná státní organizace vydávají ve smyslu ust. § 7 zákona o majetkovém vyrovnání pouze nemovité věci, které funkčně souvisely nebo souvisí s nemovitou věcí, kterou oprávněná osoba vlastní, nebo která se vydává podle zákona o majetkovém vyrovnání; nebo oprávněné osobě nebo jejímu právnímu předchůdci v rozhodném období sloužila k duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím nebo administrativním účelům nebo jako obydlí duchovních. Je tudíž zřejmé, že povinné osoby uvedené v § 4 písm. c), d) zákona o majetkovém vyrovnání vydávají oprávněným osobám značně menší objem majetku za ztížených podmínek souvisejících s dokazováním požadovaných předpokladů vydávaného majetku.

Zákon o majetkovém vyrovnání v souvislosti s povinnými osobami dále pracuje i s pojmem „nepříslušná osoba“. Nepříslušnou osobou podle tohoto zákona může být pouze osoba uvedená v § 4 zákona o majetkovém vyrovnání, tedy stát, za který jedná příslušná organizační složka státu (tou je i Státní pozemkový úřad jakožto nástupce Pozemkového fondu České republiky), státní příspěvková organizace, státní fond, státní podnik a jiná státní organizace. Jiné subjekty nemohou být nepříslušnou osobou, a postup podle § 11 zákona o majetkovém vyrovnání se tak na ně nevztahuje.

Za nepříslušnou se povinná osoba považuje, pokud je jí během zákonem stanovené 12měsíční lhůty doručena výzva oprávněné osoby k vydání majetku, s níž tato povinná osoba není oprávněna hospodařit, resp. nevykonává jeho správu. Za účelem ochrany zájmů oprávněných osob platí, že lhůta pro doručení výzvy je zachována, i pokud je výzva doručena nepříslušné osobě. V takovém případě § 11 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání stanoví, že nepříslušná osoba je povinna postoupit výzvu povinné osobě do 15 pracovních dnů ode dne, kdy jí byla oprávněnou osobou doručena.

Nutno zdůraznit, že výše uvedený postup se použije právě a jedině na osoby povinné taxativně vyjmenované v § 4 zákona o majetkovém vyrovnání. Pokud oprávněná osoba chybně doručila výzvu k vydání např. obci, kraji či jakékoliv jiné, ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání „nepovinné“ osobě, nemělo doručení žádné účinky, natož účinek zachování lhůty a oprávněná osoba již nemůže svůj nárok uplatnit řádně, jelikož lhůta uplynula 2. 1. 2014.

2.3.3. Původní majetek církví a náboženských společností

V obecné rovině pojem majetek obecně označuje souhrn majetkových hodnot (věcí, pohledávek, jiných práv a hodnot ocenitelných penězi), které přísluší určitému subjektu. Původním majetkem registrovaných církví a náboženských společností se dle § 2 zákona o majetkovém vyrovnání rozumí „*věci, majetková práva a jiné majetkové hodnoty, včetně spoluvlastnických podílů a součástí a příslušenství věcí, které byly alespoň část rozhodného období ve vlastnictví nebo které příslušely*“ některé z oprávněných osob.

Církevním majetkem můžeme rozumět souhrn věcných práv církví a náboženských společností k movitému a nemovitému majetku. Na rozdíl od pojmu majetek v jeho současném slova smyslu majetek církve historicky podléhal různým formám státního dozoru či státní regulace.

V kontextu církví a náboženských společností je zapotřebí zmínit specifický charakter jejich původního majetku. Ústavní soud vysvětlil své pojetí historického církevního majetku ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/07, kde historický majetek církví a náboženských společností vymezil následujícími hledisky: (1) původní subjekt majetkových práv („entity existující s vlastní právní subjektivitou podle platného práva, ať už byly chápány jako církevní právnické osoby uvnitř církví a náboženských společností nebo vedle nich, které byly subjektem věcného práva k majetku, z něhož církve a náboženské společnosti čerpaly prostředky pro naplňování svých cílů, a jehož odejmutí proto pociťovaly jako majetkovou křivdu“) a (2) jeho odejmutí způsobem zakládajícím křivdu, a to (3) v rozhodném období⁹⁰.

V průběhu diskusí o podobě církevních restitucí se objevily názory, že církev majetek nikdy nevlastnila a z tohoto důvodu by se v případě přijetí zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi nejednalo o restituci, ale dar církvím.⁹¹ Ministerstvem kultury byly v roce 2007 požádány 4 renomované instituce o vypracování odborného stanoviska k právní povaze historického majetku církví a náboženských společností. Stanoviska

---

⁹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07.

⁹¹ „ČSSD se bouří! To nejsou restituce, to je dar!“ ze dne 11. 1. 2012

<https://eurozpravy.cz/domaci/politika/41562-cssd-se-bouri-to-je-dar/> (stv ke dni 18. 7. 2020).

vypracovaly PrF MU Brno⁹², PF UK Praha⁹³, FP ZČU Plzeň⁹⁴ a Ústav státu a práva AV ČR⁹⁵.

Žádný z posudků však nedovodil, že by církevní majetek, který má být předmětem restitucí, byl před rozhodným obdobím ve vlastnictví státu. Subjektem věcných práv k církevnímu majetku nebyla církev (římskokatolická) jako celek, nýbrž její jednotlivé právnické osoby (ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání „církevní právnické osoby“). Zároveň se všechny posudky shodly na skutečnosti, že k určitým dispozicím s majetkem (zřízení, zatížení) potřebovaly církevní právnické osoby souhlas státu.

Expertíza PF UK Praha v závěru obsahuje shrnující body, které mohou být bez znalosti kontextu celého textu zavádějící a vytržené z kontextu mohly sloužit jako argumentační munice pro odpůrce církevních restitucí. Zejména se jedná o bod 6. expertízy, ve kterém je uvedeno, že „vrácení majetku [...] by nebylo restitucí (uvedením do původního stavu)“⁹⁶

Legislativa i právní doktrína po roce 1989 chápe proces „restitucí“ jako proces „zmírnění některých majetkových křivd,“ nikoliv jako uvedení do původního stavu (*restitutio in integrum*). *Restitutio* v úzkém slova smyslu je možné pouze v situacích, kdy období od narušení majetkového stavu do jeho zhojení je relativně krátké. Při nápravě křivd napáchaných v letech 1948–1989 se však nemohlo jednat o *restitutio* po stránce právní ani faktické, neboť to po 40 letech ani objektivně není možné. Faktický i právní stav se od roku 1948 nenávratně změnil. V otázce základních práv, tedy i v otázce ochrany vlastnictví, vstoupili všichni restituenti (noví vlastníci) po roce 1989 do svých práv značně posílení oproti situaci před rokem 1948, a to např. díky zásadnímu rozvoji českého ústavního pořádku (Listina základních práv a svobod, Úmluva o ochraně lidských práv a

---

⁹² Doc. PhDr. et Mgr. Tomáš Knoz, Ph.D., Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Historický ústav a JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra ústavního práva a politologie: „K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku“ (datum vypracování nedohledáno).

⁹³ „Právně historická expertíza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR“ a „Veřejnoprávní omezení vlastnického práva Církve římskokatolické na území České republiky“ (datum vypracování nedohledáno).

⁹⁴ „Posouzení otázky církevního vlastnictví“ vypracované FP ZČU Plzeň, ze dne 13. 4. 2007.

⁹⁵ „Odborný posudek“ vypracovaný Ústavem státu a práva AV ČR ze dne 12. 4. 2007

⁹⁶ „Právně historická expertíza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR“ a „Veřejnoprávní omezení vlastnického práva Církve římskokatolické na území České republiky“ (datum vypracování nedohledán).

základních svobod, judikatura Ústavního soudu aj.)⁹⁷.

Zákon umožňuje vydat pouze věci z původního majetku církví a náboženských společností, ale na druhou stranu nedochází k vydání veškerého původního majetku – ne vše, co bylo součástí původního majetku církví a náboženských společností, se vydává. Obráceně však platí, že nelze vydat nic, co součástí původního majetku církví a náboženských společností nebylo.

Do původního majetku církví a náboženských společností tedy dle ust. § 2 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání náležely věci, majetková práva a jiné majetkové hodnoty, včetně spoluvlastnických podílů a součástí a příslušenství věcí, které splňují podmínky podle zákona (tj. jsou v majetku státu, přešly na stát v rozhodném období v důsledku majetkové křivdy atd.); k vydávání práv a jiných majetkových hodnot nedochází. Za práva a jiné majetkové hodnoty a další věci, které nelze vydat z důvodu uvedených v ust. § 8 zákona o majetkovém vyrovnání a dále za majetek, který sice byl předmětem majetkové křivdy v rozhodném období, ale není ho možné vydat, jelikož přešel na obce či fyzické osoby apod., náleží oprávněným osobám vypořádání zahrnuté ve finanční náhradě⁹⁸.

Věci v právním smyslu se dle OZ, který byl účinným právním předpisem v době vydání zákona o majetkovém vyrovnání, rozuměly „*ovladatelné hmotné předměty (res corporales) či jako ovladatelné přírodní síly (energie vodní, parní, sluneční, elektrická, jaderná), které obojí slouží potřebám lidí (mají užitnou hodnotu)*“⁹⁹.

Nová občanskoprávní úprava opustila pojetí věci jako hmotného předmětu a nově věc v právním smyslu § 489 NOZ definuje jako „*vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí*“. Ačkoliv k novelizaci pojmosloví zákona o majetkovém vyrovnání nedošlo, nabytí účinnosti NOZ nemá vliv na materiální obsah pojmu „věc“ v zákoně o majetkovém vyrovnání.

---

⁹⁷ Petr Jäger: Podklady pro výuky předmětu Církevní právo na Právnické fakultě Masarykovy univerzity Brno

⁹⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi).

⁹⁹ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., ELIÁŠ, K. Občanský zákoník. Komentář. 2.. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009.

Gramatický výklad pojmu věci, majetková práva a jiné majetkové hodnoty ve spojení s výkladem historickým (přijetí a první rok účinnosti zákona o majetkovém vyrovnání v době účinnosti OZ) jsou dostatečným argumentem, že i po účinnosti NOZ je pojem věci podle zákona o majetkovém vyrovnání vykládán jako věc hmotná ve smyslu § 496 odst. 1 NOZ¹⁰⁰.

Rozsah vydávaných věcí z původního majetku registrovaných církví a náboženských společností, které jsou předmětem vydání dle zákona o majetkovém vyrovnání, se liší podle povinné osoby. SPÚ a LČR, vydávají podle § 6 zákona o majetkovém vyrovnání všechny nemovité věci ve vlastnictví státu, které náležely do původního majetku registrovaných církví a náboženských společností a staly se předmětem majetkové křivdy, kterou utrpěla oprávněná osoba nebo její právní předchůdce v rozhodném období v důsledku některé ze skutečností uvedených v § 5 zákona o majetkovém vyrovnání.

Povinné osoby uvedené v § 4 písm. a) a b) zákona o majetkovém vyrovnání vydávají movité věci v režimu ust. § 11 odst. 9 zákona o majetkovém vyrovnání: S nemovitou věcí vydávanou podle tohoto zákona se vydají rovněž movité věci z původního majetku registrovaných církví a náboženských společností, které jsou ve vlastnictví státu a s nemovitou věcí funkčně souvisely anebo souvisejí.

Ostatní povinné osoby vydávají věci (srov. § 7 zákona o majetkovém vyrovnání), které však musí splňovat dodatečné podmínky. Nemovitosti se vydávají, pokud:

- a) funkčně souvisely nebo souvisejí s nemovitou věcí, kterou oprávněná osoba vlastní, nebo která se vydává podle tohoto zákona, nebo
- b) oprávněné osobě nebo jejímu právnímu předchůdci v rozhodném období sloužily k duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím nebo administrativním účelům nebo jako obydlí duchovních.

Věci movité vydávají povinné osoby uvedené v § 4 písm. c) a d) zákona o majetkovém vyrovnání pouze v případě současné či historické funkční souvislosti s nemovitou věcí, kterou oprávněná osoba vlastní anebo která se vydává podle zákona.

---

¹⁰⁰ KRÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

Zákon o majetkovém vyrovnání zavádí nový pojem – zemědělská nemovitost. Tento pojem je používán k označení 1. pozemků, které ke dni 24. června 1991 tvořily zemědělský půdní fond nebo do tohoto fondu náležely, 2. pozemků, které ke dni 24. června 1991 tvořily lesní půdní fond, 3. obytných budov, hospodářských budov a jiných staveb patřících k původní zemědělské usedlosti, včetně zastavěných pozemků, 4. obytných a hospodářských budov a staveb sloužících zemědělské a lesní výrobě nebo s ní souvisejícímu vodnímu hospodářství, včetně zastavěných pozemků¹⁰¹. Zemědělské nemovitosti budou představovat největší objem vydávaného majetku.

Věc se vydává se všemi součástmi a příslušenstvím na základě ustanovení § 12 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání. V souladu s ustanovením § 505 NOZ se součástí věci rozumí vše, co k ní podle její povahy náleží a co nemůže být od věci odděleno, aniž se tím věc znehodnotí.¹⁰² Mezi věcí hlavní a její součástí existuje vzájemná sounáležitost (fyzická či funkční), takže hlavní věc i její součást tak tvoří jedinou věc neboli celek, který je v důsledku toho i podroben jednotnému právnímu režimu. Součást věci hlavní tak není samostatnou věcí v právním smyslu, a není proto ani způsobilá být předmětem občanskoprávních vztahů.

Aby se jednalo o součást věci, musí být splněny tři podmínky; součást k věci podle své povahy náleží, je s věcí relativně neoddělitelně spojena, a konečně nemůže být od věci oddělena, aniž by se věc znehodnotila. Neoddělitelností se nerozumí pouze technická nemožnost oddělení, ale také nemožnost funkční. Pokud jde o znak znehodnocení, musí jít „o takovou újmu na hodnotě hlavní věci, že tato hlavní věc již není schopna sloužit svému původnímu účelu bud' vůbec, anebo z velké části kvalitně“¹⁰³. Součástí věci hlavní tak může být například přístavba domu, jestliže se nejedná o samostatnou nemovitost, různé úpravy povrchu, jako např. tenisové dvorce či některé typy komunikací, trvalé porosty na pozemku. Po nabytí účinnosti NOZ je i rovněž stavba součástí pozemku.

Příslušenství věci je dle ust. § 510 NOZ vedlejší věc vlastníka u věci hlavní, je-li účelem vedlejší věci, aby se jí trvale užívalo společně s hlavní věcí v rámci jejich hospodářského

---

¹⁰¹ Ust. § 2 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání.

¹⁰² Obdobně podle § 120 odst. 1 SOZ platilo, že součástí věci je vše, co k ní podle její povahy náleží a nemůže být odděleno, aniž by se tím věc znehodnotila.

¹⁰³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2007, sp. zn. 30 Cdo 3034/2006.

určení. Byla-li vedlejší věc od hlavní věci přechodně odloučena, nepřestává být příslušenstvím. Dle odst. 2 dále platí, že se má za to, že se právní jednání a práva i povinnosti týkající se hlavní věci týkají i jejího příslušenství.¹⁰⁴

Nelze však vyloučit, že právní osud věci hlavní a jejího příslušenství bude odlišný. Obecně však platí, že příslušenství sdílí právní osud hlavní věci. Na rozdíl od součásti věci (jež sama věcí není, a to ani tehdy, pokud jí původně, tj. před spojením s věcí, byla), příslušenství věci je tedy v prvé řadě vždy samo věcí v právním smyslu. Podle úpravy v OZ platilo, že zatímco součást (která není věcí) je s věcí spojena fyzicky (jinak nejde o součást věci), příslušenství je s věcí hlavní spojeno právně (totiž vůlí svého vlastníka, který je současně vždy i vlastníkem věci hlavní). NOZ zachovává logicky podmínku stejného vlastníka věci hlavní i věci vedlejší (bez toho o příslušenství jít nemůže), určitá věc však podle něj není příslušenstvím na základě vůle vlastníka (respektive jen vůle vlastníka), ale z hlediska svého funkčního určení.¹⁰⁵

2.3.4. Věci vyloučené z vydávání

Může se stát, že i přes splnění všech zákonem uvedených podmínek nebude nakonec věc vydána, a to v důsledku aplikace § 8 zákona o majetkovém vyrovnání vymezujícího okruh věcí, které jsou z vydávání vyloučeny. Dle předmětného ustanovení tak oprávněným osobám nelze vydat např. zastavěný pozemek, nemovitou věc tvořící území vojenského újezdu, nemovitou věc užívanou k plnění úkolu bezpečnostního sboru, pozemek, na němž bylo v souladu se zákonem zřízeno sportovní hřiště, které je užíváno, část pozemku nebo stavby, která je potřebná pro uskutečněné veřejné prospěšné stavby dopravní nebo technické infrastruktury, nemovitou věc tvořící území národního parku nebo národní přírodní rezervace.

Specifickou kategorií věcí, jež se nevydávají, představují věci konfiskované na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského

---

¹⁰⁴ Dle § 121 SOZ platilo, že příslušenstvím jsou věci, které náležejí stejnému vlastníku jako věc hlavní a jsou jím určeny k tomu, aby byly s věcí hlavní trvale užívány.

¹⁰⁵ DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef; KOLEKTIV AUTORŮ; ŠVESTKA, Jiří: Občanský zákoník – Komentář – Svazek I (obecná část), Nakladatel: Wolters Kluwer, a. s. (dříve ASPI, a. s.), Praha, 2014.

národa, nebo dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy¹⁰⁶. Účelem ustanovení je vyloučit pochybnosti, že by zákonem mohlo dojít k obávanému „prolomení Benešových dekretů“. K této otázce srov. obsah bodu č. 10.1.1.

V případě, kdy stát nemovitou věc, která se vydává podle zákona o majetkovém vyrovnání, nezbytně potřebuje k plnění svých povinností vyplývajících z právních předpisů a k plnění těchto povinností nelze využít jiné nemovité věci, je oprávněná osoba povinna umožnit povinné osobě užívání této věci za v místě a čase obvyklé nájemné po dobu 10 let nabytí vlastnictví k věci¹⁰⁷.

2.3.5. Rozhodné období

Částí rozhodného období je jakýkoliv časový okamžik mezi 25. 2. 1948 a 1. 1. 1990. Rozhodné období je časovým úsekem, který je vymezen totožně všemi ostatními restitučními předpisy¹⁰⁸. Ústavní soud k otázce určení rozhodného období uvádí, že je věcí suverénního rozhodnutí státu, zda přistoupí k restitucím, a pokud ano, v jakém rozsahu budou majetkové křivdy odčiněny. Stanovení tzv. "rozhodného období", konkrétně jeho počátku k datu 25.2.1948, se opírá o rozumné a objektivní důvody, když zákonodárce byl nucen jasně vymezit časovou hranici, za kterou již zásadě nelze bez nebezpečí dalšího řetězení odškodnění až do doby předmnichovské republiky či ještě dále¹⁰⁹.

Do původního majetku registrovaných církví a náboženských společností náleží pouze takové hodnoty, které příslušely uvedeným subjektům „alespoň část rozhodného období“. Majetek, který církevním právníckým osobám nenáležel ani po část rozhodného období, netvoří původní majetek ve smyslu zákona a nemůže tak být vydán.

Ústavní soud ve vztahu ke stanovení rozhodného období uvedl: „*Základní zákonnou*

---

¹⁰⁶ § 8 odst. 1 písm. h) zákona o majetkovém vyrovnání.

¹⁰⁷ Ust. § 8 odst. 2 zákona o majetkovém vyrovnání.

¹⁰⁸ Srov. ust. § 4 zák. o půdě ; ust. § 1 odst. 1 zák. o mimosoudních rehabilitacích; ale i § 2 odst. 1 zák. č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, aj.; vymezení rozhodného období pro účely „vypořádání historického majetku církví a náboženských společností“ viz náleží Ústavního soudu ze dne Pl. ÚS 9/07, bod 55.

¹⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 25.3.1998, sp. zn. Pl. ÚS 45/97.

podmínku představuje právě přechod věci na stát v tzv. rozhodném období, které v napadeném ustanovení zákonodárce vymezil. Jeho počátek určil datem 25.2.1948, tedy datem nástupu režimu, který již zcela vědomě, programově a trvale porušoval principy právního státu.“¹¹⁰

Ke striktní časové uzavřenosti rozhodného období se Ústavní soud vyjadřoval opakovaně. V následujícím případě se jednalo o stěžovatele, který se domáhal žalobou určení existence vlastnického práva k majetku, který mu byl konfiskován na základě prezidentských dekretů před rozhodným obdobím vymezeným restitučním zákonodárstvím: „*Žaloba se tak stává prostředkem k neakceptovatelnému rozšiřování restitučních titulů tam, kde vůle státu k navrácení majetku byla deklarována jako záporná*“¹¹¹.

Ve výše citovaném rozhodnutí Ústavní soud dále uvádí, že není příslušný k posouzení, do jaké míry je rozsah restitucí vymezený zákonodárcem dokonalý nebo úplný, pouze zdůrazňuje, že právě tento rozsah je ústavním pořádkem České republiky svěřen výlučně zákonodárci, a nikoliv Ústavnímu soudu.

Z ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu tak lze uzavřít, že restituovat nelze vztahy zpětně do hluboké minulosti, ale restituci majetku je možné legitimně realizovat pouze v rámci časově ohraničeného období nastaveného zákonodárcem.

2.3.6. Majetková křivda

Majetek je vydáván církevní právnické osobě, které byla v rozhodném období spáchána majetková křivda¹¹². Pojem majetkové křivdy byl po roce 1989 konstantně užíván v restitučním zákonodárství¹¹³.

---

¹¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 25.3.1998, sp. zn. Pl. ÚS 45/97.

¹¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. ledna 2006, sp. zn. I. ÚS 14/04, nález Ústavního soudu ze dne 16. prosince 2004 sp. zn. III. ÚS 107/04.

¹¹² Např. ust. § 1 zákona č. 403/1990 Sb., § 1 zákona č. 87/1991 Sb. a preambule zákona 229/1991 Sb.

¹¹³ Viz. zák. č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd; zák. č. 173/1990 Sb. , kterým se zrušuje zákon č. 68/1956 Sb. , o organizaci tělesné výchovy; zákon o mimosoudních rehabilitacích; zák. č. 172/1991 Sb. , o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí; zák. č. 229/1990 Sb., o půdě ; zák. č. 243/1992 Sb., zákon o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem; konkrétně ve vztahu k církvím zákon č. 298/1990 Sb. , o úpravě některých

Ačkoliv se vymezením pojmu „majetková křivda“ zákon o majetkovém vyrovnání nezabývá, desítky let aplikační praxe restitučního zákonodárství připsaly pojmu „majetková křivda“ jednoznačný význam. Z judikatury dovozujeme, že pojem křivdy obecně znamená určitý druh nespravedlnosti v rovině hmotné i nehmotné, neoprávněný zásah vůči příslušnému subjektu, který jej pocíťoval jako újmu.¹¹⁴ Obdobně se vyjádřil také Nejvyšší soud: „majetková křivda (§ 1 zákona č. 403/1990 Sb., § 1 zákona č. 87/1991 Sb. a preambule zákona č. 229/1991 Sb.) je křivdou (příkořím, nespravedlností) v majetkové sféře. Nelze ji ztotožňovat s pojmem "škoda" jako majetkovou újmu vyjádřitelnou v penězích“¹¹⁵.

Ústavní soud zastává názor, že pojem "křivda" obsahuje objektivní a subjektivní znaky. Je proto na vůli těch, kterým se objektivně tato možnost dává, aby se nápravy podle své vůle dožadovali. Proto je třeba poukázat i na obecné ustanovení § 9 a § 10 zákona o majetkovém vyrovnání, které v duchu zásady *vigilantibus iura scripta sunt* přiznává právo na vydání věci té oprávněné osobě, která své právo aktivně uplatní. „Má-li být proto napravena křivda, je věcí právního státu stanovit podmínky, za kterých se tak má stát a současně je věcí subjektivního rozhodnutí těch, kteří byli poškozeni, aby se pro nápravu rozhodli.“¹¹⁶

V případě odnětí věci bez náhrady při aplikaci znárodnovacích a vyvlastňovacích zákonů je majetková křivda završena nevyplacením spravedlivé náhrady, která za vyvlastněný či znárodněný majetek dle tehdy platných právních předpisů náležela. „Za křivdu v souladu s rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 11. 1995, sp. zn. Cdo 177/93, uveřejněným v Právních rozhledech č. 1/96, tak považuje autor článku nejen neposkytnutí příslušné náhrady v rozhodné době, ale především nevydání výměru o náhradě za znárodnění (...), případně zrušení tehdy platného a nevydání nového prováděcího předpisu o Fondu znárodněného majetku se sídlem v Praze od 1. 1. 1952 do 1. 1. 1990, jehož absence neumožňuje vydat platný výměr o náhradě jako základní podmínku

---

majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a Arcibiskupství olomouckého, ve spojení s Pl. ÚS-st. 22/05

¹¹⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2003 sp. zn. II. ÚS 125/03 – ÚS cituje Krajský soud, kt. takový závěr vložil ve svém rozhodnutí (rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 12. 2002, sp. zn. 30 Ca 9/2002).

¹¹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 7. 1993, sp. zn. Cpjn 50/93, [R 34/1993 civ.].

¹¹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 9. 1999 sp. zn. II. ÚS 422/97.

splatnosti náhrady za znárodněný majetek.“¹¹⁷

V případě zákonného pojmu majetková křivda použitým v zákoně o majetkovém vyrovnání se jedná o souhrnné označení důsledků, které přinesly teprve jednotlivé protiprávní postupy (skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám), jak jsou konkrétně vyjmenovány v ustanovení § 5 písm. a) až k) zákona o majetkovém vyrovnání.

2.4. Interpretální a aplikační principy zákona o majetkovém vyrovnání

Zásadní koncepcí výkladu restitučního zákonodárství je, že cílem restitucí je zmírnění následků některých majetkových křivd způsobených v letech 1948 až 1989. Výslovně je tato koncepce vyjádřena v preambulích zákonů č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, a č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku¹¹⁸. V případě zákona o majetkovém vyrovnání jsou oprávněnými osobami, na rozdíl od jiných restitučních zákonů, osoby právnické, avšak závěry vztahené k fyzickým osobám, které byly osobami oprávněnými dle předchozích restitučních zákonů, jsou plně použitelné i pro interpretaci norem obsažených v zákoně o majetkovém vyrovnání.

Při aplikaci restitučních předpisů není možné postupovat příliš restriktivně a formalisticky, nýbrž naopak je nutno používat je velmi citlivě a vždy s ohledem na okolnosti konkrétního případu¹¹⁹ a s ohledem na platné konstitutivní hodnoty a principy demokratického právního státu tak, jak jsou vyjádřeny v ústavním pořádku České republiky¹²⁰. Je nezbytné vycházet z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, které jsou založeny na zjištěných skutkových okolnostech.¹²¹

K výkladu a používání právních předpisů, na základě kterých došlo k páchání majetkových křivd, je nezbytné přistupovat nikoliv z hlediska doby jejich vzniku (doby minulé), ale z hlediska doby, kdy k interpretaci a aplikaci dochází. Soudobá Česká

---

¹¹⁷ JUDr. Luboš Chalupa: K náhradě za znárodnění podle dekretu č. 100/1945 Sb. ve vztahu k zák. č. 87/1991 Sb. [Právní rozhledy 3/1997, s. 115].

¹¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 46/95.

¹¹⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 6. 1999, sp. zn. I. ÚS 485/98.

¹²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 2008, sp. zn. I. ÚS 755/06.

¹²¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne ze dne 6. 3. 2001, sp. zn. I. ÚS 553/2000.

republika je demokratický právní stát, z kteréžto příčiny jsou imanentní součástí právních předpisů aplikovaných v dnešní době vždy i principy uznávané demokratickými právními státy.¹²²

Ústavní soud dále připomíná, že restitučními zákony se demokratická společnost snaží alespoň částečně zmírnit následky minulých majetkových a jiných křivd, a stát a jeho orgány jsou povinny postupovat podle restitučního zákona v souladu se zákonnými zájmy osob, jejichž újma má být alespoň částečně kompenzována. Ke splnění účelu a cíle restitucí je zejména nutné, aby obecné soudy interpretovaly restituční zákony ve vztahu k oprávněným osobám co nejvstřícněji, v duchu snahy o zmírnění jejich majetkových křivd, v jejichž důsledku k přechodu majetku došlo. Tento závěr platí obecně, tedy nejen ve vztahu k samotnému základu nároku, ale i ve vztahu k jeho příslušenství. Demokratický právní stát nemůže vytvářet další křivdy, a to ani za pomoci zdánlivě adekvátního výkladu zákona, který je však zbytečně sofistický, formalistický a vede k závěrům, které restituenti právem považují za nespravedlivé.¹²³

Z bohaté judikatury Ústavního soudu z této oblasti je zřejmé, že standard přezkumu soudních rozhodnutí ze strany Ústavního soudu v tzv. restitučních věcech je vyšší než v běžných občanskoprávních sporech.¹²⁴ Ústavní soud již od svých prvních rozhodnutí v restitučních věcech vycházel ex favore restitutionis a nesčíslněkrát zdůrazňoval, že k restitučním věcem je třeba přistupovat s přihlédnutím k tomu, že těm, kteří restituují, byla v minulosti způsobena celá řada křivd, včetně oněch majetkových¹²⁵.

Tyto aplikační zásady pak nacházejí uplatnění v konkrétních případech, jako např. v případě ztráty rozhodných důkazů: *„I když je důkazní břemeno na straně stěžovatelů, nelze restituční zákon vykládat restriktivně, výlučně v jejich neprospěch. Ústavní soud dovozuje, že z hlediska ochrany základních práv a svobod je třeba ztrátu či skartaci spisu vzít v úvahu i v restitučním řízení, a to zejména tehdy, jestliže je proti stěžovatelům namítáno, že se z důvodu ztráty rozhodujícího dokladu u úředního orgánu důkazního*

---

¹²² Rozsudek Nejvyššího správního soudu 25. 8. 2004, sp. zn. 6 A 136/2000.

¹²³ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 515/06 ze dne 5. 3. 2009.

¹²⁴ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 581/06 ze dne 13. 11. 2006.

¹²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13.

břemene nezhostili.“¹²⁶

Vzhledem k výše uvedenému lze shrnout, že vůdčím principem musí být vždy výše uvedený účel restitucí, k jehož naplnění je nutné, aby restituční zákony byly interpretovány ve vztahu k oprávněným osobám co nejvstřícněji, v duchu snahy o zmírnění některých křivd, v jejichž důsledku k odnětí majetku došlo.¹²⁷ Aplikace restitučních předpisů nemůže vést ke vzniku dalších majetkových křivd.

2.5. Způsoby restituce dle zákona o majetkovém vyrovnání

Zákon o majetkovém vyrovnání upravuje následující postupy, kterými mohou oprávněné osoby své nároky na vydání svého původního majetku uplatňovat:

- a) výzva k vydání nemovité věci podle § 9 (zemědělské nemovitosti) nebo § 10 (jiné věci než zemědělské nemovitosti) zákona o majetkovém vyrovnání; těchto případů restituce bude drtivá většina,
- b) žaloba o určení vlastnického práva podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání a následné uplatnění výzvy k vydání věci,
- c) postupem podle § 18 odst. 8 zákona o majetkovém vyrovnání proti komukoliv, kdo drží původní majetek oprávněných osob.

Jak již bylo podrobněji uvedeno výše, předmětem naturální restituce jsou pouze věci z majetku státu, které se staly předmětem majetkové křivdy v rozhodném období, zákon o majetkovém vyrovnání se nezabývá událostmi, které se staly v hlubší minulosti. Restituční nárok oprávněné osoby zanikl, pokud nebyl do 12 měsíců od účinnosti zákona o majetkovém vyrovnání uplatněn u povinné osoby (či osoby nepříslušné – viz. bod 2.3.2).

Na rozdíl od zákona o půdě, ačkoliv byl zákonodárci při tvorbě zákona o majetkovém vyrovnání velkým vzorem, není oprávněným osobám poskytována žádná náhradní forma restituce v podobě finanční kompenzace či vydání náhradní věci, či náhradu škody za

---

¹²⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 485/98 ze dne 31. 5. 1999.

¹²⁷ K této kapitole dále např. srov. nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 154/95 ze dne 18.1.1996, nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 754/01 ze dne 23.10.2003, nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2896/09 ze dne 29.4.2010.

znehodnocení věci.

Vzhledem k marginálnímu výskytu případů uvedených pod písm. b) a c) výše se v následujících stranách této práce zaměřím především na případ popsany pod písm. a), a to vydání věci na základě výzvy oprávněné osoby.

Restituce in natura (přechodem vlastnického práva k věci s účinky ex nunc) se lze úspěšně domoci při splnění zákonem o majetkovém vyrovnání stanovených hmotněprávních podmínek, jež zahrnují nejenom podmínku, že jde o věci, jež byly v původním vlastnictví oprávněné osoby (srov. § 3 zákona o majetkovém vyrovnání) a staly se v rozhodném období předmětem majetkové křivdy v důsledku některé ze zákonem uvedených skutečností (§ 5 zákona o majetkovém vyrovnání), ale kupř. i to, že v současné době jde o majetek státu, se kterým je oprávněna hospodařit nebo jehož správu vykonává osoba uvedená v § 4 zákona o majetkovém vyrovnání, popřípadě jde o majetek splňující i další specifické podmínky stanovené § 6 nebo § 7 zákona, nebo že nejde o věci, jejichž vydání je zákonem vyloučeno (§ 8 zákona)¹²⁸.

Prvním a nejdůležitějším krokem oprávněné osoby domáhající se zmírnění některých majetkových křivd způsobených v rozhodném období formou vydání zemědělské nemovitosti je podání výzvy. Tento úkon musela oprávněná osoba učinit vůči příslušné povinné osobě nejpozději do 12 měsíců ode dne nabytí účinnosti zákona o majetkovém vyrovnání. Konec této lhůty připadl na den 2. 1. 2014. Pokud nebyla výzva ve smyslu § 9 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání doručena (jedná se o lhůtu hmotněprávní prekluzivní povahy) povinné osobě či osobě nepříslušné, nárok oprávněné osoby zanikl¹²⁹.

Uplatnila-li oprávněná osoba podle zákona č. 428/2012 Sb. u povinné osoby nárok na vydání zemědělské nemovitosti v prekluzivní lhůtě uvedené v § 9 odst. 1 větě první tohoto zákona, běžící od 1. 1. 2013 do 2. 1. 2014, v níž však nemovitost nevlastnil stát, pak nebyly naplněny zákonné předpoklady pro naturální restituci tohoto majetku.

Tento výklad přijal Nejvyšší soud v případě Římskokatolické farnosti Lomnice nad Popelkou. V dané věci žalobkyně podala výzvu k vydání předmětných zemědělských

---

¹²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. 28 Cdo 3982/2016.

¹²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2017, sp. zn. 28 Cdo 5143/2017.

pozemků u SPÚ dne 21. 8. 2013. K tomuto dni však byly tyto pozemky ve vlastnictví města a teprve na základě směnné smlouvy ze dne 12. 2. 2014 je od tohoto města nabyta Česká republika s právem hospodaření LČR (s právními účinky vkladu do katastru nemovitostí ke dni 12. 2. 2014)¹³⁰. Nemovitosti tudíž nemohly být římskokatolické farnosti vydány. Na okraj uvádím, že by se na první pohled na daný případ nabízela aplikace ust. § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání. Avšak smyslem § 18 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb. a v něm použitého pojmu „přechod“ není rozšíření účinků dosavadního omezení nakládání s dotčenými hodnotami založeného § 29 zákona o půdě (či § 3 zákona č. 92/1991 Sb.), nýbrž pouze překlenutí dosud konstatovaného nedostatku aktivní legitimace církevních právnických osob k podávání žalob na určení vlastnického práva státu k blokovému majetku, s nímž bylo protiprávně disponováno¹³¹.

Náležitosti výzvy k vydání zemědělské nemovitosti jsou stanoveny v § 9 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání.

Pro nárok oprávněné osoby je klíčové, že ve výzvě jednou uplatněný nárok nebylo možné rozšiřovat. Nárok byl vymezen určením věci, o jejíž vydání oprávněná osoba žádá. Zapomenula-li např. oprávněná osoba ve výzvě určité věci uvést, musela podat novou výzvu – ovšem nejpozději do uplynutí jednoleté prekluzivní lhůty. Rozšíření výzvy o nové majetkové položky tak mělo být povinnými osobami posouzeno jako výzva nová, pro jejíž vyřízení běžela lhůta nová. Naopak, ostatní skutečnosti a listiny osvědčující uplatněný nárok bylo možné dodatečně doplňovat.¹³²

Věci se vydávají ve stavu, v němž se nalézaly ke dni doručení výzvy. Vydání věcí se má provést primárně na základě dohody o vydání věci, sekundárně pak na základě rozhodnutí pozemkového úřadu nebo soudu.

2.6. Vydání zemědělské nemovitosti

Největší objem vydávaného majetku tvoří nemovitosti, především tzv. zemědělské nemovitosti, přičemž se zejména jedná o lesy a pole. Nárok oprávněné osoby byl založen,

---

¹³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2018, sp. zn. 28 Cdo 2703/2018.

¹³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 12. 2017, sp. zn. 28 Cdo 1591/2017.

¹³² Ust. § 9 zákona o majetkovém vyrovnání.

pokud oprávněná osoba podala výzvu v jednoleté prekluzivní lhůtě, která uplynula dne 2. 1. 2013. Ustanovení § 9 zákona o majetkovém vyrovnání upravuje proces, jehož kýženým výsledkem je vydání zemědělské nemovitosti oprávněné osobě.

2.6.1. Uzavření dohody vydání zemědělské nemovitosti

Pokud povinná osoba posoudí výzvu oprávněné osoby jako důvodnou, uzavře s oprávněnou osobou dohodu o vydání zemědělské nemovitosti. Lhůta 6 měsíců k uzavření dohody o vydání zemědělské nemovitosti běží ode dne doručení výzvy povinné osobě. Během této zákonné lhůty povinná osoba přezkoumá tvrzené skutečnosti a doklady předložené oprávněnou osobou, a pokud nárok oprávněné osoby uzná za nesporný, dohodu o vydání věci s oprávněnou osobou uzavře. Podle názoru autorky práce však nic nebrání tomu, aby byla dohoda uzavřena i po uplynutí zákonné šestiměsíční lhůty, nejedná se o lhůtu prekluzivní. Zákonodárce stanovil půlroční lhůtu z důvodu časového ohraničení jednání povinné osoby, přičemž s uplynutím takové lhůty nespojuje žádné negativní důsledky, pouze dává oprávněné osobě možnost zahájit řízení o vydání nemovitosti u správního úřadu.

Dohoda musí být uzavřena v písemné formě, a jelikož se jedná o smlouvu o převodu nemovitosti, musí být projevy účastníků na téže listině (§ 561 odst. 2 NOZ) a podpisy zástupců účastníků úředně ověřeny.

2.6.2. Schválení dohody o vydání

Dohoda o vydání zemědělské nemovitosti podléhá schválení pozemkovým úřadem, a je předmětem vkladového řízení na katastru nemovitosti.

O schválení dohody o vydání zemědělské nemovitosti vede pozemkový úřad správní řízení, jehož účastníky jsou oprávněná osoba a povinná osoba. V řízení postupuje pozemkový úřad podle správního řádu, pokud zákon o majetkovém vyrovnání nestanoví jinak. Ten například odchylně od správního řádu stanovuje některé lhůty pro rozhodnutí, např. rozhodnutí o schválení či neschválení dohody musí pozemkový úřad vydat ve lhůtě 6 měsíců; jde-li o zvlášť složitý případ, pozemkový úřad vydá rozhodnutí ve lhůtě 12

měsíců¹³³.

Řízení o schválení dohody je řízením o žádosti ve smyslu § 44 odst. 1 SŘ a je zahájeno dnem, kdy žádost došla pozemkovému úřadu. Žádost může podat jak oprávněná, tak povinná osoba. Dle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi může být řízení o schválení dohody ukončeno následujícími způsoby:

- a) **Schválení dohody dle § 9 odst. 3 zákona o majetkovém vyrovnání.** Shledá-li pozemkový úřad, že oprávněné osobě vznikl nárok na vydání věci a že dohoda byla uzavřena v souladu se zákonem, schválí ji. Učiní tak formou správního rozhodnutí. Zákon o majetkovém vyrovnání výslovně nestanoví, zda je možné se proti rozhodnutí pozemkového úřadu o schválení dohody o vydání odvolat, tudíž se použije postup dle správního řádu, dle něhož odvolání lze podat. Tento postup si lze představit zejména v případě, kdy by pozemkový úřad v roli správního orgánu opomenul vyhledat relevantní důkazy o nezákonnosti uzavření předmětné dohody a tyto by pak byly dohledány některým z účastníků řízení – v takovém případě si lze představit, že by oprávněná či povinná osoba měla zájem na podání odvolání.
- b) **Zamítnutí žádosti dle § 9 odst. 4 zákona o majetkovém vyrovnání.** Pozemkový úřad zamítne žádost o schválení dohody, pokud se netýká zemědělské nemovitosti. V takovém případě se postupuje podle § 10 odst. 3 zákona o majetkovém vyrovnání, tj. oprávněná nebo povinná osoba navrhnou katastrálnímu úřadu, aby na základě dohody o vydání věci provedl vklad vlastnického práva oprávněné osoby do katastru nemovitostí.
- c) **Neschválení dohody dle § 9 odst. 5 zákona o majetkovém vyrovnání.** Pozemkový úřad dohodu neschválí, pokud shledá, že byla uzavřena v rozporu se zákonem. Proti tomuto rozhodnutí pozemkového úřadu se nelze odvolat (§ 9 odst. 8 zákona o majetkovém vyrovnání). Oprávněná nebo povinná osoba se mohou obrátit na soud, aby věc byla projednána v občanském soudním řízení podle části páté OSŘ.

---

¹³³ Ust. § 9 odst. 7 zákona o majetkovém vyrovnání.

Dospěje-li soud k závěru, že pozemkový úřad měl dohodu o vydání zemědělské nemovitosti schválit, věc nevrací pozemkovému úřadu, ale sám rozhodne ve věci rozsudkem, který nahradí rozhodnutí pozemkového úřadu (§ 250j OSŘ). Oprávněná osoba je povinna vyrozumět pozemkový úřad o podání žaloby a také o rozhodnutí soudu o žalobě. Důvodem je, že pozemkový úřad není účastníkem řízení před soudem (§ 250a OSŘ), tudíž se o podání žaloby ani o rozhodnutí soudu se z moci úřední nedozví.

2.6.3. Řízení o vydání zemědělské nemovitosti

Jestliže není žaloba ve smyslu dle části V. OSŘ proti rozhodnutí o neschválení dohody vůbec podána, anebo, v případě, že podána byla a soud žalobě nevyhoví, zahajuje se z moci úřední řízení o vydání zemědělské nemovitosti. Řízení je zahájeno marným uplynutím lhůty k podání žaloby (lhůta činí dva měsíce od doručení usnesení pozemkového úřadu o neschválení dohody), anebo dnem právní moci rozhodnutí soudu, kterým soud žalobě proti neschválení dohody nevyhověl. Oprávněná a povinná osoba se však samozřejmě mohou pokusit o uzavření nové dohody o vydání zemědělské nemovitosti.

Dalším případem, kdy je vedeno řízení o vydání nemovitosti, je situace, kdy k uzavření dohody o vydání mezi oprávněnou a povinnou osobou nedojde vůbec. Poté je řízení o vydání zemědělské nemovitosti zahájeno u příslušného pozemkového úřadu na návrh, který lze podat do 6 měsíců od marného uplynutí lhůty k uzavření dohody o vydání.

Řízení vede pozemkový úřad, účastníky řízení jsou oprávněná osoba a povinná osoba. Jedná se o správní řízení podle SŘ. Rozhodnutí v řízení vydá pozemkový úřad ve lhůtě 6 měsíců; jde-li o zvláště složitý případ, platí lhůta v délce 12 měsíců (§ 9 odst. 7 zákona o majetkovém vyrovnání). Rozhodnutí, kterým pozemkový úřad určí, že se zemědělská nemovitost vydává oprávněné osobě, má konstitutivní povahu a představuje titul nabytí vlastnictví. Nejsou-li splněny podmínky pro vydání podle zákona o majetkovém vyrovnání, rozhodne pozemkový úřad, že se zemědělská nemovitost nevydává. Proti těmto rozhodnutím pozemkového úřadu se v rámci správního řízení nelze odvolat;

povinná nebo oprávněná osoba se však mohou obrátit na soud s návrhem na zahájení řízení dle části V. OSŘ.

2.6.4. Obrana proti postupu pozemkového úřadu ve správním řízení

Pozemkový úřad může v řízeních podle zákona o majetkovém vyrovnání vydávat také rozhodnutí procesní povahy. Zákon o majetkovém vyrovnání ve svém ustanovení § 9 odst. 8 vylučuje z možnosti přezkumu nařízeným správním orgánem „pouze“ rozhodnutí pozemkového úřadu ve smyslu odst. 4 až 6 téhož ustanovení¹³⁴.

Účastníci řízení, kteří tvrdí, že byli takovým rozhodnutím pozemkového úřadu zkráceni na svých právech, se mohou proti rozhodnutí pozemkového úřadu procesní povahy bránit odvoláním a posléze žalobou ve správním soudnictví (§ 65 a násl. SŘS) podanou proti druhostupňovému rozhodnutí, jestliže však na takové rozhodnutí nedopadá kompetenční výluka podle § 70 SŘS.

Ze striktního gramatického výkladu ustanovení § 9 zákona o majetkovém vyrovnání lze rovněž dovodit, že pokud dojde ke schválení dohody oprávněné a povinné osoby o vydání zemědělské nemovitosti oprávněné osobě, proti rozhodnutí o schválení dohody lze podat odvolání. Těžko si však lze představit situaci, kdy oprávněná či povinná osoba poté, co konsenzuálně uzavřely dohodu, podá opravný prostředek proti schválení této dohody. Snad by se mohlo jednat o případ, kdy by v mezidobí od uzavření dohody po nabytí právní moci rozhodnutí o její schválení vyšly najevo důkazy o tom, že zemědělská nemovitost neměla být předmětem vydání dle zákona o majetkovém vyrovnání.

---

¹³⁴ Dle ust. § 9 odst. zákona o majetkovém vyrovnání platí: „(4) Zjistí-li pozemkový úřad, že uzavřená dohoda se netýká zemědělské nemovitosti, žádost o její schválení zamítne. V takovém případě se postupuje podle § 10 odst. 3. (5) Není-li dohoda o vydání zemědělské nemovitosti uzavřena v souladu se zákonem, pozemkový úřad ji neschválí. Marným uplynutím lhůty k podání žaloby v této věci, nebo dnem právní moci rozhodnutí soudu, kterým soud žalobě nevyhoví, je zahájeno řízení o vydání zemědělské nemovitosti, které vede pozemkový úřad a jehož účastníky jsou oprávněná osoba a povinná osoba. O podání žaloby podle věty druhé a o rozhodnutí soudu o takové žalobě vyrozumí oprávněná osoba neprodleně pozemkový úřad. (6) Nedojde-li mezi oprávněnou osobou a povinnou osobou k uzavření dohody o vydání zemědělské nemovitosti, rozhodne na základě návrhu oprávněné osoby o vydání zemědělské nemovitosti pozemkový úřad; návrh lze podat do 6 měsíců po uplynutí lhůty podle odstavce 2. Účastníky řízení jsou oprávněná osoba a povinná osoba. Zjistí-li pozemkový úřad, že se nejedná o zemědělskou nemovitost, návrh oprávněné osoby na vydání nemovité věci zamítne; v takovém případě se postupuje podle § 10 odst. 4.“

2.6.5. Soudní ochrana

Proti rozhodnutí pozemkového úřadu o neschválení dohody o vydání zemědělské nemovitosti a proti rozhodnutí o vydání či nevydání zemědělské nemovitosti nelze podat odvolání v rámci správního řízení (§ 9 odst. 8 zákona o majetkovém vyrovnání). Oprávněná, ale i povinná osoba, která se cítí být rozhodnutím pozemkového úřadu dotčena na svých právech, může ve dvouměsíční lhůtě plynoucí od doručení rozhodnutí pozemkového úřadu podat žalobu.

Vzhledem k tomu, že předmětem tohoto řízení jsou záležitosti vyplývající z občanskoprávních vztahů, věc bude projednána v občanském soudním řízení podle hlavy V. OSŘ¹³⁵. Dle ust. § 9 odst. 10 zákona o majetkovém vyrovnání je k řízení v prvním stupni příslušný krajský soud, místně příslušným soudem je soud, v jehož obvodu se nachází zemědělská nemovitost¹³⁶.

Účastníky řízení jsou na jedné straně žalobce a na druhé straně další z účastníků řízení před pozemkovým úřadem, tj. buď povinná osoba, nebo oprávněná osoba. Účastníkem řízení před soudem však není pozemkový úřad, který napadené rozhodnutí vydal.¹³⁷

Dospěje-li soud k závěru, že ve věci má být rozhodnuto jinak, než rozhodl pozemkový úřad, rozhodne ve věci samé rozsudkem, který rozhodnutí pozemkového úřadu nahrazuje¹³⁸. Soud tedy může rozhodnout, že se dohoda o vydání zemědělské nemovitosti schvaluje, anebo že se zemědělská nemovitost vydává či nevydává oprávněné osobě. Pokud však soud dospěje k závěru, že pozemkový úřad rozhodl ve věci správně, žalobu zamítne.

V situaci, kdy není dohoda o vydání zemědělské nemovitosti pozemkovým úřadem schválena, mohou účastníci řízení zvolit různý postup k nápravě. Nic nebrání uzavření dohody nové, pokud schválení dohody bránil obsahový nedostatek smlouvy, a podání nové žádosti o schválení dohody pozemkovému úřadu. Oprávněná či povinná osoba se může obrátit přímo na soud postupem dle části V. OSŘ, nebo může vyčkat na zahájení

---

¹³⁵ Ust. § 9 odst. 10 zákona o majetkovém vyrovnání, ust. § 244 OSŘ.

¹³⁶ Ust. § 250 OSŘ.

¹³⁷ Ust. § 250a OSŘ.

¹³⁸ Ust. § 250j OSŘ.

řízení o vydání zemědělské nemovitosti, které je v souladu s ustanovením § 9 odst. 5 zákona o majetkovém vyrovnání zahájeno po marném uplynutí lhůty k podání žaloby dle části V. OSŘ.

Jako takticky výhodnější z hlediska počtu možných uplatnitelných opravných prostředků se jeví být vyčkání na zahájení řízení o vydání, jelikož proti rozhodnutí o vydání či nevydání lze podat žalobu podle části V. OSŘ. Volba konkrétního procesního řešení tak závisí na navrhovateli¹³⁹.

2.7. Vydání jiné věci než zemědělské nemovitosti

Totožně jako v případě zemědělské nemovitosti, povinné osoby vydávají jiné věci než zemědělské nemovitosti na základě výzvy oprávněné osoby. Zákon o majetkovém vyrovnání rovněž v případě jiných věcí než zemědělských nemovitostí preferuje vydání věci dohodou uzavřenou mezi oprávněnou a povinnou osobou.

Dohoda o vydání jiné věci než zemědělské nemovitosti není schvalována žádným správním orgánem a představuje právní důvod nabytí vlastnictví oprávněné osoby.

V případě, že nedojde k uzavření dohody o vydání jiné věci než zemědělské nemovitosti, může oprávněná osoba uplatnit svůj nárok u soudu v prekluzivní tříleté lhůtě plynoucí od uplynutí lhůty k uzavření dohody¹⁴⁰. Na řízení dle § 10 odst. 4 zákona o majetkovém vyrovnání se použijí ustanovení obecné části OSŘ. Oprávněná osoba se v žalobě domáhá vydání rozsudku obsahujícím nahrazení projevu vůle povinné osoby k uzavření dohody. Žalobní petit musí buď zahrnovat obsah dohody o vydání, anebo žalobce musí učinit neoddělitelnou součástí žaloby připojený návrh dohody. Pravomocné rozhodnutí soudu nahrazuje smluvní prohlášení druhé strany, takže mezi oprávněnou a povinnou osobou vznikne dohoda o vydání jiné věci než zemědělské nemovitosti nabytím právní moci rozhodnutí. „*Pravomocné soudní rozhodnutí plně nahrazuje projev vůle povinného přijmout konkrétní návrh smlouvy, aniž by bylo zapotřebí jakéhokoli výkonu rozhodnutí,*

---

¹³⁹ KRÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

¹⁴⁰ Ust. § 10 odst. 2 zákona o majetkovém vyrovnání.

a to z důvodu, že povinnost zavázaného účastníka již byla splněna (nahrazena).¹⁴¹

2.8. Nabytí vlastnického práva oprávněnou osobou

Podle současného znění ustanovení § 9 odst. 9 zákona o majetkovém vyrovnání pozemkový úřad zašle příslušnému katastrálnímu úřadu k záznamu vlastnického práva do katastru nemovitostí dohodu o vydání zemědělské nemovitosti spolu s rozhodnutím o jejím schválení, anebo rozhodnutí o vydání zemědělské nemovitosti, a to do 30 dní ode dne nabytí právní moci příslušného rozhodnutí.

Znění zákona o majetkovém vyrovnání však nebylo uvedeno do souladu s NOZ a zákonem č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí. Od 1. 1. 2014 dochází k nabytí vlastnického práva k nemovitostem vkladem, tudíž je nutné dohodu spolu s rozhodnutím o jejím schválení či rozhodnutí o vydání zemědělské nemovitosti předložit katastrálnímu úřadu k provedení vkladu.

Vlastnictví k nemovité věci, která není zemědělskou nemovitostí, nabývá oprávněná osoba na základě uzavřené dohody o vydání a následného vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí. Vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí je třeba i v případech, kdy soud nahradil projev vůle povinné osoby.

Pokud jde o věci movité, okamžik nabytí vlastnického práva nastává předáním věci, nebo dle ujednání smluvních stran.

2.9. Další vypořádání s církvemi a náboženskými společnostmi

Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi podle zákona o majetkovém vyrovnání zahrnuje jednak navrácení původního majetku a finanční vypořádání. Finanční vypořádání ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání má dvě složky – finanční náhradu a příspěvek na podporu činnosti.

---

¹⁴¹ JUDr. Luboš Chalupa, Praha: K výroku soudního rozhodnutí o nahrazení projevu vůle podle občanského zákoníku dostupné na: <http://www.akchalupa.cz/http://www.akchalupa.cz/k-vyroku-soudniho-rozhodnuti-o-nahrazeni-projevu-vule-podle-obcanskeho-zakoniku> - ve znění k 21. 2. 2015

2.9.1. Finanční vypořádání

Finanční vypořádání je časově limitováno. Finanční náhrada se vyplácí ve 30 bezprostředně po sobě následujících ročních splátkách počínaje r. 2013, přičemž závazek vyplatit finanční náhradu nemůže bez dohody smluvních stran zaniknout jinak než splněním. Příspěvek na podporu činnosti je „nasmlouván“ na dobu 17 let, přičemž se výše příspěvku od čtvrtého roku každoročně snižuje o částku odpovídající 5 % částky vyplacené v prvním roce přechodného období. Povaha a výše finanční náhrady ani příspěvku na podporu činnosti není ovšem určena smlouvou, ale zákonem. Za 17 let mají být dotčené církve a náboženské společnosti natolik svobodné a nezávislé, že se obejdou bez státního příspěvku. Uzavřením smlouvy o vypořádání jsou vypořádány veškeré majetkové a finanční nároky za nevydaný majetek.

Soukromoprávní povahu má naturální restituce po vzoru zákona o půdě. Smlouvy o vypořádání jsou však smlouvami veřejnoprávními. Konstrukce finančního vypořádání, na niž se smlouvy o vypořádání především váží, je naproti tomu konstrukcí dotačního práva, navíc s dalšími přesahy do rozpočtového práva a práva veřejných podpor.¹⁴²

Celková výše finanční náhrady (tj. součet finanční náhrady pro všechny dotčené církve a náb. spol.) činí 59 mld. Kč. K tomu důvodová zpráva k zákonu o majetkovém vyrovnání uvádí: „*Výše finanční náhrady byla určena po provedení kvalifikovaného odhadu současné hodnoty původního majetku v zákoně vyjmenovaných registrovaných církví a náb. spol., který se stal předmětem majetkové křivdy v rozhodném období. Celková hodnota tohoto majetku byla stanovena na 134 mld. Kč. Od této částky byl odečten odhad hodnoty majetku, který bude moci být vydán podle tohoto zákona. Kvalifikovaný odhad vychází z dat dodaných Českým ústavem zeměměřickým a katastrálním, Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky a Ministerstvem zemědělství.*“

Konkrétní poměr účasti každé konkrétní církve a náboženské společnosti na finanční náhradě byl stanoven dohodou církví a náboženských společností. Vláda předala církvím a náboženským společnostem informaci o tom, jaký má být celkový součet finančních náhrad všech církví a náboženských společností, a ponechal zcela na nich, jakým

---

¹⁴² Richard Pomahač: K povaze smluv o vypořádání s církvemi, [Právní rozhledy 11/2013, s. 387]

způsobem dojde k rozdělení. Církve a oprávněné osoby při dělení finanční náhrady zohledňovaly dvě kritéria: 1) hodnotu původního majetku každé dotčené církve a náboženské společnosti a 2) míru účasti na modelu hospodářského zabezpečení podle zákona č. 218/1949 Sb.¹⁴³ Podíl na finančním vypořádání odmítla pouze Bratrská jednota baptistů¹⁴⁴.

Vedle finanční náhrady tvoří součást finančního vypořádání mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi příspěvek na podporu činnosti dotčených církví a náboženských společností. Příspěvek náleží všem dotčeným církvím a náboženským společnostem a na rozdíl od finanční náhrad není vázán na uzavření smlouvy o vypořádání. Příspěvek se vyplácí v rámci tzv. přechodného období, které trvá po dobu 17 let ode dne nabytí účinnosti zákona o majetkovém vyrovnání až do roku 2029. V prvních třech letech (2013-2015) se jeho výše rovná částce poskytnuté dotčené církvi a náboženské společnosti na základě zákona č. 218/1949 Sb., v roce 2011. Od roku 2016 se jeho výše bude každoročně snižovat o částku odpovídající 5 % částky vyplacené v prvním roce přechodného období.

Finanční náhrada, ani příspěvek v přechodném období neměl být předmětem daně, poplatku ani jiného obdobného peněžitého plnění.

2.9.2. Zdanění církevních restitucí

Při schvalování zákona o majetkovém vyrovnání se političtí představitelé nakonec shodli, že finanční vyrovnání nebude podléhat dani, ani jinému odvodu. Dle ust. § 15 odst. 6 zákona o majetkovém vyrovnání platilo: „*Finanční náhrada není předmětem daně, poplatku ani jiného podobného peněžitého plnění.*”

Při utváření druhé vlády Andreje Babiše (první vláda nezískala důvěru Poslanecké sněmovny) slíbila menšinové vládě ANO a ČSSD podporu Komunistická strana Čech a

---

¹⁴³ Richard Pomahač: K povaze smluv o vypořádání s církvemi, [Právní rozhledy 11/2013, s. 387]

¹⁴⁴ Baptisté odmítli podepsat smlouvu o vypořádání mezi ČR a církvemi ze dne 23.3.2013, dostupné na <https://radiozurnal.rozhlas.cz/baptiste-odmitli-podepsat-smlouvu-o-vyporadani-mezi-cr-a-cirkvemi-8004339> (stav ke dni 15. 7. 2020)

Moravy pod podmínkou, že dojde k dodatečnému zdanění církevních restitucí¹⁴⁵. V roce 2019 tak došlo po silně vyostřené politické debatě ke schválení zák. č. 125/2019 Sb., kterým se mění zákon o majetkovém vyrovnání, a zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.

Touto novelou bylo ze zákona o majetkovém vyrovnání vypuštěno ustanovení § 15 odst. 6 a současně byl novelizován § 18a zákona o daních z příjmů, který obsahuje zvláštní pravidla pro zdanění veřejně prospěšných osob a který osvobozoval od zdanění „příjmy z bezúplatného nabytí věci podle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi“. Novelou bylo do daného ustanovení za slovo „věci“ doplněno „s výjimkou finanční náhrady“. Zákon měl nabýt účinnosti k 1. 1. 2020.

Vzápětí po přijetí zákona začaly dvě skupiny senátorů připravovat návrh Ústavnímu soudu na zrušení buď novely § 18a odst. 1 písm. f) zákona o daních z příjmů, nebo celého zákona č. 125/2019 Sb. K projednání návrhu senátorů zasedlo plénum Ústavního soudu dne 1. 10. 2019. Jak bylo odbornou veřejností očekáváno, Ústavní soud nálezem Pl. ÚS 5/2019 rozhodl, že ustanovení § 18a odst. 1 písm. f) zákona o daních z příjmů ve slovech "s výjimkou finanční náhrady", je v rozporu s ústavním pořádkem, a proto napadená slova podle § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zrušil s účinností dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů. Zákon zakotvující zdanění církevních restitucí tak nikdy nenabyl účinnosti.

Ústavní soud zdůraznil, že novelizací ustanovení § 18a odst. 1 písm. f) zákona o daních z příjmů zákonodárce nepřipustně retroaktivním způsobem rozhodl nikoli o zdanění, nýbrž o faktickém snížení finanční náhrady podle § 15 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, na jejíž celou výši vznikl církvím a náboženským společnostem právní nárok a legitimní očekávání okamžikem uzavření smluv o vypořádání podle § 16 téhož zákona¹⁴⁶.

Neústavnost napadeného ustanovení spočívá v porušení základních principů

---

¹⁴⁵ Babiš souhlasí se zdaněním církevních restitucí. „Není to nové téma,“ říká k podmínce KSČM, ze dne 4. 6. 2018, dostupné na https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/kscm-dane-restituce-cirkevni-cssd-zdaneni-ano-babis-majetek_1806041105_gol (stav ke dni 15. 7. 2020)

¹⁴⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 5/2019, ze dne 1. 10. 2019.

demokratické společnosti (čl. 1 odst. 1 Ústavy) jako je princip právní jistoty, důvěry v právo, jeho předvídatelnost a princip ochrany nabytých práv, jež v konečném důsledku vede i k porušení práva dotčených subjektů vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 5/2019, ze dne 1. 10. 2019.

3. Restituční tituly

V ust. § 5 zákona o majetkovém vyrovnání jsou taxativně vypočteny skutečnosti, v jejichž důsledku došlo v rozhodném období k majetkovým křivdám, jejichž naplnění zakládá vedle splnění ostatních podmínek nárok oprávněné osoby na vydání majetku. Konkrétní výčet restitučních skutkových podstat je věcí právněpolitické úvahy a vyjadřuje právní a hodnotové přesvědčení zákonodárce.¹⁴⁸

Filozofie zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi vychází z uzavřeného výčtu skutečností, které svou povahou naplňují křivdu na straně církevní právnické osoby, která je restituovatelná ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání. V případě zákona o majetkovém vyrovnání zvolil zákonodárce metodu taxativního výčtu jednotlivých restitučních titulů uplatněnou již v předchozích restitučních předpisech (zákonu o půdě, zákonu o mimosoudních rehabilitacích atd.). Nutno podotknout, že výčet majetkových křivd je téměř totožný se zákonem o půdě. Na rozdíl od zákona o půdě je však předmětem restituce dle zákona o majetkovém vyrovnání nejen zemědělský majetek.

V porovnání s jinými restitučními předpisy došlo „*k zohlednění titulů, které byly projevem perzekuce církví a náboženských společností, k jejichž uplatnění v předešlém restitučním zákonodárství, jež se na církve a náboženské společnosti nevztahovalo, nemohlo dojít [např. písm. b)], popř. které spočívají v záměrné pasivitě státu, zejména v odepření nebo neposkytnutí ochrany vlastnického práva orgány veřejné moci [např. v případech arizovaného židovského majetku písm. j)]*. Výčet skutečností uvedených v § 5 respektuje princip, že k majetkové křivdě muselo dojít v rozhodném období.“¹⁴⁹

Ustanovení § 5 zákona o majetkovém vyrovnání upravuje následující restituční tituly, které zde pro účely dalšího textu rozděleny do následujících tematických skupin:

---

¹⁴⁸ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

¹⁴⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi).

1) Restituční tituly týkající se zemědělské půdy

Ust. § 5, písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání: odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, nebo podle zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě).

2) Znárodňovací předpisy

Ust. § 5, písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání: odnětí věci podle zákona č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče, zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, zákona č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), zákona č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku, a zákona č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení.

3) Úkony náboženské Matice

Ust. § 5, písm. c) zákona o majetkovém vyrovnání: úkony učiněné Náboženskou maticí, jimiž nakládala s majetkem, který nevladnila, zejména při postupu podle vyhlášky č. 351/1950 Ú. 1. I., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem.

4) Zkrácené dražební řízení

Ust. § 5, písm. d) zákona o majetkovém vyrovnání: dražební řízení provedené zkrácenou formou na úhradu pohledávky státu.

5) Restituční tituly spojené s pojmem tíseň

Ust. § 5, písm. e) zákona o majetkovém vyrovnání: darovací smlouva, pokud k darování

došlo v tísní,

ust. § 5, písm. f) zákona o majetkovém vyrovnání: kupní smlouva, pokud k uzavření kupní smlouvy došlo v tísní nebo za nápadně nevýhodných podmínek,

ust. § 5, písm. g) zákona o majetkovém vyrovnání: odmítnutí dědictví v dědickém řízení, pokud k odmítnutí dědictví došlo v tísní.

6) Další případy vyvlastnění či znárodnění

Ust. § 5, písm. h) zákona o majetkovém vyrovnání: vyvlastnění za náhradu, pokud věc existuje a neslouží účelu, pro který byla vyvlastněna,

ust. § 5, písm. i) zákona o majetkovém vyrovnání: znárodnění anebo vyvlastnění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy nebo bez vyplacení náhrady.

7) Ostatní restituční tituly

Ust. § 5, písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání: politická nebo náboženská perzekuce anebo postup porušující obecně uznávané principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody, včetně odepření nebo neposkytnutí ochrany vlastnického práva nebo odmítnutí ukončení procesu rozhodování o majetkových nárocích před soudem nebo jiným orgánem veřejné moci,

ust. § 5, písm. k) zákona o majetkovém vyrovnání: převzetí nebo ponechání si věci bez právního důvodu.

Popisu jednotlivých restitučních titulů jsou věnovány následující kapitoly.

4. Restituční tituly týkající se zemědělské půdy

Tato kapitola je zaměřena na restituční tituly, jejichž společným jmenovatelem je zemědělská půda a které pokrývají největší objem vydávaného majetku dle zákona o majetkovém vyrovnání.

Jedná se o restituční skutkové podstaty uvedené v ust. § 5, písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání: odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, nebo podle zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě).

4.1. Klíčové pojmy

Na úvod této kapitoly bych se ráda věnovala stručnému vysvětlení klíčových pojmů, které zákonodárce použil ve spojitosti se skupinou restitučních titulů, které se týkají zemědělské půdy.

4.1.1. Odnětí věci

Termín odnětí se prolíná veškerými restitučními předpisy. Vymezení pojmu „odnětí“ věci je v souladu se zavedenou aplikační praxí vykládáno tak, že šlo o úkon, při němž byla vlastníkovu v souvislosti s tehdejšími politickými záměry věc odebrána nezávisle na jeho vůli jednostranným zásahem státního orgánu¹⁵⁰.

Pojem odnětí je v ustanovení § 5 zákona o majetkovém vyrovnání použit nejen v souvislosti se zákony o pozemkové reformě upravenými v písm. a), ale rovněž i v písm. b) které upravuje jako předpoklad vzniku majetkové křivdy odnětí věci podle vyvlastňovacích a znárodňovacích zákonů.

Z hlediska terminologického, ač zákon o majetkovém vyrovnání stejně jako zákon o půdě používá souhrnný pojem odnětí věci postupem dle příslušných zákonů, z odborné literatury i z rozhodovací praxe soudů vyplývá, že dle povahy zákona o revisi první

---

¹⁵⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 1996, sp. zn. 2 Cdon 766/96.

pozemkové reformy a zákona o nové pozemkové reformě se v případě odnětí jednalo o prakticky o vyvlastnění, přičemž právě uvedené lze doložit následujícími citacemi:

*„V zákoně č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového, se nehovoří o vyvlastnění, podle historické literatury se však o označení tohoto postupu za vyvlastnění přímo zákonem uvažovalo, a nakonec k němu nedošlo nikoli z ryze právních, ale z politických důvodů.“*¹⁵¹

*„...v důsledku vyvlastnění na základě zákona č. 142/1947 Sb., ...“*¹⁵²

*„...k vyvlastnění došlo na základě postupu podle zákona č. 46/1948 Sb., ...“*¹⁵³

Odnětí věci je v zákonu o majetkovém vrovnání chápáno jako obecný, zastřešující pojem pro vyvlastnění, zestátnění a konfiskaci. Bližší vysvětlení k těmto pojům je poskytnuto v podkapitole 9.1.

4.1.2. Bez náhrady

Většina zákonů, na základě kterých byl v rozhodném období oprávněným osobám odnímán majetek, přiznávala vyplacení náhrady za toto odnětí¹⁵⁴. V diskusích nad návrhem zákona o majetkovém vyrovnání však nikdy nebyla dohledána žádná listina svědčící o tom, že by ve skutečnosti k vyplacení náhrad reálně docházelo¹⁵⁵.

---

¹⁵¹ Baudyš, P.: Katastr a nemovitosti, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, str. 268.

¹⁵² Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 7. 2006, sp. zn. II. ÚS 595/05.

¹⁵³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2007, sp. zn. 28 Cdo 1762/2006.

¹⁵⁴ Podle ust. § 7 zákona o revisi příslušela osobám, jejichž majetek byl postupem podle zákona o revisi zabrán, náhrada. Za pozemkový majetek, který se stal znovu zabraným zrušením rozhodnutí dle ustanovení § 3 písm. a) záborového zákona o vyloučení objektů právně i hospodářsky samostatných, jež nesloužily hospodaření na zabraných nemovitostech, a zrušením rozhodnutí dle § 11 záborového zákona o propuštění majetnosti do 500 ha půdy osobám, kterým byl zabrán majetek tímto zákonem a popřípadě zrušení příslušných ustanovení dohody o převzetí zabrané půdy, příslušela náhrada ve výši upravené dle §§ 41 a násl. náhradového zákona.

Za nemovitosti propuštěné ze záboru podle § 11 záborového zákona, které byly vyvlastněny i pod meze záborového zákona (vlastníkovi ponecháno max. 50 ha pozemkového majetku) náležela náhrada dle § 7 odst. 2 zákona o revisi – tj. náhrada ve výši průměrné obecné ceny za posledních 10 let před vyvlastněním nebo ve výši obecné ceny v době vyvlastnění, pokud byla tato cena nižší, vždy však se srážkou 20 % (ve znění před novelou zákonem č. 44/1948 Sb. zákon o revisi původně předpokládal náhradu ve výši ceny obecné). Za převzaté zbytkové statky náležela náhrada dle §52 přidělového zákona.

¹⁵⁵ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

Ze striktního jazykového výkladu ustanovení § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání (odnětí věci „bez náhrady“) a z rozhodovací praxe některých soudů¹⁵⁶ vyplývá, že předmětné ustanovení by mělo být vykládáno tak, že tento restituční titul byl naplněn, pokud oprávněné osobě či jejímu právnímu předchůdci nebyla poskytnuta náhrada žádná (tzn. pokud o náhradě nebylo v náhradovém řízení vůbec rozhodnuto, či o náhradě rozhodnuto bylo, ale žádná náhrada oprávněné osobě nebyla vyplacena). Vzhledem k tomu, že zákon o majetkovém vyrovnání nespecifikuje, o jakou náhradu se má jednat, je možné se přiklonit k výkladu, že zákonodárce měl na mysli náhradu nejen peněžní, ale i v podobě poskytnutí cenných papírů, náhradní nemovitosti či jiného ekvivalentního plnění. Co do kvantity, náhrada měla představovat tzv. „obecnou cenu“ odňatého majetku.

Problematika výkladu pojmu „bez náhrady“ byla dále rozvíjena judikaturou Nejvyššího soudu a Ústavního soudu vykládající starší restituční předpisy.

Ústavní soud se k pojmu „bez náhrady“ vyslovil v souvislosti se zákonem o mimosoudních rehabilitacích následovně: „...za náhradu ve smyslu uvedeného restitučního titulu by neměla být považována jakákoli vyplacená náhrada, nýbrž jen taková náhrada, kterou je možno považovat za odpovídající předpisům platným v době vyvlastnění.“¹⁵⁷

Citovat lze v této souvislosti také z rozhodnutí Nejvyššího soudu: „O zestátnění provedené bez vyplacení náhrady nejde, pokud byla za nemovitosti zestátněné podle zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, poskytnuta náhrada, která se svou výší nevýznamně odlišuje od výše náhrady, která měla být poskytnuta.“¹⁵⁸

Obdobně Nejvyšší soud také: „Náhradou za zestátnění podle § 6 odst. 1 písm. o) zákona o půdě není míněna jakákoli náhrada, ale jen taková, která odpovídá příslušné právní normě, podle níž se zestátnění řídilo.“¹⁵⁹

---

¹⁵⁶ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2007, sp. zn. 28 Cdo 1762/2006; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9.11.2011, sp. zn. 28 Cdo 3684/2010, usnesení Ústavního soudu ze dne 23.9.1998, sp. zn. II. ÚS 250/97.

¹⁵⁷ Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 22. 5. 2000, sp. zn. IV. ÚS 8/2000.

¹⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2007, sp. zn. 28 Cdo 376/2005.

¹⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2074/2007.

Později lze v rozhodovací praxi vyšších soudů zaznamenat výkladový posun. Vzhledem ke skutečnosti, že i tehdy vydávané právní předpisy (včetně předpisů regulujících náhradu za odňatý majetek) byly ovlivněny tehdejší ekonomicko-politickou situací, Nejvyšší soud jako obecnou cenu začal uvažovat nikoliv cenu v souladu s tehdejšími cenovými předpisy, ale cenu, které bylo možno v uvedené době a lokalitě dosáhnout s přihlédnutím ke všem faktorům v té době působícím.¹⁶⁰

Ústavní soud pak později dospěl k závěru¹⁶¹, že vzhledem k tomu, že je třeba respektovat zásadu, podle níž „právo vlastníků má stejný zákonný obsah“, je třeba případ od případu zkoumat, zda byla či nebyla způsobena majetková křivda dosahující intenzity předpokládané v restitučních předpisech i s ohledem na adekvátnost či neadekvátnost peněžitého plnění, byť by mělo oporu v tehdy platných cenových předpisech. Tento výklad by měl v souladu se zásadami interpretace restitučních předpisů převážet dle názoru Ivany Průchové¹⁶².

Z výše citované judikatury lze shrnout, že ust. § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání nemá být vykládáno pouze tak, že se tento restituční titul uplatní, pouze pokud nebyla poskytnuta náhrada žádná. Pod slovní spojení „bez náhrady“ je nutné podřadit i situaci, kdy náhrada poskytnuta byla, ale v takové mizivé výši, že nelze ani o náhradě ve smyslu tohoto restitučního titulu hovořit. Z výše uvedeného lze dovodit, že za náhradu by měla být považována náhrada ve výši odpovídající ceně obecné, nebo která se nevýznamně odlišuje od právních předpisů platných v době vyvlastnění či znárodnění a odpovídá ceně obecné, tedy v místě a čase obvyklé.

Zákonodárce v tomto ustanovení teoreticky uložil povinným osobám nelehký úkol – před vydáním majetku nejen zjistit, zda oprávněné osobě byla v minulosti vůbec nějaká náhrada poskytnuta, ale i porovnat výši případné náhrady s tehdejší cenovou hladinou. Tolik litera zákona o majetkovém vyrovnání, z dostupných pramenů však vyplývá, že při odnětí věcí postupem dle zákona o revisi a zákona o nové pozemkové reformě nebyly církevním právníckým osobám žádné náhrady poskytovány. Lze tedy očekávat, že povinné osoby vyžadovaly pouze čestné prohlášení osob oprávněných, že k výplatě žádné

---

¹⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2074/2007.

¹⁶¹ PRŮCHOVÁ, I.: Restituce majetku podle zákona o půdě. Praha: C.H. Beck, 1997.

¹⁶² PRŮCHOVÁ, I.: Restituce majetku podle zákona o půdě. Praha: C.H. Beck, 1997.

náhrady nedošlo¹⁶³.

4.2. Odnětí věci bez náhrady podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy

Znění ust. § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání je zcela téměř totožné s ustanovením § 6 písm. b) zákona o půdě a věcně je mu blízké i ustanovení § 6 písm. j) zákona o mimosoudních rehabilitacích.

Zákon č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, navazoval na tzv. první pozemkovou reformu provedenou zákony č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového, zákonem č. 81/1920 Sb., přidělovým zákonem, a zákonem č. 329/1920 Sb., ve znění zákona č. 220/1922 Sb., náhradovým zákonem. Vzhledem k tomu, že první pozemková reforma nebyla na církevní majetek téměř vůbec aplikována¹⁶⁴, lze očekávat, že tento restituční titul obsáhne největší objem vydávaného majetku.

Účelem revize mělo být přezkoumání rozhodnutí a opatření vydaných Státním pozemkovým úřadem (do roku 1935) a Ministerstvem zemědělství (1935-1942), v menší míře také protektorátním Pozemkovým úřadem pro Čechy a Moravu (1942-1945), která byla podle legislativců provedena nedůsledně, neboť maximální výměra půdy ve vlastnictví jednoho subjektu práva, kterou stanovilo ustanovení § 2 odst. 1 záborového zákona (150 ha půdy zemědělské nebo 250 ha veškeré půdy), byla z nejrůznějších důvodů překračována. Zákon o revisi dokonce připouštěl prolomení prvorepublikových limitů směrem dolů, byla-li místní potřeba půdy naléhavá, a pokud nestačily pozemky zabrané, nebo to vyžadovalo obecné blaho, přičemž se však vlastníku mělo ponechat alespoň 50 hektarů pozemkového majetku (§ 1 odst. 3 zákona o revisi). Na revisi pozemkové reformy se přiměřeně použila ustanovení zákonů první pozemkové reformy (§ 17 zákona o revisi).

---

¹⁶³ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

¹⁶⁴ NOVOTNÝ, G. Církevní pozemkové vlastnictví v českých zemích a jeho osud v rámci provádění meziválečné pozemkové reformy. In Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

4.2.1. První pozemková reforma

Účelem první pozemkové reformy za první republiky bylo zrušení šlechtických a církevních velkostatků a přidělení půdy zemědělcům, drobným rolníkům a bezzemkům. Po první světové válce náležela 1/3 půdy k velkostatkům, které vlastnila zejména německá a maďarská šlechta. Největšími vlastníky půdy byli Schwarzenbergové s 248.000 hektary půdy a Liechtensteinové se 173.000 hektary půdy. Dalšího velkého vlastníka půdy vedle šlechty představovala církev.¹⁶⁵

Církev vlastnila v českých zemích po první světové válce v rozsáhlých majetkových souborech o rozloze nad 150-180 ha přibližně 265.400 ha půdy, včetně pozemků far a kostelů. Lesy v této rozloze činily přibližně 187.500 ha. Nejvíce půdy vlastnilo Arcibiskupství olomoucké, které disponovalo 47.000 hektary převážně lesní půdy. Mezi další velké pozemkové vlastníky patřilo vratislavské arcibiskupství, řád Německých rytířů anebo řád premonstrátů. Církev rovněž vlastnila významné zemědělské a průmyslové podniky, lázně, zámky s parky apod.¹⁶⁶

Podle § 1 záborového zákona platilo, že: *„zabírá se státem velký majetek pozemkový“*. Velkým majetkem pozemkovým se rozuměly dle ust. § 2 záborového zákona *„soubory nemovitostí s právy, která jsou spojena s jejich držením, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům je větší než 150 ha půdy zemědělské (rolí, luk, zahrad, vinic, chmelnic), nebo 250 ha půdy vůbec.“*

Účinností záborového zákona došlo k záboru velkého pozemkového majetku. Samotný zábor ještě neznamenal vyvlastnění majetku (ani přechod vlastnického práva na stát), ale pouze vznik práva státu předmětný majetek přejímat a přidělovat.

Pojem zábor je spojen s profesorem občanského práva pražské právnické fakulty Janem

---

¹⁶⁵ NOVOTNÝ, G. Církevní pozemkové vlastnictví v českých zemích a jeho osud v rámci provádění meziválečné pozemkové reformy. In Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

¹⁶⁶ NOVOTNÝ, G. Církevní pozemkové vlastnictví v českých zemích a jeho osud v rámci provádění meziválečné pozemkové reformy. In Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

Krčmářem. Teorií byl poté pokládán za případ „blízký vyvlastnění“, ale jeho svébytnost spočívala ve výrazném omezení původního vlastníka „velkého pozemkového majetku“ v právní dispozici s majetkem spadajícím pod zábor a v poskytnutí právního titulu státu k vymezení pozemků, které poté mohly být za náhradu vyvlastněny a následně přiděleny malým a středním rolníkům, tj. přerozděleny v rámci pozemkové reformy¹⁶⁷.

Na základě vládního nařízení č. 61/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. ledna 1920¹⁶⁸, stejně jako ostatní vlastníci zabraného majetku, tak i církve podléhaly soupisové povinnosti a byly povinny podat v zákonných lhůtách soupis zabraného majetku. Záboru podléhalo celkem 89% půdy církve.¹⁶⁹

Dle záborového zákona byl vlastník nejprve zbaven práva se zabranými pozemky disponovat (§ 7 záborového zákona), nejdéle bylo vlastníkovi ponecháno právo zabrané pozemky užívat. Zábor byl možným výrokem o vyvlastnění v budoucnu a osoby, které měly právo na majetku hospodařit, byly povinny v tomto hospodaření pokračovat až do převzetí majetku novým přidělcem či státem (§ 6 záborového zákona).

Převzetí zabraného majetku státem probíhalo tak, že pozemkový úřad oznámil vlastníkovi velkého pozemkového majetku, které z jím dosud vlastněných nemovitostí se rozhodl převzít dle svého pracovního plánu. Oznámení bylo zasláno zároveň knihovnímu soudu, který na základě oznámení provedl do příslušné vložky pozemkové knihy zápis poznámky zamýšleného převzetí.¹⁷⁰

Dle ustanovení § 3 náhradového zákona doručil knihovní soud dosavadnímu vlastníkovi oznámení o zápisu poznámky zamýšleného převzetí s upozorněním, že pokud se do 30 dní nevyjádří, že uplatňuje u nemovitostí (až do rozsahu stanoveného záborovým zákonem pro „velký majetek pozemkový“) své právo na propuštění nemovitostí ze záboru dle § 11 záborového zákona, bude se mít za to, že souhlasí se zamýšleným převzetím

---

¹⁶⁷ KUKLÍK, Jan. Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010.

¹⁶⁸ Vládní nařízení č. 61 ze dne 9. ledna 1920, o vyšetření a uvedení v patrnost zabraného majetku pozemkového.

¹⁶⁹ NOVOTNÝ, G. Církevní pozemkové vlastnictví v českých zemích a jeho osud v rámci provádění meziválečné pozemkové reformy. In Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

¹⁷⁰ Ust. § 2 náhradového zákona.

v plném rozsahu. Pokud pozemkový úřad návrhu na propuštění některých nemovitostí vyhověl, byla u těchto nemovitostí poznámka zamýšleného převzetí vymazána (ust. § 7 náhradového zákona), jinak v pozemkové knize zůstala. Nakládat se zabraným a převzatým majetkem mohl na základě pravomocí stanovených zákonem pozemkový úřad¹⁷¹.

Po skončení první pozemkové reformy však bylo nakonec více než 84% půdy církvi ponecháno.¹⁷² V rámci první pozemkové reformy však byla např. zabráná část majetku řádu premonstrátů, kteří se vydání tohoto majetku neúspěšně domáhali postupem dle zákona o majetkovém vyrovnání.¹⁷³

Konstrukce záborového zákona zahrnovala některé výjimky ze záboru uvedené v ustanovení § 3 záborového zákona a umožňovala dle ustanovení § 20 přidělového zákona ve spojení s § 11 záborového zákona ze záboru propustit pozemky splňující zákonem stanovené podmínky.

Tyto výjimky, respektive rozhodnutí o jejich uplatnění, a to nejenom z důvodu, že byly aplikovány až příliš benevolentně a první pozemková reforma nepřinesla očekávané výsledky, byly revidovány zákonem o revisi první pozemkové reformy.

Zákon o revisi první pozemkové reformy zakotvoval právo Ministerstva zemědělství podrobit revisi rozhodnutí pocházející z první pozemkové reformy (např. rozhodnutí, kterým byly vyloučeny zabrané objekty ze záboru dle § 3 písm. a) záborového zákona, rozhodnutí o propuštění půdy ze záboru dle § 11 záborového zákona, rozhodnutí o ponechání zabrané půdy podle § 20 záborového zákona). Rozhodnutí, která nebyla v souladu se záborovým zákonem ve znění podmínek modifikovaných zákonem o revisi, byla Ministerstvem zemědělství rušena, pozemky se stávaly ze zákona znovu zabranými a mělo být znovu rozhodováno o jejich převzetí státem.

---

¹⁷¹ Zákon č. 330/1919 Sb., o pozemkovém úřadě.

¹⁷² NOVOTNÝ, G. Církevní pozemkové vlastnictví v českých zemích a jeho osud v rámci provádění meziválečné pozemkové reformy. In Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

¹⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 28 Cdo 1696/2018.

4.2.2. Působnost zákona o revizi první pozemkové reformy

Dne 4. dubna 1947 ministr zemědělství Ďuriš vyhlásil v Hradci Králové na shromáždění rolníků tzv. Hradecký program, který vytyčil heslo „*půda patří těm, kdo na ní pracují*“. Za účelem realizace této teze bylo nutné půdu odebrat velkým pozemkovým vlastníkům a přidělit drobným zemědělcům a rolníkům. Hradecký program nebyl jako celek do únorového převratu realizován, avšak některé právní předpisy byly přijaty ještě před únorovým převratem. „*Největší diskuze se vedly ve vládě i v Národním shromáždění o nejdůležitější z předkládaných osnov, kterou byl bezesporu zákon o revizi prvorepublikové pozemkové reformy.*“¹⁷⁴ Právně zákon navazoval na předpisy první republiky o první pozemkové reformě. Zákon byl přijat Národním shromážděním 11. července 1947 a publikován pod č. 142/1947 Sb. K jeho realizaci v praxi však mohlo dojít až po vydání prováděcích předpisů, k čemuž došlo až na počátku roku 1948.

K samotnému provádění revise, a tedy rušení výjimek z aplikace záborového zákona, docházelo provedením revise rozhodnutí či opatření (včetně rozhodnutí o přidělu a dohod o převzetí zabraného majetku) vydaných bývalým Státním pozemkovým úřadem nebo Ministerstvem zemědělství či bývalým Pozemkovým úřadem pro Čechy a Moravu.

V souladu s ustanovením § 2 zákona o revizi provádělo revizi rozhodnutím Ministerstvo zemědělství, které rozhodovalo podle usnesení revisní komise skládající se z 6 členů a 6 náhradníků, které jmenovala a odvolávala vláda na návrh ministra zemědělství. Revisní komise byla ovšem ustanovena až po nabytí účinnosti (tj. dne 7. ledna 1948) prováděcího vládního nařízení č. 1/1948 Sb., kterým se provádějí některá ustanovení zákona o revizi první pozemkové reformy. Návrhy předkládalo revizní komisi k usnášení Ministerstvo zemědělství, přičemž ministr byl oprávněn předložit usnesení revisní komise k rozhodnutí vládě, pokud nebylo rozhodnutí revizní komise v souladu se zákonem. Revisní komise neměla povahu veřejného správního orgánu a usnesení o návrzích předkládaných Ministerstvem zemědělství bylo považováno za samostatný správní akt Ministerstva zemědělství¹⁷⁵.

Samotná realizace revize byla v jednotlivých případech prováděna vydáváním rozhodnutí

---

¹⁷⁴ KUKLÍK, Jan. Znárrodněné Československo: od znárrodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010.

¹⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2002, sp. zn. 20 Cdo 1060/2001.

o revisi, jehož obsahem bylo rušení rozhodnutí o vyloučení majetku z první pozemkové reformy, rušení rozhodnutí o propuštění půdy ze záboru či rušení dohod o převzetí. Zrušením takových rozhodnutí či dohod se staly ex lege tyto nemovitosti znovu zabranými dle ust. § 1 záborového zákona¹⁷⁶.

Revise se v souladu s ustanovením § 1 zákona o revisi vztahovala na:

- (i) Pozemkový majetek, o kterém bylo během první pozemkové reformy rozhodnuto pozemkovým úřadem a který tímto rozhodnutím či opatřením:
- byl ze záboru vyloučen podle § 3 písm. a) záborového zákona: tj. objekty právně či hospodářsky samostatné, jež nesloužily k hospodaření na zabraných nemovitostech.
  - byl ze záboru popuštěn rozhodnutím pozemkového úřadu podle § 11 záborového zákona: osoby, jejichž majetek byl záborovým zákonem zabrán, měly právo na přidělení majetnosti ne větší než 150 ha půdy zemědělské či 250 ha půdy vůbec, pokud možno dle vlastního výběru. Ze záboru mohla být popuštěna i větší rozloha, s přihlédnutím k potřebnosti půdy na jednotlivých místech, její jakosti, k přihlédnutím k účelnému hospodaření apod. Ze záboru však nemohlo být popuštěno více než 500 ha. Dle zákona o revisi, v případě naléhavé místní potřeby půdy, kdy zabrané pozemky nepostačovaly ke krytí této potřeby, tento majetek mohl být vyvlastněn i pod meze záborového zákona, dosavadnímu vlastníkovi však mělo být ponecháno 50 ha pozemkového majetku.
  - byl vlastníku ponechán dle ustanovení § 20 přidělového zákona, dle kterého pozemkový úřad mohl ponechat vlastníku vedle výměru půdy dle § 11 záborového zákona plochy, které byly věnovány parkům, přírodním parkům, které sloužily jinak k okrase krajiny, nebo jejichž účelem bylo zachování původního rázu krajiny, nebo zajištění a ochrana historických památek a jejich okolí s nimi úzce související, za splnění podmínek v zákoně.

---

¹⁷⁶ V kombinaci s ust. § 4 odst. 1 a § 5 zákona o revisi.

- (ii) Zabraný pozemkový majetek, o kterém dosud ještě nebylo rozhodnuto ani propuštěním ze záboru ani ponecháním dosavadnímu vlastníkovi a u něhož ještě nebylo provedeno přidělové řízení. Zároveň se rušila příslušná ustanovení dohod o převzetí, které sjednal pozemkový úřad s dosavadními vlastníky dle ustanovení § 26 náhradového zákona.
- (iii) Majetkové soubory, u kterých bylo rozhodnuto, že se nepoužije ustanovení záborového zákona o soustředění vlastnictví v rukách spoluvlastníků, manželů apod., nebo které byly ze záboru propuštěny.
- (iv) Zbytkové statky, pokud jejich výměra překračovala 50 ha půdy (zbytkovými statky byly dle § 1 odst. 1 písm. d) zákona o revisi zemědělské a lesní podniky nebo jiné samostatné hospodářské jednotky, vytvořené ze zabraného majetku pozemkového jednak přidělem nebo směnou podle přidělového zákona nebo koupí půdy zabrané podle § 7 záborového zákona, jednak koupí půdy ze záboru vyloučené podle § 3 písm. a) nebo propuštěné podle § 11 záborového zákona, popřípadě půdy ponechané podle § 20 přidělového zákona).

S majetkem spadajícím do některých z uvedených kategorií bylo po dobu revize možné nakládat pouze se souhlasem ministerstva zemědělství, na Slovensku pověřenectva zemědělství a pozemkové reformy.

Podle zákona o revisi pozemkové reformy mohly být pro účely pozemkové reformy mohly být vyvlastněny pozemky i pod meze § 2 záborového zákona, pokud byla místní potřeba půdy naléhavá a nestačily pozemky zabrané, nebo žádalo-li toho obecné blaho, při čemž se však vlastníku mělo ponechat 50 hektarů pozemkového majetku.

Celkem bylo do roku 1949 podrobena revizi 422 velkostatků, a 1875 zbytkových statků v celkové rozloze 1 007 000 hektarů většinou lesní půdy, do které náležel i církevní majetek. Drobní zemědělci získali k přidělu 99 783 hektarů, další půda byla přidělena

národním výborům a výrobním družstvům. Zbytek půdy si však ponechal stát¹⁷⁷.

Ze samotné textace restitučního titulu „*odnětí věci postupem dle zákona...*“ vyplývá, že nešlo o jeden konkrétní právní akt, kterým došlo k odnětí věci, ale o celý soubor kroků, které směřovaly k odnětí věci a k zaknihování vlastnického práva pro nového nabyvatele. Právě uvedené lze dovodit i z usnesení Ústavního soudu: „...v případě zákona č. 142/1947 Sb. přecházelo vlastnické právo k zemědělskému majetku na stát na základě celého souboru kroků, spočívajících v autoritativním rozhodnutí Ministerstva zemědělství, soupisu majetku, zaknihování poznámky zamýšleného převzetí a následného faktického převzetí majetku státem.“¹⁷⁸

Revize pozemkové reformy tedy probíhala realizací následujících kroků.

4.2.3. Soupis pozemkového majetku

V procesu revise první pozemkové reformy bylo nejprve zapotřebí zjistit, jaký majetek se stane předmětem revise. Za tímto účelem v souladu s ustanovením § 3 zákona o revisi a vládního nařízení č. 194/1947 Sb., o soupisu pozemkového majetku pro revisi první pozemkové reformy a o jejím vyznačení ve veřejných knihách, vlastníci nebo spoluvlastníci pozemkového majetku byli povinni sepsat a ohlásit svůj majetek prostřednictvím soupisové přihlášky (§ 3 odst. 1 vládního nařízení č. 194/1947 Sb.). Soupisem měl být zjištěn rozsah pozemkového majetku, který byl předmětem revise z důvodu jeho vyloučení ze záboru, propuštění ze záboru apod. a jeho stav ke dni soupisu. Soupisovou přihlášku bylo nutné podat Ministerstvu zemědělství. Bližší podrobnosti o soupisové povinnosti stanovilo vládní nařízení č. 194/1947 Sb., o soupisu pozemkového majetku pro revisi první pozemkové reformy a o jejím vyznačení ve veřejných knihách.

Soupis bylo nutné podat do 30 dní od účinnosti vládního nařízení č. 194/1947 Sb., s tím, že nesplnění soupisové povinnosti bylo možné trestat peněžitou pokutou až do výše 50 000,- Kčs nebo vězením do jednoho měsíce. Ze znění vládního nařízení č. 194/1947 Sb., lze dovodit, že pokud nebyla splněna soupisová povinnost, mohl

---

¹⁷⁷ LACINA, Vlastislav: Pozemková reforma v lidově demokratické ČSR. In: OTÁHAL, Milan: Zápas o pozemkovou reformu v ČSR. ČSAV, Praha 1963.

¹⁷⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. IV. ÚS 608/02.

soupisovou přihlášku podat místo vlastníka či spoluvlastníka taktéž místní národní výbor.

4.2.4. Poznámka revise

Podle § 3 odst. 2 zákona č. 142/1947 Sb. (ve spojení s § 7 vládního nařízení č. 194/1947 Sb.) se na návrh Ministerstva zemědělství, učiněného na základě soupisu pozemkového majetku dle § 1, mělo vyznačit ve veřejných knihách, že jde o majetek, který je předmětem revize (míní se tím tzv. „poznámka revise“, obdoba k § 16 záborového zákona, o uvedení v patrnost zabraného majetku knihovní poznámkou). Touto poznámkou se dávalo na vědomí, že se jedná o majetek, který má být předmětem rozhodování dle zákona o revisi první pozemkové reformy.

K právním účinkům poznámky revise, resp. poznámky záboru, se vyjádřila tehdejší doktrína následovně: *„Na návrh státního pozemkového úřadu uvedou knihovní soudy v patrnost zabraný majetek poznámkou, že majetek je zabrán podle zákona č. 215/1919 Sb. Poznámka ta nezakládá sama o sobě žádný nový právní stav, nýbrž je jen evidenčním opatřením za tím účelem, aby byl i zevně dokumentován zábor, nastavší již po zákonu samém (Boh. adm. 1127/1922)“*¹⁷⁹

K právní povaze úkonu záboru dle záborového zákona se vyjádřil i prvorepublikový Nejvyšší správní soud: *„Zůstal-li však dosavadní vlastník zabraného, ale státem dosud nepřevzatého majetku nadále jeho vlastníkem, byť i v určitých směrech omezeným, pak nelze říci, že pouhým zabráním podle zákona č. 215/1919 Sb. nabyt stát vlastnického titulu k zabranému majetku, kdyžtě vlastnictví k němu ani právně na stát v této fázi provádění záborového zákona převedeno ještě nebylo, neboť jak právním, tak i faktickým vlastníkem zůstal dosavadní majitel.“*¹⁸⁰

Výše uvedené závěry jsou plně aplikovatelné i ve vztahu k „poznámce revise“ dle vládního nařízení č. 194/1947 Sb., o soupisu pozemkového majetku pro revisi první pozemkové reformy a o jejím vyznačení ve veřejných knihách. Můžeme tedy shrnout, že zápis poznámky revise do pozemkové knihy měl pouhý informativní charakter a nikterak

---

¹⁷⁹ Hácha, E., Hoetzel, J., Laštovka, K., Weyr, F. Slovník veřejného práva československého. Svazek III. Brno: Polygrafia, 1938, s. 338.

¹⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 3438/35 ze dne 15.11.1938, Boh. F 9307/1938.

neměnil právní poměry vlastníka zabraného pozemku.

4.2.5. Oznámení o převzetí a poznámka zamýšleného převzetí

Po prostudování majetku v soupisech oznámilo Ministerstvo zemědělství vlastníku zabraného majetku, které jeho nemovitosti se rozhodlo převzít dle svého pracovního plánu podle § 2 náhradového zákona.

Knihovní soudy zapisovaly do příslušných knihovních vložek na návrh Ministerstva zemědělství¹⁸¹ rovněž poznámku zamýšleného převzetí (obdobu poznámky zamýšleného převzetí dle § 2 náhradového zákona). V souladu s náhradovým zákonem měl být návrh na zápis poznámky zamýšleného převzetí podán až po oznámení Ministerstva zemědělství adresovaném dosavadnímu vlastníku majetku, jaký majetek bude od dosavadního vlastníka převzat.¹⁸²

Ustanovení § 11 záborového zákona o nemovitostech propuštěných ze záboru se přiměřeně použila dle ustanovení § 1 odst. 3 zákona o revisi i pro revisi první pozemkové reformy, tudíž měl dosavadní vlastník znovu nárok na ponechání pozemků ve výměře nepřekračující 50 ha dle své volby. Po provedení poznámky zamýšleného převzetí dle ustanovení § 2 náhradového zákona knihovní soud doručil dosavadnímu vlastníku v souladu s předpisy upravujícími doručování žalob oznámení s výzvou k uplatnění svého práva požádat o propuštění konkrétních nemovitostí, s tím, že pokud se do 30 dní písemně nevyjádří, bude se mít za to, že souhlasí se zamýšleným převzetím. Pokud Ministerstvo zemědělství návrhu na propuštění některých nemovitostí vyhovělo, poznámka zamýšleného převzetí měla být u těchto nemovitostí vymazána.

Na základě ustanovení § 26 náhradového zákona měl být na návrh Ministerstva zemědělství proveden vklad vlastnického práva pro Československou republiku u nemovitostí, u kterých bylo poznamenáno zamýšlené převzetí. V řadě případů pak však již do pozemkových knih nebyl vklad vlastnického práva zapsán a roku 1964 byly na základě zákona č. 22/1964 Sb., o evidenci nemovitostí pozemkové knihy uzavřeny a

---

¹⁸¹ Od 9. 6. 1949 dle vládního nařízení č. 116/1949, o dalších přesunech působnosti ve veřejné správě, návrh na zápis poznámky zamýšleného převzetí podával krajský národní výbor.

¹⁸² Z dostupných vložek pozemkových knih a desk zemských je ale zřejmé, že v praxi k zápisu poznámky zamýšleného převzetí docházelo současně se zápisem poznámky revise.

nahrazeny pozemkovou evidencí nemovitostí¹⁸³.

Pouhá poznámka zamýšleného převzetí majetku v evidenci nemovitostí, mající toliko informativní charakter, přechod vlastnického práva sama o sobě nemohla, a to ani za dřívějšího režimu, způsobit¹⁸⁴.

V souladu s ustanovením § 9 náhradového zákona poznámka zamýšleného převzetí působila jako poznámka zamýšleného odepsání nemovitosti, pokud nezahrnovala všechny nemovitosti ve vložce zapsané, a dále jako poznámka vyvlastnění. Poznámání poznámky vyvlastnění mělo účinek, že „*nikdo, kdo nabyl zápisu jdoucího za tímto poznámenáním, nemohl se omlouvat, že o vyvlastnění nevěděl*“¹⁸⁵, čímž byla podstatně omezena vlastníková možnost disponovat s nemovitostí, pro kterou byla poznámka zamýšleného převzetí zapsána. „*Zápisem poznámky vyvlastnění má být jen zjištěna skutečnost, že je zahájeno správní řízení, jinak nikoli z pozemkové knihy patrné, a že při kladném výsledku tohoto řízení zpravidla pozbuje knihovní vlastník pozemky, o nichž je vyvlastňovací řízení zahájeno*“¹⁸⁶.

4.2.6. Výpověď z hospodaření

Před skutečným převzetím zabraného majetku musela být dána výpověď osobám, které na majetku hospodařily, v souladu s ustanovením § 12 a následujícím náhradového zákona a § 23 vládního nařízení č. 1/1948, kterým se provádějí některá ustanovení zákona o revizi první pozemkové reformy. Výpověď vyhotovovalo Ministerstvo zemědělství nebo jemu podřízené správní orgány a musela být doručena do vlastních rukou hospodařící osoby. Výpověď mohla být dána rovněž veřejnou vyhláškou, která se vyvěsila na úřední tabuli v obcích, v jejichž obvodu předmětný majetek ležel (§ 18a odst. 2 náhradového zákona). Výpověď se pokládala za doručenu dnem vyvěšení. Pokud na přejímané nemovitosti hospodařil vlastník, mohlo být sloučeno vyrozumění o

---

¹⁸³Pro více podrobností o evidencích nemovitostí na území České republiky srov.: Historie pozemkových evidencí, dostupné na <http://www.cuzk.cz/Katastr-nemovitosti/O-katastru-nemovitosti/Historie-pozemkovych-evidenci.aspx> ve znění k 1. 3. 2015.

¹⁸⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 24.6.2009, sp. zn. I. ÚS 663/06.

¹⁸⁵ Ust. § 20 zákona č. 30/1878 ř. z.

¹⁸⁶ Rozhodnutí Krajského soudu v Pardubicích ze dne 5. 1. 1954, sp. zn. 5 Co 8/54.

zamýšleném převzetí s výpovědí (ust. § 19 náhradového zákona).

Výpověď z hospodaření měla být dána alespoň s tříměsíční výpovědní lhůtou tak, aby se převzetí půdy mohlo uskutečnit buď ke dni 1. března či 1. října, přičemž k převzetí půdy ke dni 1. března stačila výpověď jednoměsíční¹⁸⁷. Výpovědní lhůta začala běžet dnem doručení hospodařící osobě. Proti výpovědi nebylo možné podat žádný opravný prostředek (ust. § 23 odst. 3 vládního nařízení 1/1948 Sb.).

Dle ustanovení § 23 náhradového zákona platilo, že dokud nebylo vloženo vlastnické právo pro stát nebo pro osobu, které byla nemovitost přidělena, mohla být dána výpověď jen v případě, že návrh na zápis poznámky revise nebo oznámení s výzvou k uplatnění práva dle § 11 záborového zákona byly u soudu podány nebo aspoň se podávají současně s výpovědí.

Dle § 15 náhradového zákona platilo, že bez výpovědi nastalo skutečné převzetí majetku, jestliže na nemovitostech určených k převzetí hospodařily osoby, jimž měly být nemovitosti přiděleny. Z ustanovení § 14 bodu 2. zákona č. 329/1920 Sb. obsahující pravidla převzetí bez předchozí výpovědi na základě dohody s vlastníkem dovodila dobová praxe i postup "dobrovolným odevzdáním" nemovitostí vlastníkem a převzetí státem. K dobrovolnému odevzdání došlo sepsáním protokolu o předání zemědělské půdy na dvoře nebo statku, nebo sepsáním protokolu o předání lesní půdy u ředitelství velkostatku, k nimž půda hospodářsky patřila.¹⁸⁸ „*Protokol obsahuje prohlášení obou stran, že jedna z nich držbu pozemků odevzdává a druhá přejímá.*“¹⁸⁹

Když výpověď nabyla právní moci a uplynula výpovědní doba a dále v případech, kdy se dle § 14 náhradového zákona výpověď nedávala¹⁹⁰, mělo být provedeno vyklizení a předání nemovitostí do držby Ministerstvu zemědělství, jakmile bylo vloženo právo

---

¹⁸⁷ Ust. § 23 odst. 1 vládního nařízení 1/1948 Sb., které zároveň novelizovalo i příslušná ustanovení náhradového zákona.

¹⁸⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2002, sp. zn. 20 Cdo 1060/2001.

¹⁸⁹ Hácha, E., Hoetzel, J., Weyr F., Laštovka, K.: Slovník veřejného práva československého, svazek III, Brno 1934, Nakladatelství: Polygrafia - Rudolf M. Rohrer - Brno, str. 359, reprint, Eurolex Bohemia s. r. o., Praha 2000

¹⁹⁰ Výpověď se nedávala v případech, kdy se dohodl pozemkový úřad s vlastníkem a osobami oprávněnými hospodařit o převzetí bez výpovědi nebo šlo-li o vlastníky, pachtýře nebo jiné osoby hospodařící nebo užívající majetku zabraného a pokud byla právní jednání zakládající držbu jejich práv k zabranému majetku proti státu bez právních následků (bezúčinná) nebo neplatná dle §§ 7 a 18 záborového zákona,

vlastnické pro stát nebo nabyvatele. Dle ustanovení § 23 odst. 3 vládního nařízení č. 1/1948 Sb., kterým se prováděla některá ustanovení zákona o revisi, byla výpověď po uplynutí výpovědní doby vykonatelná podle vládního nařízení č. 8/1928 Sb., o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů (správním řízení), použitím ustanovení o přímém a nepřímém donucení.

Z vyhlášky ministerstva zemědělství č. UL26/48, o řádném hospodaření na půdě, jenž je předmětem revise, i z § 6 zákona záborového vyplývalo, že vlastníci pozemkového majetku podrobeného revisi byli povinni na tomto majetku řádně hospodařit až do dne, kdy byl tento majetek převzat státem. Úrodu z majetku, který byl přejímán k 1. říjnu 1948, měl sklídit vlastník, pozemky, které nebyly k tomuto datu sklizeny, byly převzaty později. Vlastník byl povinen použít výnos z úrody především k úhradě svých dluhů vyplývajících ze zemědělského hospodaření.

Dle ustanovení § 29 náhradového zákona ve znění zákona č. 220/1922 Sb. platilo, že veřejnoprávní i soukromoprávní užitky a povinnosti spojené s držbou převzatých nemovitostí přecházely na stát dnem, který následoval po posledním dni lhůty výpovědi dané vlastníku jako osobě hospodařící, nebylo-li dohodnuto jinak.

4.2.7. Rozhodnutí o převzetí majetku, převzetí majetku

Z dostupných historických dokumentů je zřejmé, že v aplikační praxi zákona o revisi docházelo k vydávání rozhodnutí Ministerstva zemědělství o převzetí nemovitostí¹⁹¹. Posledním z úkonů bylo faktické převzetí nemovitostí státem.

Z historických podkladů vyplývá, že Ministerstvo zemědělství při praktické aplikaci o převzetí majetku rozhodovalo poté, co byly splněny podmínky převzetí, tzn. poté, co bylo rozhodnuto o revisi a vlastníkově a osobám na půdě hospodařícím byla dána výpověď z hospodaření, která doručením nabývala právní moci. Proti rozhodnutí o převzetí majetku nebylo možné podat opravný prostředek. Pozemkový majetek býval obvykle přejímán k 1. březnu nebo k 1. říjnu, rozhodnutí o převzetí nemovitostí státem mohlo mít zpětnou účinnost a bývalo v něm stanoveno datum faktického převzetí státem. O

---

¹⁹¹ JANIŠOVÁ, M. KAPLAN, K. Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948: dokumentace. Brno: Doplněk, 1995.

faktickém převzetí nemovitostí byl při praktické aplikaci převzetí majetku sepisován zápis o převzetí majetku¹⁹².

4.2.8. Příděl zabraného majetku

Přídělový zákon č. 81/1920 Sb., nepozbyl své účinnosti a byl účinný stejně jako ostatní zákony upravující první pozemkovou reformu. Ustanovení § 17 zákona o revizi pozemkové reformy stanovilo, že pro řízení podle tohoto zákona platily přiměřeně příslušné předpisy záborového zákona a zákonů jej doplňujících (zákon přídělový a náhradový), avšak s výjimkou § 8 zákona o revizi pozemkové reformy upravujícího přiděly, u kterého je užití jiných předpisů vyloučeno.

Lze tedy mít za to, že při posuzování podmínek přidělů a osob, jimž má být nemovitost přidělena, je třeba vycházet výlučně z příslušných ustanovení § 8 zákona o revizi pozemkové reformy.

Příděl upravovalo ustanovení § 8 zákona o revizi a v podrobnostech pak vládní nařízení č. 1/1948, kterým se provádějí některá ustanovení zákona o revizi první pozemkové reformy. Přídělové řízení se zahajovalo vyhláškou ministerstva zemědělství, která byla vydána nejpozději do 3 dnů po rozhodnutí ministerstva zemědělství o provedení revise a vyvěšena na úředních deskách místních národních výborů v obcích, v jejichž obvodu ležel předmětný majetek, v obcích s nimi sousedících a na úřední desce příslušných okresních národních výborů.

Pozemky byly přidělovány Ministerstvem zemědělství, ale přídělové řízení (§ 8 zákona o revizi) prováděl krajský národní výbor v součinnosti se zástupci uchazečů, kteří tvořili tzv. rolnické komise. Zákon o revizi pozemkové reformy výslovně určil, že majetek zabraný podle zákona o revizi pozemkové reformy bude přidělen vyjmenovaným skupinám osob za vymezených podmínek.

---

¹⁹² JANIŠOVÁ, M. KAPLAN, K. Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948: dokumentace. Brno: Doplněk, 1995.

4.2.9. Přejchod vlastnického práva a intabulační princip

Posledním, završujícím krokem v procesu revise pozemkové reformy byl přechod vlastnického práva na nového nabyvatele – stát či přidělce. Nalezení odpovědi na otázku, kdy vlastnické právo na stát či na nového přidělce přešlo, je poměrně složité a tudíž je odpověď zapotřebí podrobit podrobnějšímu rozboru.

Vzhledem k tomu, že k mnoha úkonům revize pozemkové reformy docházelo na přelomu rozhodného období, je určení přesného okamžiku nabytí vlastnického práva státu ke konkrétnímu majetku důležité pro učinění závěru o tom, zda je konkrétní majetek restituovatelný dle zákona o majetkovém vyrovnání.

Po letmém prostudování zákona o revisi se nabízí interpretace, dle níž dochází k přechodu vlastnictví okamžikem převzetí nemovitostí státem. Podle ust. § 6 odst. 1 zákona o revisi totiž platí: *„Ministerstvo zemědělství převezme zbytkové statky [...], jsou-li dány předpoklady dále uvedené. Převzetím přecházejí tyto nemovitosti do vlastnictví státu.“* V kontextu tohoto ustanovení k přechodu vlastnického práva zdůraznil Nejvyšší soud¹⁹³, že princip, že vlastnictví podle zákona o revisi první pozemkové reformy přechází okamžikem převzetí, je bez dalšího aplikovatelný pouze v případě právního režimu tzv. zbytkových statků¹⁹⁴ dle § 6 zákona o revisi.

Dle § 431 ABGB platilo: *„Ku převodu vlastnictví nemovitých věcí musí býti nabývací jednání zapsáno do veřejných knih k tomu určených. Toto zapsání nazývá se vklad (intabulace).“*

Ustanovení § 441 ABGB pak dále říká, že: *„Jakmile se listina o vlastnickém právu vloží do veřejné knihy, vstupuje nový vlastník v pořádné držení.“*

---

¹⁹³ Srov. závěry Nejvyššího soudu vyjádřené v rozhodnutí sp. zn. 20 Cdo 2165/2001 ze dne 28. 11. 2002.

¹⁹⁴ Zbytkovými statky se dle ust. § 1 odst. 1 písm. d) zákona o revisi rozumí zemědělské a lesní podniky nebo jiné samostatné hospodářské jednotky, vytvořené ze zabraného majetku pozemkového jednak přidělem nebo směnou podle přidělového zákona nebo koupí půdy zabrané podle § 7 záborového zákona, jednak koupí půdy ze záboru vyloučené podle § 3, písm. a) nebo propuštěné podle § 11 záborového zákona, po případě půdy ponechané podle § 20 přidělového zákona, přesahuje-li jejich výměra 50 ha veškeré půdy.

Dle P. Baudyše¹⁹⁵ se v době platnosti obecného zákoníku občanského vymezoval pojem „knihovní držba“¹⁹⁶ oproti pojmu „držba faktická“¹⁹⁷. Faktické převzetí nemovitostí vedle zaknihování vlastnického práva mělo za účinnosti obecného občanského zákoníku (tzn. do 31. 12. 1950), za následek bezvadné nabytí vlastnictví státu, resp. přidělce k nemovitostem. K řádnému nabytí vlastnického práva do nabytí účinnosti občanského zákoníku 1950 bylo zapotřebí po materiální stránce faktické převzetí nemovité věci a vklad vlastnického práva do veřejného seznamu.

Co se týká okamžiku nabytí vlastnického práva státem či přidělcem, jsou aplikační praxí i doktrínou načrtnuty dva pohledy. Vlastnické právo přechází:

A) Uplynutí výpovědní doby

Petr Baudyš¹⁹⁸ poukazuje na tehdejší výkladovou praxi, dle níž se přechod vlastnického práva z původního vlastníka na stát ztotožnil s uplynutím výpovědní doby nebo okamžikem počátku hospodaření státu: *„Co se týká chvíle přechodu vlastnického práva na nové nabyvatele / stát, stát byl v té době nucen dát přednost před zajištěním souladu mezi skutečným právním stavem a stavem zapsaným v pozemkové knize přednost tomu, aby půda byla co nejrychleji přidělena novým vlastníkům, kteří by zabezpečili její obhospodařování. S ohledem na tyto společenské změny byl upřednostňován výklad, podle kterého se vlastnictví k obhospodařované půdě nenabývá ani zápisem vlastnictví do pozemkových knih, ani vyhotovením listin, na jejichž základě by takový zápis bylo možné provést. Podle tehdejších výkladů se vlastnictví nabývalo již oprávněným převzetím faktické držby, nikoliv až převzetím držby knihovní.“*¹⁹⁹

Z ustanovení §§ 12–15 náhradového zákona ve znění účinnému od 8. 1. 1948 Petr

---

¹⁹⁵ Baudyš, P.: Provádění knihovního pořádku a poznámka zamýšleného převzetí, (Ad Notam 3/1999, s. 47).

¹⁹⁶ § 321 o. z. o.: Kde jsou zavedeny takzvané zemské desky, městské nebo pozemkové knihy nebo jiné podobné věcné rejstříky, nabývá se pořádná držba věcného práva k nemovitým věcem jen řádným zápisem v tyto pozemkové knihy.“

¹⁹⁷ § 312 o. z. o., podle kterého se nemovité věci berou v držbu vstoupením na ně, omezením, ohrazením, označením, nebo vzděláním.

¹⁹⁸ Baudyš, P.: Katastr a nemovitosti, 2. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2010.

¹⁹⁹ Baudyš, P.: Katastr a nemovitosti, 2. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, str. 271.

Baudyš dovozuje, že „vlastnictví zabraného pozemkového majetku se nabývalo již tím, že nový vlastník zabranou půdu oprávněně převzal a začal na ní hospodařit. (...) Oprávněné převzetí nastávalo tehdy, pokud byla dána původnímu vlastníku přebíraného majetku výpověď z hospodaření, a výpovědní doba řádně uplynula. V případech, kdy nebylo výpovědi zapotřebí, je třeba nepochybně považovat za okamžik převzetí okamžik, kdy se nový vlastník ujal hospodaření na zabrané půdě. Vyhotovení vkladných listin a zápis do pozemkové knihy byly již jen provedením knihovního pořádku“²⁰⁰.

Ačkoliv výklad nastíněný Petrem Baudyšem odpovídá tehdejšímu poměru, byl značně zkreslen právě tehdejšími požadavky na co nejrychlejší a nejhladší průběh pozemkové reformy.

B) Právní fikce v zákoně o půdě

Další relativně jednoduchou odpověď na otázku okamžiku nabytí vlastnického práva státem založenou na argumentaci subsidiaritou zákona o půdě k zákonu o majetkovém vyrovnání nabízí autoři komentáře k zákonu o majetkovém vyrovnání vydavatelství Wolters Kluwer²⁰¹. Zákon o půdě v § 32 odst. 2 stanoví, že za okamžik přechodu na stát nebo jinou právnickou osobu postupem podle zákona č. 142/1947 Sb. se považuje den faktického převzetí nemovitostí státem nebo jinou právnickou osobou. Autoři komentáře²⁰² dospěli k závěru, že zákon o majetkovém vyrovnání je vzhledem ke své povaze (rozsah oprávněných osob, vymezení dotčeného majetku aj.) speciálním předpisem k zákonu o půdě, čemuž nasvědčuje i formulace § 29 zák. o půdě, který na (budoucí) zákon o majetkovém vyrovnání odkazuje a výslovně tedy zvláštní právní úpravu předvídá. Ustanovení zákona o půdě se proto použijí subsidiárně. Autoři pak dále zdůrazňují, že není rozhodné, že § 29 zák. o půdě byl § 21 zák. o majetkovém vyrovnání zrušen. Dle ust. § 32 odst. 2 zákona o půdě

---

²⁰⁰ Baudyš, P.: Katastr a nemovitosti, 2. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, str. 272.

²⁰¹ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

²⁰² JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

zakotvuje tzv. právní fikci určující čas k přechodu vlastnictví na stát došlo, přičemž musí být dále zkoumáno, zda vůbec vlastnictví na stát přešlo, aby byla tato fikce uplatněna²⁰³.

Pokud jde o ust. § 32 odst. 2 zákona o půdě, jeho výklad je nezpochybnitelný. Výše uvedené ustanovení zákona o půdě zakotvuje fikci přechodu vlastnického práva. Vzhledem k absenci opory pro taková tvrzení v restituční judikatuře²⁰⁴ se však autorka práce nemůže ztotožnit s výkladem autorů komentáře o subsidiaritě restitučních předpisů. Dle názoru autorky práce je tedy ust. §32 odst. 2 zákona o půdě aplikovatelné pouze na restituční vztahy spadající do působnosti zákona o půdě.

C) Vklad vlastnického práva do pozemkové knihy

Dle Ústavního soudu, který se ztotožnil s dřívějším dobovým výkladem nezkresleným zájmem na rychlém provedení pozemkové reformy, a který rozlišoval mezi přechodem a převodem vlastnického práva, však platí: „*o přechodu vlastnictví jde v případech autoritativních výroků soudů nebo úřadů, přičemž odpověď na otázku, zda a kdy došlo k přechodu vlastnického práva, je třeba hledat v ustanoveních vztahujících se k těmto výrokům. Knihovního zápisu jako podmínky nabytí vlastnictví k nemovitostem je třeba jen v těch případech, kdy to příslušné předpisy výslovně vyžadují. Co se týká přechodu vlastnického práva dle zákona o revisi první pozemkové reformy, použijí se ustanovení §§ 26–29 náhradového zákona*“²⁰⁵. Z ustanovení §§ 26–29 náhradového zákona jasně vyplývá, že stát i přidělcé nabývali vlastnictví k zabranému majetku či přidělu teprve zápisem v pozemkové knize.

---

²⁰³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu 20 Cdo 2165/2001 ze dne 28. 11. 2002: "Gramatickým (sémantickým) výkladem kritického § 32 odst. 2 zák. o půdě se dospívá k témuž; z jeho znění plyne, že pro potřeby, vycházející z jeho úpravy, zakládá určitou fikci (srov. „se považuje“), a to nikoli splnění podmínky přechodu vlastnictví na stát, nýbrž toliko (budou-li splněny podmínky stanovené původními předpisy) určení času, s nímž se bude - logicky v právních vztazích upravených zákonem o půdě - nakládat jako s okamžikem, kdy k přechodu vlastnictví došlo."

²⁰⁴ Ba naopak, Ústavní soud se v odůvodnění k argumentu stěžovatelky v obdobném duchu vyjádřil následovně: „Opodstatněnou není ani námitka dovolatelky, že při nabytí vlastnictví státem při provádění první pozemkové reformy by měl být aplikován – per analogiam – § 32 odst. 2 zákona o půdě, jelikož takovouto zákonnou fikci zákon č. 428/2012 Sb. neaprobval“ (Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 28 Cdo 1696/2018).

²⁰⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 1/95.

Pokud tedy odhlédneme od tehdejšího politického pozadí a na danou otázku se podíváme pouze právní optikou, je nutné se přiklonit k závěru nastíněném Ústavním soudem z následujících důvodů. Zákon o revisi postrádá podrobnější úpravu postupů při zabránění nemovitostí podrobených revizi, proto v ustanovení § 17 zákona o revisi odkazuje na přiměřené použití záborového zákona a právních předpisů se záborovým zákonem souvisejících. Tudíž i pro přechod vlastnického práva k zabraným nemovitostem se použije i úprava náhradového zákona²⁰⁶.

Dle § 26 náhradového zákona platilo, že kde bylo poznamenáno zamýšlené převzetí zabraného majetku státem, měly na návrh Ministerstva zemědělství soudy provést vklad vlastnického práva pro Československou republiku. Dle ustanovení § 28 náhradového zákona, pokud bylo rozhodnuto již dříve o přidělu do vlastnictví jiných osob, nebylo zapotřebí provést dříve příslušný vklad vlastnického práva pro Československý stát a vlastnické právo bylo vloženo přímo pro nového nabyvatele. Tomuto závěru nasvědčuje ostatně i dikce ustanovení § 1 odst. 9 zákona o nové pozemkové reformě výslovně podmiňující dovršení převodu vlastnictví knihovním zápisem.

Můžeme tedy uzavřít, že pro přechod vlastnického práva do 31. 12. 1950 bylo zapotřebí vkladu vlastnického práva do pozemkových knih či desk zemských, neboli intabulace.

Realita však byla až do konce roku 1950 taková, že vkladové zápisy do pozemkových knih nebo desek zemských prováděny nabyly, a to pravděpodobně jak z důvodu, že návrhy na provedení vkladu podávány vůbec nebyly, nebo z důvodu přehlčení knihovních soudů, nebo konečně z důvodu, že od 1. 1. 1951 nabyl účinnosti nový občanský zákoník.

Dnem účinnosti občanského zákoníku č. 141/1950 Sb., tj. dnem 1. 1. 1951 byl výslovně opuštěn intabulační princip.²⁰⁷ Dle ustanovení § 111 odst. 1 občanského zákoníku 1950

---

²⁰⁶ Zejména tedy: § 26: Kde bylo podle tohoto zákona poznamenáno zamýšlené převzetí zabraného majetku státem, provedou na návrh pozemkového úřadu soudy vklad práva vlastnického pro stát Československé republiky.

§ 28: Rozhodl-li pozemkový úřad (v případě revise Ministerstvo zemědělství) již dříve o přidělu, směně nebo zcizení převzatých nemovitostí do vlastnictví osob jiných, není potřeba provést dříve příslušný vklad práva vlastnického pro stát, a soudy převedou na návrh PÚ (tedy Min. zem.) právo vlastnické přímo na nabyvatele PÚ (Min. zem) jim označené.

§ 29: Dnem vkladu práva vlastnického přecházejí držení, užitky a nebezpečí, jakož i veřejnoprávní povinnosti a převzatá břemena stejně jako práva spojená s držením převzatých nemovitostí na stát nebo nabyvatele.

²⁰⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 1/95.

se nabývalo vlastnictví k věcem jednotlivě určeným, tedy i k nemovitostem, již uzavřením samotné smlouvy. Obdobně zde ustanovením § 114 pozbyl zápis v pozemkové knize konstitutivní povahu i v případech přechodu vlastnictví výrokem soudu, úřadu nebo orgánu veřejné správy.

Pokud byl vklad vlastnického práva státu či přídělce proveden před účinností občanského zákoníku 1950, tedy před 1. 1. 1951, přešlo vlastnictví na stát či přídělce dnem vkladu vlastnického práva. Pokud ke vkladu vlastnického práva do doby účinnosti občanského zákoníku nedošlo, aplikovalo se ustanovení § 562 občanského zákoníku 1950 o použití právní úpravy i na vztahy vzniklé před jeho účinností a dosud trvajících, tzn., že stát či přídělci nabyli vlastnického práva ke dni 1. 1. 1951, tj. dnem účinnosti občanského zákoníku. Současně nebylo již podmínkou nabytí vlastnictví převzetí faktické držby dle ustanovení § 111 odst. 1 občanského zákoníku. Podmínka odevzdání nezbytná k převodu vlastnictví byla stanovena pouze u věcí určených podle druhu.

Podmínkám, které musely být splněny pro to, aby stát k "opět zabraným" nemovitostem (na základě rozhodnutí podle § 2 odst. 2, § 4 odst. 3 zákona o revisi) nabyli vlastnictví dnem 1. 1. 1951, případně později, se věnoval Nejvyšší soud²⁰⁸. Z odůvodnění tohoto rozhodnutí lze shrnout, že ze strany státu musely být učiněny veškeré kroky požadované zákonem o revisi a zákony upravujícími první pozemkovou reformu. Po dni 1. 1. 1951, kdy nabyli účinnosti občanský zákoník 1950, stačilo k přechodu vlastnictví vydání přídělové listiny. Zároveň k témuž dni nabyli vlastnické právo všichni přídělci, kterým svědčila rozhodnutí o přidělu, která dosud nebyla zaknihována.

4.2.10. Náhrada

Podle ust. § 7 zákona o revizi pozemkové reformy příslušela osobám, jejichž majetek byl odňat postupem podle zákona o revizi pozemkové reformy, náhrada. Za pozemkový majetek, který se stal znovu zabraným zrušením rozhodnutí dle ustanovení § 3 písm. a) záborového zákona o vyloučení objektů právně i hospodářsky samostatných, jež neslouží

---

²⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2002, sp. zn. 20 Cdo 1060/2001; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2002, sp. zn. 20 Cdo 2165/2001; obdobně také rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. 20 Cdo 2179/2003.

hospodaření na zabraných nemovitostech a zrušením rozhodnutí dle § 11 záborového zákona o popuštění majetnosti do 500 ha půdy osobám, kterým byl zabrán majetek záborovým zákonem a popřípadě zrušením příslušných ustanovení dohody o převzetí zabrané půdy, příslušela náhrada ve výši dle § 41 a násl. náhradového zákona.

Za nemovitosti propuštěné ze záboru podle § 11 záborového zákona, které byly vyvlastněny i pod meze záborového zákona (vlastníkovi ponecháno více než 50 ha pozemkového majetku) náležela náhrada dle § 7 odst. 2 zákona o revizi – tj. náhrada ve výši průměrné obecné ceny za posledních 10 let před vyvlastněním nebo ve výši obecné ceny v době vyvlastnění, pokud byla tato cena nižší, vždy však se srážkou 20 %²⁰⁹. Za převzaté zbytkové statky náležela náhrada dle § 52 přidělového zákona. O náhradě mělo rozhodovat Ministerstvo zemědělství.

Dle § 7 zákona o revizi se pro způsob placení náhrad uplatnila přiměřeně ustanovení § 59 a násl. náhradového zákona, dle něhož náhradové banky (ústavy) vedly tzv. „náhradové knihy“. V souladu s ustanovením § 59 náhradového zákona náhrada za převzatý majetek, jakmile o ní bylo právoplatně rozhodnuto, tvořila pohledávku původního vlastníka vůči státu. Stát mohl na žádost vlastníka a v případech zvláštního zřetele hodných vyplatit náhradu v hotovosti, jinak byla pohledávka zapsána do náhradové knihy a poté měla být vyplácena prostřednictvím cenných papírů.

Ústav náhradové banky pro pozemkovou reformu vytvořený vládním nařízením č. 360/1922 Sb. a vládním nařízením 361/1922 Sb., byl spolu s náhradovou knihou zrušen a jeho práva a závazky přešly dle zákona č. 98/1950 Sb. o zrušení Národního pozemkového fondu při Ministerstvu zemědělství a fondu pozemkových reforem a o sloučení jejich jmění, na majetkovou podstatu pozemkových reforem jako účelového jmění státu spravovaného Ministerstvem zemědělství podle zásad hospodářského plánování. Do ní byly sloučeny i ostatní náhradové fondy vyjmenované v § 2 zákona č. 98/1950 Sb. Dokumentace majetkové podstaty pozemkových reforem a náhradových knih by pak měla být základním zdrojem informací pro povinné osoby i orgány státní správy o vyplacených náhradách.

Klíčovou podmínkou naplnění restituční skutkové podstaty je absence vyplacení náhrady

---

²⁰⁹ Ve znění do novely zákonem č. 44/1948 zákon předpokládal náhradu ve výši ceny obecné bez srážky.

v rozporu se zákony o pozemkových reformách.

Podle dosavadních poznatků z aplikace zákona vyplacení náhrady nebylo dosud v žádném případě zjištěno. Tato skutečnost koresponduje celkovou politikou vlády po roce 1948 a i například archivním materiálem předloženým Ústavnímu soudu v řízení vedeném pod sp. zn. Pl. ÚS 10/13²¹⁰, v němž je mimo jiné uvedeno: „*Oceňování převzatého majetku za účelem stanovení náhrady bývalým vlastníkům nebylo provedeno. Poskytování náhrady bylo v rozporu s politikou zatlačování kapitalistických živlů na vesnici*“. Eventuální historické podklady k ověření vyplacení náhrad mohou být uloženy v příslušných státních oblastních archivech, v Národním archivu v Praze či na Ministerstvu zemědělství, které spravují dokumentaci majetkové podstaty pozemkových reform.

Skutečnost, že neposkytnutí náhrady za znárodnění či vyvlastnění je postupem porušujícím obecně uznávaná lidská práva a svobody, není sporná²¹¹. Uvedený restituční titul tedy dopadá na situace, kdy vyvlastnění proběhlo (bylo završeno) jednak v rozhodném období a zároveň (kumulativně) v rozporu se zákonem č. 142/1947 Sb. Obdobné platí pro zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, který vyplacení náhrady předpokládal v § 9.²¹²

4.3. Prolomení hranice 25. února 1948

Jedním z nejpálčivějších problémů, se kterým se museli předkladatelé zákona o majetkovém vyrovnání a jeho podporovatelé vypořádat, byla v době schvalování zákona mediálně velmi aktuální otázka údajného „prolomení hranice 25. února 1948“.²¹³

---

²¹⁰ Návrh vládního usnesení o vypořádání závazků na zemědělském majetku převzatém v revizi první pozemkové reformy a v nové pozemkové reformě, připomínkové řízení, 4.3.1954, s důvodovou zprávou.

²¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 10. 1997, sp. zn. II. ÚS 192/96.

²¹² JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

²¹³ Např. „Prezident píše politikům kvůli církevním restitucím. Bojí se prolomení hranice 25. února 1948“ ze dne 29.8.2012, dostupné na <https://domaci.ihned.cz/c1-57219480-prezident-pise-politikum-kvuli-cirkevnim-restitucim-boji-se-prolomeni-hranice-25-unora-1948> ve stavu ke dni 21.6.2020; „Církvě ujišťují Klause o neprolomení roku 1948, žádají o podpis“ ze dne 3.9.2012, dostupné na https://www.denik.cz/z_domova/cirkve-ujistuji-klause-o-neprolomeni-roku-1948-zadaji-o-podpis-20120903.html ve stavu ke dni 21.6.2020.

Dle odpůrců zákona mohla být hranice prolomena již (1.) účinností zákona o majetkovém vyrovnání, (2.) zahrnutím odnětí majetku postupem dle zákona o revisi (§ 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání) mezi restituční tituly, jelikož samotný zákon o revisi první majetkové reformy byl přijat ještě před rozhodným obdobím, a tedy by ani majetkové křivdy na jeho základě způsobené neměly být restitučním zákonem zmírňovány, anebo z důvodu, že (3.) zákon o revisi první pozemkové reformy byl aplikován a o zabrání majetku církevních právnických osob bylo rozhodováno již v průběhu ledna a února 1948²¹⁴.

Pro vyvrácení těchto názorů si podrobme rozhodné období a textaci ustanovení § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání širšímu rozboru.

4.3.1. Uzavřenost rozhodného období

Cílem zákona o majetkovém vyrovnání je náprava majetkových křivd, které byly spáchány v rozhodném období. Rozhodné období je v zákoně o majetkovém vyrovnání vymezeno totožně jako v ostatních restitučních předpisech jako období od 25. února 1948 1. ledna 1990. Samotná otázka rozhodného období již byla v jiných restitučních kauzách přezkoumávána Ústavním soudem. Ve svém plenárním nálezu Pl. ÚS 45/97 dospěl Ústavní soud k závěru, že stanovení rozhodného období, „konkrétně jeho počátku k datu 25. 2. 1948, se opírá o rozumné a objektivní důvody, když zákonodárce byl nucen jasně vymezit časovou hranici, za kterou již zásadě nelze již bez nebezpečí dalšího řetězení odškodnění až do doby předmnichovské republiky či ještě dále“²¹⁵.

Předmětem i další ustálené judikatury Ústavního soudu je striktní uzavřenost rozhodného období, tudíž jeden příklad za všechny: „Byť Ústavní soud i v této věci vnímá důvody ke konfiskaci majetku předchůdce stěžovatelky nacistickou okupační mocí jako neospravedlnitelné, je nucen opakovaně poukázat na vůli zákonodárce, jasně vymezenou v restitučních zákonech, napravit pouze ty křivdy, ke kterým došlo v letech 1948 až 1989, tedy v době vymezené jako doba nesvobody zákonem č. 480/1991 Sb., o době nesvobody, nikoli křivdy jiné. Pouze v rámci restitučních předpisů a za účelem dosažení v nich

---

²¹⁴ JANIŠOVÁ, M. KAPLAN, K. Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948: dokumentace. Brno: Doplněk, 1995.

²¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne ze dne 25. 3. 1998, sp. zn. Pl. ÚS 45/97.

*vytyčeného cíle – zmírnění některých křivd způsobených komunistickým režimem, lze zpochybnit správní akt pocházející z doby před rozhodným obdobím. Zákon č. 87/1991 Sb. v § 3 odst. 2 umožnil nápravu některých dalších majetkových křivd, vzniklých v důsledku platnosti nebo zvláštního použití některých právních předpisů nebo na základě jiných důvodů, avšak pouze některých a v časovém limitu již dříve stanoveném. Ostatní tvrzené křivdy, nastalé před rozhodným obdobím, mezi něž lze zařadit i křivdy spáchané na právním předchůdci stěžovatelky, nemohou být dnešními právními prostředky napravitelné.*²¹⁶

Z konstantní judikatury vyšších soudů je zřejmé, že historicky zde existuje zájem na tzv. „zachování hranice února 1948“ a v tomto duchu jsou restituční předpisy stabilně vykládány. Rozhodné období je uzavřeným časovým úsekem a restituční předpisy musí být aplikovány tak, aby nedošlo k ohrožení uzavřenosti rozhodného období.

4.3.2. Ohrožení uzavřenosti rozhodného období

Právní doktrínou je uvedený restituční titul považován za jeden ze "základních restitučních titulů" spadajících do rozhodného období²¹⁷. V restitučních věcech, které byly založeny na § 6 odst. 1 písm. b) zák. o půdě, přímo či nepřímo plyne z judikatury Ústavního soudu i Nejvyššího soudu, že nebylo nikdy zpochybněno principiální zařazení uvedeného restitučního titulu do rozhodného období. Soudy uvedené ustanovení ve světle rozhodného období standardně interpretovaly a aplikovaly (pochopitelně ve věcech, v nichž tomu skutkový stav odpovídal).²¹⁸ Dosavadní judikatura nikdy nezpochybnila uvedený restituční titul z hlediska vztahu k rozhodnému období²¹⁹, naopak dlouhodobě vychází ze stanoviska, že zásadní je završení celkového procesu odnětí věci v rozhodném období.²²⁰

Zákon o revisi ve svém ust. § 7 předpokládal, že za převzatý (vyvlastněný) pozemkový

---

²¹⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. května 2012, sp. zn. II. ÚS 475/12, obdobně rovněž usnesení Ústavního soudu ze dne 16. 4. 2014, sp. zn. IV. ÚS 3516/12.

²¹⁷ PRŮCHOVÁ, I.: Restituce majetku podle zákona o půdě. Praha: C.H. Beck, 1997.

²¹⁸ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

²¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13.

²²⁰ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

majetek a zbytkové statky budou vyplaceny náhrady. Vzhledem ke skutečnosti, že realizace vyvlastnění spadala až za 25.2.1948, tedy do rozhodného období, nebyly zároveň (z politických důvodů) předvídané náhrady vypláceny. V důsledku nevyplacení náhrady došlo ke vzniku majetkové křivdy.

4.3.3. Okamžik odnětí majetku

Stěžejní pro učinění závěru, jakým okamžikem došlo k dovršení celého procesu revise pozemkové reformy, a zda odnětí majetku spadá do rozhodného období, je nutné vyložit obsah pojmu odnětí a identifikovat okamžik, kdy došlo k dokonání majetkové křivdy. Poté, pokud okamžik odnětí dokážeme zařadit do rozhodného období, lze učinit závěr, že nedojde k tzv. „prolomení hranice 25. února 1948“.

Zákon o majetkovém vyrovnání pojem „odnětí“ blíže nevysvětluje, zákonodárce tudíž mohl mít na mysli převzetí ve smyslu zákona o revisi a právních předpisů upravujících první pozemkovou reformu, kde pojem převzetí byl používán ve dvojím smyslu: jednak jako převzetí faktické, tedy převzetí držby, a rovněž také jako převzetí právní, ve smyslu zaknihování vlastnického práva. Pro posouzení obsahu pojmu odnětí věci se zaměříme na pojem „odnětí“ z hlediska materiálního i formálního.

Jak již bylo dříve popsáno, proces revise se skládal z několika na sebe navazujících kroků. Z předmětných ustanovení zákona o majetkovém vyrovnání však není jednoznačně zřejmé, zda užitím pojmu „odnětí“ měl zákonodárce na mysli odnětí věci ve smyslu odnětí již dílčích práv, které jsou obsahem práva vlastnického (oprávnění věc držet, požívat, užívat a disponovat s ní), s výjimkou odnětí holého vlastnictví evidovaného v pozemkových knihách či deskách zemských, tedy odnětí věci v materiálním slova smyslu, nebo odnětí vlastnického práva k věci ve smyslu formálním, tedy provedení vkladu vlastnického práva do pozemkových knih.

Zaměříme se tedy na to, jaký z kroků státních orgánů v procesu revise je možné považovat za okamžik odnětí věci jakožto završení celého procesu a jeden ze dvou předpokladů vzniku majetkové křivdy (vedle neposkytnutí náhrady).

A) Poznámka revise (v podrobnostech viz bod 4.2.4).

Poznámka revise zapisovaná do pozemkových knih sloužila pouze k evidenčním účelům a měla informační charakter, nezakládala žádný nový právní stav²²¹. Zápis samotné poznámky revise do pozemkových knih tudíž nelze považovat za okamžik odnětí věci a dovršení majetkové křivdy ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání.

B) Poznámka zamýšleného převzetí (v podrobnostech viz bod 4.2.5).

Po zápisu poznámky zamýšleného převzetí nemohl dosavadní vlastník s dotčenými nemovitostmi prakticky nakládat, mohl však nemovitosti nadále držet, nemovitosti užívat a bylo mu ponecháno právo na užitky a plody plynoucí z dotčených nemovitostí. Právo věc držet, užívat a požívat její plody vlastníkově zůstalo až do okamžiku, než stát zamýšlené převzetí uskutečnil²²².

O tom, že i po zapsání poznámky zamýšleného převzetí se vlastnické právo k dotčeným nemovitostem neměnilo a nepřecházelo na stát, svědčí i ustanovení § 15 odst. 1 zákona o revisi, které umožňovalo se souhlasem Ministerstva zemědělství vlastníkově s tímto majetkem disponovat. Dle daného ustanovení bylo každé zcizení mezi živými, reálné rozdělení spoluvlastnictví, propachtování nebo zatížení pozemkového majetku uvedeného v § 1 je ode dne 11. 7. 1947 po dobu revise bez souhlasu Ministerstva zemědělství neplatné.

Z pozemkových knih vyplývá, že poznámky zamýšleného převzetí byly do knih zapisovány ještě před rozhodným obdobím, a to zejména u velkých pozemkových celků, které vlastnily i církevní právnické osoby.

Zápisem poznámky zamýšleného převzetí byly vytvořeny všechny zákonné předpoklady k tomu, aby ke skutečnému převzetí zabraného majetku státem nebo přídělcem mohlo dojít a dalším efektem tak byla praktická nemožnost prodeje dotčených nemovitostí. Ze čtveřice dílčích oprávnění, které tvoří obsahovou náplň

---

²²¹ Ust. § 16 záborového zákona, Odkaz na ust. zákona o revizi a zákona o záboru v kombinaci s ust. § 17 zákona o revisi (použití záborového zákona na vztahy dle zákona o revisi).

²²² Petr Baudyš: Provádění knihovního pořádku a poznámka zamýšleného převzetí [Ad Notam 3/1999], s. 47.

vlastnického práva, tak zápisem poznámky zamýšleného převzetí bylo prakticky zamezeno dosavadnímu vlastníku s majetkem svobodně nakládat, a tudíž lze konstatovat, že zápisem poznámky převzetí došlo k zásahu do *ius disponendi*.

C) Výpověď z hospodaření (v podrobnostech viz bod 4.2.6).

Dalším krokem v procesu revise první pozemkové reformy bylo podání výpovědi z hospodaření vlastníku a osobám na majetku hospodařícím. Dle ustanovení § 29 náhradového zákona dále platilo, že užitky a povinnosti veřejnoprávní i soukromoprávní spojené s držbou převzatých nemovitostí přecházely na stát dnem, který následoval po posledním dni lhůty výpovědi dané vlastníku jako osobě hospodařící, nebylo-li dohodou jinak ustanoveno²²³.

Výpovědi z hospodaření byly dávány s ohledem na průběh obdělávání nemovitostí tak, aby výpovědní doba uplynula buď k 1. březnu, nebo 1. říjnu²²⁴. Z dobových dokumentů pak vyplývá, že pokud jde o velké celky církevních pozemků, výpovědi byly většinou podávány tak, aby výpovědní doba uplynula již 1. března 1948.

Uplynutím výpovědní doby došlo k odnětí užitků a povinností veřejnoprávní i soukromoprávní povahy spojených s držbou převzatých nemovitostí. Oprávněné převzetí tedy nastávalo tehdy, pokud byla dána původnímu vlastníku přebíraného majetku a osobám hospodařícím na tomto majetku výpověď z hospodaření, výpověď byla doručena a výpovědní doba řádně uplynula. V případech, kdy nebylo výpovědi zapotřebí, je třeba nepochybně považovat za okamžik převzetí okamžik, kdy se stát nebo přídělce ujal hospodaření na zabrané půdě.²²⁵

Ze skutečnosti, že výpověď byla vykonatelná dle předpisů o správním řízení a na základě použití rozšiřujícího výkladu za pomoci vyhlášky ministra zemědělství

---

²²³ Dle § 362 o.z.o. obsahem práva vlastnického bylo věc užívat nebo bez užitku nechat; právo ji zničit, zcela nebo z části na jiné osoby přenést nebo bezpodmínečně se jí vzdát, tj. opustit.

²²⁴ Ust. § 23 odst. 1 vládního nařízení 1/1948 Sb..

²²⁵ BAUDYŠ, P.: Katastr a nemovitosti, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2010.

č. 1447/1948 Ú.I.I, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o nové pozemkové reformě, která ve svém § 1 odst. 1 ztotožňuje převzetí půdy s výpovědí z hospodaření, lze dovodit, že samo uplynutí výpovědní lhůty mělo za následek odnětí věci. Rovněž z gramatického výkladu ustanovení § 15 náhradového zákona („*bez výpovědi nastane skutečné převzetí*“) lze dovodit, že uplynutí výpovědní doby lze ztotožnit se skutečným převzetím nemovitosti.

Uplynutím výpovědní doby došlo k dokončení odnětí věci v materiálním slova smyslu a dosavadnímu vlastníkovi zbylo pouze „holé“ vlastnické právo spočívající v pouhé existenci zápisu vlastnického práva v pozemkových knihách, pokud do té doby vklad vlastnického práva pro stát či nového nabyvatele nebyl proveden.

Co se týká posouzení, zda mohlo dojít účinností výpovědi z hospodaření k odnětí věci, lze uvést, že vzhledem k tomu, že v souladu s ustanovením § 23 vládního nařízení č. 1/1948 Sb., proti výpovědi z hospodaření nebylo možné podat žádný opravný prostředek, znamenala tato skutečnost definitivní odnětí věci dosavadnímu vlastníkovi.

Za odnětí věci ve smyslu nelze považovat až okamžik přechodu vlastnického práva na stát, protože se jednalo o pouhé formální vyvrcholení celého procesu zabránění věci v situaci, kdy vlastník již byl zbaven svého dispozičního práva k věci, práva předmětnou věc užívat a brát z ní plody. V některých případech postupu dle zákona o revisi nemuselo dokonce dojít k přechodu vlastnického práva na stát vůbec, poněvadž dle ustanovení § 28 náhradového zákona bylo možné na návrh Ministerstva zemědělství provést vklad ve prospěch třetích osob, pokud již dříve bylo rozhodnuto o jejich přidělu, zcizení či směně a nebylo nutné nejprve provádět vklad vlastnického práva ve prospěch státu.

V souladu s interpretačními pravidly opakovaně zdůrazňovanými Ústavním soudem je na místě zmínit, že restituční zákony nemají být zejména v ustanoveních týkajících se omezování vydávání věcí vykládány extenzivně, aby mohl být zachován jejich účel a smysl.²²⁶ Totéž vyplývá z ustanovení § 18 odst. 4 zákona o majetkovém vyrovnání, dle kterého platí, že při aplikaci tohoto zákona musí být šetřen jeho účel, kterým je zmírnění

---

²²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2009, sp. zn. 28 Cdo 2796/2008.

majetkových křivd způsobených registrovaným církvím a náboženským společenstvem v rozhodném období. Zachováním účelu a smyslu zákona o majetkovém vyrovnání bezesporu je, aby byl oprávněným osobám vydán co největší rozsah majetku v mezích zákona.

Naopak, proti smyslu restitučního předpisu by tak bezesporu byl výklad takový, který by za okamžik odnětí věci považoval již např. rozhodnutí Ministerstva zemědělství o revisi, nebo zápis poznámky zamýšleného převzetí, které byly realizovány ještě před počátkem rozhodného období, což by v konečném důsledku znamenalo rozsáhlé omezení restitučních nároků oprávněných osob. Materiální výklad pojmu odnětí je tedy v souladu se smyslem a účelem zákona o majetkovém vyrovnání.

Při zachování výkladu předmětných ustanovení tak, aby byl šetřen účel a smysl zákona o majetkovém vyrovnání, můžeme uzavřít, že majetková křivda při aplikaci restitučního titulu dle ustanovení § 5 a) zákona o majetkovém vyrovnání (odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy), na oprávněné osobě byla spáchána, pokud byla vlastníku dána výpověď z hospodaření, výpověď byla doručena a výpovědní doba uplynula nejdříve dnem 25. února 1948, čímž došlo k odnětí věci, za kumulativní existence předpokladu, že za odňaté věci nebyla poskytnuta náhrada.

Samotným začleněním odnětí věci postupem dle zákona o revisi mezi skutečností, v jejichž důsledku došlo ke vzniku majetkové křivdy, není prolomena hranice 25. února 1948. K prolomení hranice by ale mohlo dojít v dílčích případech až při aplikační praxi ust. § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání, např. postupem, kdy by byla vydána nemovitost, jejímuž vlastníku uplynula výpovědní doba před 25. únorem 1948 a došlo tedy k odnětí věci před rozhodným obdobím. Proto povinné osoby musí v každém dílčím případě dbát zvýšené opatrnosti a prověřit okamžik odnětí majetku, stejně jako skutečnost, že za odňatý majetek věci ke dni uzavření dohody o vydání nebyla poskytnuta žádná náhrada.

4.4. Odnětí věci dle zákona o nové pozemkové reformě

Po první pozemkové reformě z 20. let minulého století, revisi první pozemkové reformy

ze 40. let minulého století, třetí, a konečnou, etapu pozemkové reformy představovalo přijetí zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). Cílem zákona o nové pozemkové reformě bylo upravit vlastnické vztahy k půdě podle kritérií uvedených v ust. § 1 odst. 2 a 3 zákona tak, aby půda sloužící zemědělské výrobě náležela výkonným zemědělcům podle komunistické zásady, že půda patří těm, kteří na ní pracují.

Za „výkonného zemědělce“ byl považován pouze ten, kdo sám osobně pracoval ve svém zemědělském podniku se členy své rodiny nebo i s lidmi, které si na práci najal, přičemž se počítala půda ve vlastnictví výkonného zemědělce s půdou ve vlastnictví jeho rodinných příslušníků, družů a družek.

„Půdou“ zákon rozuměl veškeré nemovitosti i s právy, která byla spojena s jejich vlastnictvím (§ 8 odst. 1 zákona o nové pozemkové reformě). Ustanovení zákona o nové pozemkové reformě upravující výkup půdy se vztahovala na pozemkové vlastnictví výkonného zemědělce, pokud výměra jeho půdy přesahovala 50 ha. Bez zřetele na výměru byla vykoupěna půda, na které vlastníci trvale nepracovali, nebo která byla ve vlastnictví právnických osob. Na žádost vlastníka mu bylo možné ponechat půdu o celkové výměře 1 ha. Výjimky z uplatnění zákona jsou upraveny v ust. § 1 odst. 4 a v § 2.

Kritérium omezující vlastnictví půdy do 50 ha však nebylo možné aplikovat na právnické osoby soukromého práva, tedy i církevní právnické (§ 1 odst. 3 zákona o nové pozemkové reformě), u nichž bylo stanoveno, že jejich půdu stát vykoupí bez zřetele na výměru (§ 1 odst. 3 zákona o nové pozemkové reformě). Jim mohl být vyvlastněn téměř veškerý zemědělský a lesní majetek, který jim byl ponechán po provedení revize první pozemkové reformy.

Provádění zákona o první pozemkové reformě pak probíhalo následovně.

4.4.1. Soupis a výkup půdy

Obdobně jako při realizaci revize pozemkové reformy, zjišťování dotčeného majetku se dělo prostřednictvím soupisu půdy (§ 7 zákona o nové pozemkové reformě), který

vyhotovovali vlastníci půdy. Předmětem soupisu byla dle § 1 vyhlášky ministra zemědělství č. 594/1948 Ú.1.I., o soupisu půdy, na kterou se vztahují ustanovení zákona o nové pozemkové reformě, půda, pokud přesahovala výměru 50 ha, půda, na které vlastníci trvale sami nepracovali, a půda, na níž se zákon o nové pozemkové reformě dle svého ustanovení § 2 podmíněně nevztahoval. Současně s podáním soupisu mohli dosavadní vlastníci podávat odůvodněné námitky ohledně nesplnění podmínek pro výkup.

Soupis půdy mohl být při nedodržení lhůty k podání soupisu ze strany vlastníka dotčených nemovitostí proveden také místním národním výborem v souladu s ustanovením § 2 citované vyhlášky. Místní národní výbor v souladu s § 7 zákona o nové pozemkové reformě zaslal jeden výtisk soupisu ministerstvu zemědělství nebo orgánu jím určenému a zpravil o soupisu místní rolnickou komisi, aby mohla zahájit řízení o výkupu.

Na základě zákona o nové pozemkové reformě, jehož ustanovení prováděla vyhláška ministra zemědělství č. 1447/1948 Ú.1.I., byl dále realizován výkup půdy, přičemž výkupu půdy bylo možné dosáhnout více způsoby, které upravovalo ustanovení § 10 zákona o nové pozemkové reformě. Právní formou výkupu měla být primárně dohoda s vlastníkem půdy. Výkupní řízení se zahajovalo na podnět příslušné místní rolnické komise v součinnosti s místním sdružením příslušného jednotného svazu zemědělců, a to na základě soupisových přihlášek. Místní rolnická komise po posouzení požadavků vlastníka půdy a oprávněných uchazečů vyzvala vlastníka půdy k uzavření dohody, přičemž stanovení náhrady za vykoupenou půdu nebylo předmětem tohoto řízení. Dohoda byla dále schvalována místním národním výborem, a pokud byla dohoda místním národním výborem schválena, byla předložena okresnímu národnímu výboru k vydání výměru o výkupu.

V případě, že dohodu místní národní výbor neschválil, předkládal spisy okresnímu národnímu výboru k vydání rozhodnutí o výkupu. Stejně tak předkládal místní národní výbor okresnímu národnímu výboru spisy k vydání rozhodnutí o výkupu, nedošlo-li k uzavření dohody ve lhůtě 15 dní ode dne výzvy vlastníka k jejímu uzavření. Při provádění výkupu se mělo přihlížet k námitkám, které uplatnil vlastník při soupisu půdy (§ 3 odst. 3 vyhlášky č. 1447/1948 Ú.1.I.).

Ministerstvo zemědělství²²⁷ mohlo samo zahájit řízení o výkupu (§ 10 odst. 4 zákona o nové pozemkové reformě), pokud nebylo zahájeno řízení rolnickou komisí do 30 dní ode dne, kdy byla místní rolnická komise zpravena o podání soupisu, a mohlo vydat rozhodnutí o výkupu, pokud jej nevydal okresní národní výbor do 60 dní od předložení spisů místním národním výborem. Po vydání rozhodnutí či výměru o výkupu mělo následovat řízení vedené před okresním národním výborem o náhradě (§ 10 odst. 2 zákona o nové pozemkové reformě).

V souladu s ustanovením § 21 zákona o nové pozemkové reformě bylo možné se proti rozhodnutí okresního národního výboru odvolat ve lhůtě 15 dnů k zemskému národnímu výboru, a to odvoláním podaným u okresního národního výboru. Pokud souhlasilo rozhodnutí II. instance s rozhodnutím okresního národního výboru, nebyl další opravný prostředek přípustný. Proti pozměňujícímu rozhodnutí zemského národního výboru, bylo možné se odvolat k ministerstvu zemědělství ve lhůtě 15 dnů. Odvolací lhůty běžely ode dne doručení rozhodnutí. Pokud nebylo stanoveno jinak, mělo včas podané odvolání odkladný účinek²²⁸.

Výkup půdy byl tedy zakončen vydáním výměru o výkupu či rozhodnutí o výkupu okresním národním výborem, případně rozhodnutím ministerstva zemědělství, nebo rozhodnutím zemského národního výboru či rozhodnutím ministerstva zemědělství v rámci odvolacího řízení.

4.4.2. Nabytí vlastnického práva Československým státem

Po nabytí právní moci rozhodnutí o výkupu požádal místně příslušný okresní národní výbor knihovní soud o to, aby provedl zápis poznámky o provedení výkupu a aby zpravil místně příslušnou státní obvodovou úřadovnu pro pozemkovou reformu (§ 7 odst. 3 vyhlášky č. 1447/1948 Ú.1.I). K nabytí vlastnického práva státem docházelo na základě zápisu poznámky o provedení výkupu nemovitosti do pozemkové knihy, jež měla podle § 10 odst. 3 zákona o nové pozemkové reformě účinky přechodu vlastnictví k vykoupené

---

²²⁷ Od 9. 6. 1949 dle vládního nařízení č. 116/1949, o dalších přesunech působnosti ve veřejné správě, tato působnost přešla na krajské národní výbory.

²²⁸ Ustanovení § 77 vládního nařízení ze dne 13. ledna 1928, č. 8 Sb., o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů (správním řízení).

půdě na československý stát.

Z rozhodnutí Krajského soudu v Liberci²²⁹, vyplývá, že k zápisu této poznámky postačovala pouhá žádost okresního národního výboru o zápis poznámky o provedení výkupu. Nebylo tedy nutné, aby k žádosti o zápis poznámky výkupu bylo připojeno pravomocné rozhodnutí nebo výměr téhož orgánu o výkupu. Okresní národní výbory byly sice povinny podat žádost o zápis poznámky teprve po nabytí právní moci rozhodnutí nebo výměru o výkupu v souladu s ustanovením § 7 vyhlášky č. 1447/1948 Ú.I.I., jelikož ale odvolání proti rozhodnutí nebo výměru nebyl přiznán odkladný účinek, tzn. rozhodnutí se stalo i přes absenci právní moci vykonatelným, mohlo v praxi docházet k tomu, že byla poznámka zamýšleného převzetí zapsána, ačkoliv později bylo rozhodnutí či výměr okresního národního výboru zrušen odvolacím orgánem a poznámka již nebyla dodatečně vymazána. Povinným osobám tak lze doporučit, aby po oprávněných osobách při prokazování tohoto restitučního titulu požadovaly doložení pravomocného rozhodnutí o výkupu nebo výměru o výkupu. Zda skutečně rozhodnutí o výkupu nabylo právní moci, pak je zapotřebí ověřit z dokumentů, které byly v procesu přejímání nemovitostí od původních vlastníků vydávány dále.

K otázce nabytí vlastnického práva státem dle zákona o nové pozemkové reformě se vyjádřil i Ústavní soud. Ústavní soud v případě vedeném pod sp. zn. I. ÚS 562/09 především konstatoval, že existence pouhé poznámky zamýšleného výkupu předmětných nemovitostí v evidenci nemovitostí, mající toliko informativní charakter, přechod vlastnického práva sama o sobě nemohla, a to ani za dřívějšího režimu, způsobit. Vůli k převzetí určitého majetku musel stát učinit pravomocným rozhodnutím příslušného státního orgánu; existence takového rozhodnutí však v řízení prokázána nebyla. Jak

---

²²⁹ Srov. rozhodnutí Krajského soudu v Liberci ze dne 13. 12. 1949, sp. zn. R III 425/49 publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod č. 259/1950: „Okresní národní výbor má podat knihovní žádost podle § 10 odst. 2 zákona o nové pozemkové reformě teprve tehdy, když už je rozhodnutí o výkupu v právní moci (nestačí tedy vykonatelnost výměru po odnětí odkladného účinku odvolání proti němu). To plyne jednak z ustanovení § 10 odst. 1 (na konci) uvedeného zákona, jednak z jeho ustanovení § 10 odst. 3, kde se na zápis poznámky v pozemkové knize připínají dalekosáhlé účinky. (...) Okresnímu národnímu výboru náleží dbát na to, aby podmínky pro zápis poznámky výkupu byly splněny. Soud se proto spokojí s pouhým údajem okresního národního výboru v žádosti o tom, že rozhodnutí o výkupu je v právní moci. Je věcí soudu, aby trval na tom, aby knihovní žádost okresního národního výboru tento údaj obsahovala. Tak lze předejít také tomu, aby nedošlo k zápisům poznámek výkupu, o jejichž výmaz by okresní národní výbor musel žádat, kdyby jeho rozhodnutí o výkupu bylo zrušeno odvolací stolicí.“

správně zdůraznil i stěžovatel, ve zkoumané věci bylo nejdříve výměrem Okresního národního výboru v Krnově ze dne 12. 5. 1949 č. j. 611-11/5-1949 rozhodnuto o výkupu předmětných nemovitostí dle zákona o nové pozemkové reformě a nemovitosti byly zapsány v evidenci nemovitostí jako vlastnictví státu, protože odvolání proti shora uvedenému výměru se nepřiznával odkladný účinek. Citovaný výměr Okresního národního výboru v Krnově byl však zrušen výměrem Krajského národního výboru v Ostravě č. j. 61 I/06a-5/1 I-1949-IX/4c ze dne 23. 11. 1949 a po jeho zrušení již o výkupu předmětných nemovitostí nebylo znovu rozhodnuto; nebyl však již proveden výmaz poznámky výkupu v pozemkové knize.²³⁰

Druhým možným právním titulem, na jehož základě docházelo k přechodu vlastnictví k vykoupené půdě na československý stát, byla vyhláška okresního národního výboru o výkupu, která byla vyvěšena na úřední desce po dobu 15 dnů. K uveřejnění vyhlášky o výkupu docházelo, pokud vykoupená půda nebyla evidovaná v pozemkových knihách, nebo nebyl soulad mezi skutečným a knihovním stavem.

4.4.3. Náhrada za vykoupené pozemky

Určení náhrady bylo dle § 6 odst. 2 a § 9 odst. 2 zákona o nové pozemkové reformě podrobněji upraveno vládním nařízením č. 192/1949 Sb. Náhradu měl určovat dle § 8 vládního nařízení č. 192/1949 Sb. okresní národní výbor, v jehož obvodu ležela vykoupená půda za součinnosti s místní rolnickou komisí a místním sdružením Jednotného svazu zemědělců. Okresní národní výbor měl zahájit řízení o náhradě ihned poté, jakmile rozhodnutí o výkupu dle § 10 zákona o nové pozemkové reformě nabylo právní moci v souladu s § 8 vládního nařízení č. 192/1949 Sb.

Ustanovení náhradového zákona se použila přiměřeně dle § 11 zákona o nové pozemkové reformě na vypořádání práv a závazků vázoucích na vykoupené půdě nebo vyplývajících z jejího převzetí v případě, že danou oblast neupravovalo nařízení č. 192/1949 Sb.

Základem pro vypočtení náhrady měla být dle ustanovení § 9 odst. 1 zákona o nové pozemkové reformě výše průměrné obecné ceny v době 10 let před výkupem nebo ve

---

²³⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. I. ÚS 562/09.

výši obecné ceny v době výkupu, byla-li tato nižší. Náhrada měla být ještě ponížena o 20% srážku. Zásady pro zjišťování průměrné hodnoty, zásady odhadu a další podrobnosti ke stanovení výše náhrady upravovalo vládní nařízení č. 192/1949 Sb.

V řízení o náhradě měl učinit dle § 9 vládního nařízení č. 192/1949 Sb. okresní národní výbor nejprve pokus o dohodu ohledně výše náhrady s vlastníkem, přičemž dohodnutá náhrada nesměla přesáhnout výši určenou v § 9 odst. 1 zákona o nové pozemkové reformě a mělo se přihlídnout zejména ke katastrální výměře, způsobu obdělávání, jakostní třídě a katastrálnímu výtěžku, u lesů mimo to k zastoupení dřevin, jejich průměrnému stáří, zakmenění a bonitě. Nedošlo-li k dohodě, provedl okresní národní výbor odhad vykoupené půdy a o určené náhradě zpravil vlastníka nemovitostí. Stav vykoupených nemovitostí se měl vždy zjišťovat na místě a o výsledku šetření měl být sepsán zápis s popsáním všech skutečností, které mají vliv na cenu vykoupené nemovitosti (§ 9 odst. 4 vládního nařízení). Náhrada se měla poskytovat v cenných papírech, v jiných hodnotách nebo hotovosti (§ 9 odst. 2 zákona o nové pozemkové reformě).

Opisy právoplatných dohod o určení náhrady či rozhodnutí o určené náhradě zaslal okresní národní výbor dle § 10 odst. 2 vládního nařízení č. 192/1949 Sb., příslušnému krajskému národnímu výboru a dále Národnímu pozemkovému fondu při ministerstvu zemědělství.

Národní pozemkový fond při ministerstvu zemědělství byl zřízen vládním nařízením č. 70/1945 Sb., kterým se vydává statut Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství (na základě § 6, odst. 1 dekretu presidenta republiky ze dne 21. června 1945, č. 12 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa).

Dle ustanovení § 9 zákona o nové pozemkové reformě měl Národní pozemkový fond provádět výplatu náhrad a přijímání přídělových cen a veškeré pokladní a účetní služby a evidence, ke kterým docházelo za aplikace zákona o nové pozemkové reformě. Působnost Národního pozemkového fondu přešla dle zákona č. 98/1950 Sb. o zrušení Národního pozemkového fondu při Ministerstvu zemědělství a fondu pozemkových reforem a o sloučení jejich jmění, na Ministerstvo zemědělství.

V historických podkladech nebyl dohledán informace o tom, že by náhrady církevním

právníckým osobám byly vyplaceny. Stejně jako v případě restitučního titulu odnětí majetku dle zákona o revisi pozemkové reformy by absencí vyplacení náhrady měly oprávněné osoby dokládat čestným prohlášením.

4.4.4. Výpověď z hospodaření

Podle ust. § 12 zákona o nové pozemkové reformě a § 9 vyhlášky č. 1447/1948 Ú.1.I navazovala na provedení poznámky výkupu, nebo oznámení o provedení výkupu vyhláškou výpověď z hospodaření, kterou dávalo Ministerstvo zemědělství či jiný jím pověřený orgán, a to i ve formě vyvěšení na veřejné vyhlášce v obcích, v jejichž obvodu ležela vykoupená půda. Ust. § 1 a § 9 vyhlášky č. 1447/1948 Ú.1.I ztotožňoval uplynutí výpovědní doby se skutečným převzetím nemovitostí. Podrobnější úpravu výpovědi obsahoval § 9 a násl. vyhlášky ministra zemědělství č. 1447/1948 Ú.1.I., přičemž přiměřeně platila ustanovení § 12–15 náhradového zákona. Vykoupenou půdu přebíral po uplynutí výpovědní lhůty stát.

Ačkoliv dle zákona o nové pozemkové reformě účinky přechodu vlastnického práva na stát měla již poznámka výkupu v pozemkových knihách, je pro dokonání majetkové křivdy a naplnění restitučního titulu „odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona o nové pozemkové reformě“ nutné prokázat vůli státu k převzetí držby, tedy k fyzickému převzetí nemovitostí. Vzhledem k tomu, že zákon o nové pozemkové reformě předpokládal, že vlastník na vykoupených nemovitostech dokončí sklizňové práce (§ 9 odst. 2, § 12) a ustanovení § 1 a § 9 vyhlášky č. 1447/1948 Ú.1.I ztotožňovala uplynutí výpovědní doby se skutečným převzetím nemovitostí, lze opět jako v případě zákona o revisi (srov. body 4.2.6 a 4.2.7 této práce) dovodit, že k odnětí věci došlo uplynutím výpovědní doby, případně dnem převzetí, na kterém se dosavadní vlastník dohodl s příslušnou státní obvodovou úřadovnou.

Uplynutí výpovědní doby výpovědi z hospodaření stejně jako v případě restitučního titulu odnětí dle zákona o revisi ztotožníme s okamžikem odnětí věci. V kombinaci s neposkytnutím náhrady je dokonána majetková křivda.

4.4.5. Příděl majetku

Pokud si vykoupenu půdu neponechal stát za náhradu pro účely veřejné nebo pro budoucí příděl, na výkup majetku dále navazoval proces přidělování majetku podle ust. § 16 zákona o nové pozemkové reformě, jehož odst. 10 uvádí, že bližší předpisy k provedení § 16 budou vydány ministrem zemědělství vyhláškou v úředním listě. Touto vyhláškou byla vyhláška ministra zemědělství č. 1447/1948 Ú.1.I ze dne 28. června 1948, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o nové pozemkové.

Přídělové řízení provádělo Ministerstvo zemědělství za součinnosti místních a okresních rolnických komisí (§ 18 vyhlášky č. 1447/1948 Ú.1.I). Od 9. 6. 1949 dle vládního nařízení č. 116/1949, o dalších přesunech působnosti ve veřejné správě, působnost v oblasti zahájení a provádění přídělového řízení, návrh hrubé rozvahy s výjimkou rozhodování o přídělu nad výměru soběstačné usedlosti, dále o přídělu větších zemědělských objektů, o přídělu státu, krajům, celostátním veřejnoprávním korporacím a svazům, závodů zemědělského průmyslu, větších budov, lesní půdy nad 10 ha a rybníčního hospodářství byla přesunuta na krajský národní výbor. Jakmile bylo pravomocně rozhodnuto o výkupu, přídělové řízení se zahájilo vyhláškou Ministerstva zemědělství či krajského národního výboru, která byla po dobu 15 dní vyvěšena na úřední desce obcí, v níž ležela půda a na úřední desce obcí sousedících.

Uchazeči o příděl mohli od vyvěšení vyhlášky po dobu 15 dní podávat přihlášky u místní rolnické komise, která přezkoumala oprávněnost uchazečů a provedla jejich výběr s přihlédnutím k přednostnímu právu. Poté následoval postup upravený § 19 vyhlášky, tzn., byla sestavena hrubá rozvaha odděleně pro půdu zemědělskou a půdu lesní, a stanovilo se úhrnným výměrem, jaká zemědělská půda případně uchazečům podle jednotlivých skupin dle zákona. Poté byly v rámci těchto skupin navrženy výměry pro příděl jednotlivým uchazečům (= číselný příděl) a lesní celky, pokud nebyly přiděleny státu, se přidělovaly svazkům územní samosprávy nebo lesním družstvům. Výkonným zemědělcům bylo možné přidělit menší lesní půdu ve výměře kolem 2 ha. Rozsah přídělu jednotlivcům upravovala v ustanovení § 22 vyhláška č. 1447/1948 Ú.1.I.

Podle hrubé rozvahy a číselného přídělu byl místní rolnickou komisí navržen přídělový plán (§ 29 vyhlášky), který obsahoval výkaz vykoupené půdy, grafický přídělový plán, písemný návrh přídělu, seznam služebností a výkaz směn.

Ministerstvo zemědělství či krajský národní výbor poté vydával rozhodnutí o přidělu. Výkupem získaná půda se měla přidělovat uchazečům za cenu rovnající se ceně výkupní bez srážky, snížené o 10 % (§ 9 odst. 3 zákona). V případech hodných zvláštního zřetele mohlo být povoleno splácení přidělové ceny nejdéle po dobu 15 let.

Ustanovení § 17 zákona o nové pozemkové reformě stanovilo, že přidělená půda přecházela dnem převzetí půdy do vlastnictví přidělce a přidělce byl povinen na přidělené půdě osobně pracovat s péčí řádného hospodáře. V souladu s judikaturou Ústavního soudu²³¹ (v podrobnostech viz přechod vlastnického práva u pojednání o revisi první pozemkové reformy výše) a s odkazem na ustanovení § 1 odst. 9 zákona o nové pozemkové reformě, ve kterém je vysvětleno, že pojem vlastník je používán v tomto zákoně i pro oprávněného držitele, přecházelo vlastnické právo na přidělce až vkladem do pozemkových knih, resp. po účinnosti zákona č. 141/1950, občanský zákoník, na základě právoplatné přidělové listiny, i když nelze vyloučit, že předmětné ustanovení bude vykládáno v budoucí rozhodovací praxi soudů tak, že jednou z podmínek přechodu vlastnického práva vedle intabulace bylo ještě faktické převzetí držby přidělcem.

Obstarání knihovního pořádku na půdě přidělené podle zákona č. 46/1948 Sb. bylo vyhláškou ministerstva zemědělství č. 207/1949 Sb., o přenesení působnosti ministerstva zemědělství v knihovních věcech nové pozemkové reformy, přeneseno na Národní pozemkový fond při ministerstvu zemědělství. Jinak pro provádění knihovního pořádku platilo přiměřeně ustanovení zákona č. 90/1947 Sb. Vlastnické právo k přiděleným nemovitostem mohlo být převedeno z dosavadních vlastníků přímo na přidělce.

Třetí etapa pozemkové reformy upravená zákonem o nové pozemkové reformě splynula s kolektivizací zemědělství, podstatná většina půdy z této etapy byla totiž přidělena státním statkům a jednotným zemědělským družstvům.

---

²³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 1/95.

5. Znárodňovací předpisy

Další skupinu restitučních titulů tvoří odnětí majetku dle znárodňovacích předpisů (a jednoho vyvlastňovacího zákona) dle ust. § 5 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání. I když to na první pohled není zcela zřejmé, tak i toto ustanovení se dotýká církevních právnických osob, vzhledem k tomu, že církev byla zřizovatelem škol i vlastníkem podniků i léčebných ústavů (např. lázní)²³², na které dané ustanovení dopadá.

V úvodu této kapitoly je věnován menší prostor objasnění atributů společných pro všechny položky v tomto ustanovení, později si odnětí věci podle jednotlivých zákonů vysvětlíme podrobněji.

5.1. Náhrada za znárodněný majetek

Náhrada za znárodněný majetek – znárodňovací zákony dle § 5 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání (mimo zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, který obsahoval vlastní úpravu o náhradě a ustanovení dekretu se použila pouze přiměřeně) odkazují na použití dekretu prezidenta republiky ze dne 24. října 1945, č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

Podle § 8 dekretu č. 100/1945 Sb., ve znění účinném do 30. 6. 1950, pokud není stanoveno cit. dekretem jinak, příslušela za znárodněný majetek náhrada, přičemž pro určení náhrady byl rozhodný stav znárodněného podniku v den převzetí národním podnikem a závazků k němu v tento den náležejících. Náhrada se rovnala obecné ceně majetku vypočtené podle úředních cen ke dni vyhlášení dekretu, a nebylo-li těchto cen, ceně zjištěné úředním odhadem po odečtení závazků.

Podle § 9 odst. 1 citovaného dekretu se náhrada poskytovala v cenných papírech – cenné papíry vydával Fond znárodněného hospodářství, o jejich použití rozhodovala vláda, přičemž jejich zúročení a umoření bylo zaručeno státem, v hotovosti, nebo v jiných

---

²³² NOVOTNÝ, G. Církevní pozemkové vlastnictví v českých zemích a jeho osud v rámci provádění meziválečné pozemkové reformy. In Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

hodnotách. Zákonem č. 106/1950 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, který byl účinný od 1. 7. 1950, byl dekret č. 100/1945 Sb., doplněn tak, že náhrada za znárodněný majetek se poskytovala i v plnění obdobnému dávkám z národního pojištění.

Ustanovením § 9 odst. 2 dekretu byl zřízen Fond znárodněného hospodářství se sídlem v Praze, který byl samostatnou právnickou osobou. K poskytnutí náhrady ve formě cenných papírů vydával Fond cenné papíry, které byly úrokovány a umořovány z přebytku výtěžků národních podniků. Podrobnosti o účelu, organizaci a správě Fondu znárodněného hospodářství upravovalo vládní nařízení č. 253/1948 Sb., o Fondu znárodněného hospodářství. Jako působnost Fondu nařízení mimo jiné stanovilo vedení náhradové služby pro dekrety presidenta republiky a znárodňovací zákony. Vládní nařízení č. 253/1948 Sb. bylo zrušeno zákonem č. 106/1951 Sb., o úpravě financování národních a komunálních podniků a vyhláškou ministra financí č. 273/1952 Ú.l., o Fondu znárodněného hospodářství. Autor článku uveřejněného v Právních rozhledech²³³ ze zrušení prováděcích předpisů dovozuje, že od dne 1. 10. 1951, kdy nabyla účinnosti vyhláška č. 273/1952 Ú.l. a nahradila tak vládní nařízení č. 253/1948 Sb., nebylo právně možné se domoci vydání výměru o náhradě a vyplacení náhrady.

Jelikož se o náhradě rozhodovalo ve správním řízení, mohlo být řízení o náhradě zahájeno z moci úřední nebo na návrh. O náhradě a způsobu její úhrady rozhodoval ministr financí po dohodě s věcně příslušným ministrem. Zákonnou podmínkou poskytnutí náhrady za znárodnění bylo doručení výměru o náhradě za znárodnění vydaného ve správním řízení (dle vládn. nař. 8/1928 Sb.) vlastníkov, případně jeho právnímu nástupci ve smyslu § 11 odst. 1 dekretu. Náhradu za znárodnění měl poskytnout Fond znárodněného hospodářství se sídlem v Praze, který dosud formálně právně existuje. Ust. § 10 odst. 2 dekretu č. 100/1945 Sb. stanoví, že náhrada byla splatná do 6 měsíců od doručení výměru o náhradě, přičemž pro toto řízení platilo dle § 10 odst. 3 ustanovení vládn. nař. č. 8/28 Sb. (správní řízení).

Na rozdíl od ust. § 5 písm. a), zákonodárce v případě § 5 písm. b) předpokládal, že

---

²³³ Chalupa, Luboš: K náhradě za znárodnění majetku podle dekretu č. 100/1945 Sb. ve vztahu k zák. č. 87/1991 Sb. ze dne 13.3.1997 [Právní rozhledy], dostupné v právním systému ASPI, ASPI ID LIT7002CZ.

náhrada oprávněným osobám v případě znárodnění dle vyjmenovaných právních předpisů v praxi vyplácena nebyla²³⁴. Je zapotřebí však upozornit na jednu výjimku, která je podrobněji rozebrána v podkapitole 5.4.

5.2. Retroaktivita znárodnovacích zákonů a prolomení rozhodného období

Problém prolomení rozhodného období se objevuje v souvislosti se znárodnovacími předpisy, které byly vydané i po únoru 1948, tj. v rozhodném období stanoveném v zákoně o majetkovém vyrovnání.

Ve dvou případech (zákony č. 125/1948 Sb. a č. 124/1948 Sb.) bylo odnětí věci (zestátnění) provedeno s účinky ke dni 1. 1. 1948 (což je časový okamžik mimo rozhodné období), avšak vzhledem k tomu, že oba tyto právní předpisy byly schváleny, nabyly platnosti a účinnosti až v průběhu roku 1948, nelze tuto skutečnost považovat za prolomení hranice 25. 2. 1948²³⁵.

Ústavní soud v obdobném případě došel k závěru, že vyloučení případů znárodnění z restitucí, pokud ke znárodnění došlo podle zákonů vydaných v rozhodném období ve smyslu zákona č. 87/1991 Sb., jen proto, že obsahovaly ustanovení o zpětné účinnosti k datu, které nespadá do rozhodného období, je v rozporu s principy plné ústavní a zákonné ochrany vlastnického práva. *„Retroaktivita ve vztahu k praktickému výkonu vlastnického práva znamenala rozpor těchto normativních aktů s právem vlastnit, se základním principem právního státu“*²³⁶.

5.3. Odnětí věci podle zákona č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče

Léčebnými a ošetrovacími ústavy se podle ustanovení § 1 zákona č. 185/1948 Sb. ve

---

²³⁴ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

²³⁵ PRŮCHOVÁ, I.: Restituce majetku podle zákona o půdě. Praha: C.H. Beck, 1997.

²³⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 9. 1995, sp. zn. II. ÚS 76/95, nález Ústavního soudu ze dne, 18. 12. 1997, sp. zn. IV. ÚS 136/97.

znění k 31. 12. 1951 rozuměla zdravotnická zařízení, ve kterých se poskytovala osobám nemocným nebo osobám ohroženým na zdraví, ústavní péče vykonávaná lékařem nebo za jeho dozoru odborně školenými pomocnými silami a záležející ve vyšetřování, léčení a ošetření.

Do vlastnictví státu přešel ze zákona dne 1. ledna 1949 všechn majetek, který sloužil nebo byl určen k provozu léčebných a ošetrovacích ústavů s výjimkou majetku nositelů veřejnoprávního sociálního pojištění (§ 2 citovaného zákona)²³⁷. Ministerstvo zdravotnictví vyhlásilo jednotlivými vyhláškami pro kraje, jaké ústavy a jaký konkrétní majetek byly znárodněny. Knihovní soudy vyznačily poznámku přechodu nemovitostí a knihovních práv do veřejných knih s odvoláním na tento zákon na návrh ministerstva zdravotnictví.

Za majetek zestátněný podle tohoto zákona²³⁸ příslušela náhrada ve výši obecné ceny majetku dle ustanovení § 6. Od obecné ceny se odečetly podpory poskytnuté vlastníku nebo provozovateli nebo jejich právním předchůdcům z veřejných prostředků nebo z prostředků nositelů veřejnoprávního sociálního pojištění na stavební a nestavební investice. Ministerstvo zdravotnictví mohlo rozhodnout, že se od obecné ceny odečte

---

²³⁷Dle čl. 26 odst. 3 vládního nařízení č. 315/1940 Sb., jímž se vydávají další ustanovení o dani z obratu, nositeli, resp. náhradními nositeli veřejnoprávního sociálního pojištění byly:

1. nositelé veřejnoprávního pojištění úrazového, jako Úrazová pojišťovna dělnická v Praze, Úrazová pojišťovna dělnická v Brně, úrazová zaopatření u Československých státních drah, Československé pošty a Československé tabákové režie;

2. nositelé veřejnoprávního pojištění nemocenského, po případě invalidního a starobního, jako nemocenské pojišťovny zřízené podle zákona ze dne 9. října 1924, č. 221. Sb., ve znění právních předpisů jej měnících a doplňujících, svazy nemocenských pojišťoven, Ústřední sociální pojišťovna, Léčebný fond veřejných zaměstnanců, Léčebný fond poštovních zaměstnanců, Kněžská nemocenská pokladna v Přerově, Nemocenská pojišťovna Československých státních drah, revírní bratrské pokladny a Ústřední bratrská pokladna, dále i vnitřní zařízení zaměstnavatelů, jejichž zaměstnanci jsou podle platných předpisů vyňati z povinného pojištění nemocenského, po případě invalidního a starobního;

3. nositelé veřejnoprávního pojištění pensijního, jako Všeobecný pensijní ústav v Praze se svými úřadovkami, náhradní pensijní ústavy podle zákona ze dne 21. února 1929, č. 26 Sb., ve znění právních předpisů jej měnících a doplňujících, Pensijní ústav soukromých drah v Brně, Provisní fond poštovních zaměstnanců, Invalidní fond poštovních zaměstnanců a samostatná pensijní zařízení některých soukromých drah podle vládního nařízení ze dne 9. února 1933, č. 33 Sb.

Dle § 249 odst. 1 zákona č. 99/1948 Sb., o národním pojištění Ústřední národní pojišťovna vstoupila dnem 1. července 1948 na místě dosavadních nositelů veřejnoprávního sociálního pojištění a jejich svazů do smluv uzavřených s lékařskými organizacemi o zajištění lékařské služby a poskytování lékařské pomoci.

²³⁸ Výjimku představoval majetek svazků lidové správy, majetek sloužící provozu dosavadních veřejných nemocnic provozovaných podle zákona ze dne 5. března 1888, č. 19 č.z.z., kterým se upravují právní poměry v.v. nemocnic v Čechách, nebo provozu všeobecné nemocnice v Praze.

hodnota darů a odkazů, poskytnutých vlastníku nebo provozovateli nebo jejich právním předchůdcům ve prospěch zestátněného ústavu. Jinak platilo o náhradě přiměřeně ustanovení §§ 7 až 11 dekretu prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. Náhradu poskytoval Fond znárodněného hospodářství, náhrada poté měla být státem do fondu uhrazena.

5.4. Odnětí věci dle zákona o vojenských újezdech

Dle ustanovení § 1 zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, mohla vláda z území dosavadních obcí, po případě jejich částí, pokud bylo takových území třeba pro úkoly obrany státu, zřizovat vojenské újezdy. Hranice újezdu stanovila vláda a s konečnou platností je podrobně vytyčil krajský národní výbor v dohodě s vojenskou správou po slyšení příslušného krajského soudu (§ 1 odst. 3 zákona o vojenských újezdech).

Dle ustanovení § 8 zákona o vojenských újezdech poté, co byly podrobně vytyčeny hranice újezdu, stanovil vyhláškou v úředním listě krajský národní výbor den, kterým se zestátnily pro obor vojenské správy nemovitosti a práva k vodám na území újezdu, pokud náležely jiným osobám než státu. Všechna práva třetích osob k nemovitostem a vodám na území újezdu zanikla dnem stanoveným ve vyhlášce bez ohledu na to, zda byla zapsána ve veřejných knihách či nikoliv. O zestátnění měli být v souladu s ustanovením § 9 zákona vojenskou správou vyrozuměni všichni vlastníci dotčených nemovitostí. V případě sporu o rozsah či předmět zestátnění rozhodoval příslušný okresní národní výbor.

Na základě ustanovení § 10 příslušela za zestátněné nemovitosti náhrada (náhrada příslušela všem, kromě svazkům lidové správy) ve výši její obecné ceny podle jejího stavu v den zestátnění, a pokud byla nemovitost užívána již před tímto dnem, podle jejího stavu v den počátku užívání. Při stanovení výše náhrady se zároveň mělo přihlídnout ke škodě, kterou zestátněním utrpí poživatelé, uživatelé, nájemci nebo pachtýři nemovitostí a kterou byl původní vlastník povinen jim nahradit. Naopak, při určování náhrady nebylo možné přihlížet ke zvláštním poměrům ani ke zvláštní oblibě ani k hodnotě, kterou tato nemovitost měla nabýt zřízením újezdu; zejména nebylo možné přihlížet k poměrům, jež byly způsobeny v úmyslu, aby se jich použilo jako důvodu k žádosti za zvýšení náhrady.

Byla-li zestátněna jen část nemovitosti, přihlédlo se při určování náhrady také k tomu, oč se zmenšila hodnota zbylé části nemovitosti po zestátnění.

Náhrada se poskytovala zpravidla v hotovosti, avšak bylo ji možné na žádost přiznat též v jiné přiměřené nemovitosti nebo právu, které se poskytovaly především z majetku konfiskovaného nebo získaného pro účely pozemkových reforem.

Zákon preferoval v ustanovení § 11 určení způsobu a výše náhrady dohodou. Pokud se bývalý vlastník s vojenskou správou nedohodl do 6 měsíců od zestátnění o určení způsobu a výše náhrady, mohla se kterákoli ze stran obrátit na okresní národní výbor se žádostí o rozhodnutí. Náhrada za zestátnění pak byla dle § 12 splatná podle dohody, a nedošlo-li k uzavření dohody, byla splatná do šesti měsíců ode dne, kdy rozhodnutí o ní nabylo právní moci.

Z textace § 5 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání vyplývá, že k dokonání majetkové křivdy a naplnění restitučního titulu „odnětí věci podle zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech“ není zapotřebí nevyplacení náhrady. Z rozhodovací praxe soudů týkající se zákona o půdě však vyplývá, že v minimálně jednom případě náhrada za zestátnění dle zákona o vojenských újezdech vyplacena byla²³⁹. Jak vyplynulo ze znaleckého posudku, který byl za tímto účelem vypracován, jednalo se o náhradu spravedlivou, ve výši tehdejší obecné ceny. Zdá se, že zákonodárce na skutečnost, že náhrady v tomto případě vypláceny být mohly, ani nepomyslel.

Další úskalí tohoto restitučního titulu pak spočívá ve skutečnosti, že podle ustanovení § 8 odst. 1 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání nemovité věci, které tvoří území stávajících vojenských újezdů, a stavby, které se na tomto území nacházejí, nelze vydat. V úvahu proto přicházejí pouze ty lokality, kde již byly vojenské újezdy zřízené po roce 1949 zrušeny nebo o nich bylo rozhodnuto, že nikdy nevznikly, např. Mladá, Prameny, Ralsko, Dobrá Voda, Panenská. Zda se pozemek podle zákona č. 222/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nachází ve vojenském újezdu, sdělí příslušná vojenská ubytovací a stavební správa.

Další komplikace pro oprávněné osoby může spočívat v tom, že nemovitosti tvořící

---

²³⁹Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2074/2007.

původní majetek církevních právnických osob jsou sice v současnosti ve vlastnictví státu, avšak příslušnost k hospodaření s nimi nevykonávají povinné osoby ve smyslu ustanovení § 4 písm. a) a b) zákona o majetkovém vyrovnání, nýbrž Vojenské lesy a statky ČR, s. p., které jsou sice povinnou osobou podle ustanovení § 4 písm. d) zákona o majetkovém vyrovnání a jsou tedy příslušné k vydávání velmi omezeného rozsahu původního majetku.

5.5. Odnětí věci dle školského zákona

Dle ustanovení § 83 zákona č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), bylo dosavadním vydržovatelům škol²⁴⁰ odňato právo užívat nemovitý i movitý majetek, který byl 1. ledna 1948 vlastnictvím dosavadního vydržovatele školy nebo který dosavadní vydržovatel školy z jiného právního důvodu užíval. S účinností od 1. září 1948 tedy došlo k zestátnění veškerých škol.

Příslušné školské správě národního výboru příslušelo právo užívat nemovitého i movitého majetku, který byl 1. ledna 1948 vlastnictvím dosavadního vydržovatele školy nebo kterého dosavadní vydržovatel školy z jiného právního důvodu užíval pro účely školy, v kterou se dosavadní škola přeměnila. Dosavadním vydržovatelům škol, po případě vlastníkům věcí, nepříslušela náhrada za omezení jejich práv; ve výjimečných případech hodných zvláštního zřetele jim však vláda mohla přiznat odškodnění.

Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), ve svém ustanovení § 4 odst. 2 ponechával dosavadním soukromým a církevním vlastníkům škol drobnou naději na dodatečné stanovení výjimek zvláštním zákonem.²⁴¹ Žádný zvláštní zákon však nebyl přijat a se zhruba dvouletým odstupem od publikace zákona č. 95/1948 Sb. došlo k úplné likvidaci církevního školství a k zabránění nemovitostí, které tomuto účelu sloužily, státem²⁴². Převážně šlo o školy a školská zařízení ve vlastnictví ženských řeholních řádů a kongregací, jen v případě katolické církve šlo o 53 obecných a 45

---

²⁴⁰ Dle kontextu lze usoudit, že pojem vydržovatel školy měl obdobný obsah jako dnešní pojem zřizovatel školy.

²⁴¹ KRÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

²⁴² KRÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

měšťanských škol, 12 učitelských ústavů, 12 gymnázií a ještě některé další specializované školy.²⁴³

5.6. Odnětí věci dle zákona o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní

Dnem 1. ledna 1948 na základě ustanovení §§ 1 a 2 zákona č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku, došlo ke znárodnění zestátněním a stát tedy počínaje dnem 1. 1. 1948 ze zákona nabyt (i) výhradní právo nakládat s přírodními léčivými zdroji léčivých a minerálních vod a přírodních léčivých plynů a emanací, které jsou pod zemí, jakož i oněch, které se dostávají na povrch zemský v pramenech, vývěrech, studnách, šachtách, štolách, podzemních dílech nebo vrtech, jakož i ložisek léčivé rašeliny, bahna, slatin nebo jiných léčivých zemin, (ii) vlastnické právo k lázeňskému majetku, tzn. pozemky s přírodními léčivými zdroji a nemovitosti, podniky a zařízení, které sloužily k jejich využití nebo jsou pro ně určeny, léčebná zařízení lázeňských, ubytovacích lázeňských podniků, které byly součástí léčebných lázeňských zařízení, pokud nebyly znárodněny podle zákona č. 124/1948 Sb., (iii) a k jinému majetku souvisejícímu s přírodními léčivými zdroji – tzn. pozemky s přírodními léčivými zdroji související a podniky sloužící k jejich využití nebo pro ně určené, jež nemají povahu léčivých lázní. Zákon se nevztahoval na majetek, který byl ve vlastnictví nositelů veřejnoprávního sociálního pojištění a státu (§ 1 odst. 2 zákona).

Výše uvedený majetek byl znárodněn včetně příslušenství majetku, jako jsou všechny movité věci a práva (licence, živnostenská oprávnění, známky, vzorky, vodní práva apod.), směnky, cenné papíry, vkladní knížky, hotovost a pohledávky jiných movitostí a práv, než které byly příslušenstvím znárodněného majetku. Ustanovení § 1 odst. 3 zákona zmocňovalo ministra zdravotnictví, aby vyhlásil s účinky doručení v Úředním listě seznamy přírodních léčivých zdrojů a majetku, které byly tímto zákonem znárodněny.

Za znárodněné přírodní léčivé zdroje se náhrada neposkytovala. Za znárodněný lázeňský

---

²⁴³ KRÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

a jiný majetek příslušela náhrada ve výši obecné ceny majetku, přičemž o náhradě platilo přiměřeně ustanovení § 7 až 11 dekretu prezidenta republiky ze dne 24. října 1945, č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

5.7. Odnětí věci dle zákona o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení

Dnem 1. ledna 1948 došlo na základě ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení, ke znárodnění pohostinských a hotelnických zařízení. Konkrétně došlo ke znárodnění hostinských a výčepnických podniků, pokud počet osob v podniku zaměstnaných nebo činných dosáhl kdykoliv od 1. ledna 1946 padesáti osob. Při zjišťování tohoto počtu byl rozhodující součet všech osob v podniku zaměstnaných nebo činných bez ohledu na to, kde pracovaly.

V souladu s ustanovením § 2 zákona byly v lázeňských místech znárodněny tímž dnem bez ohledu na počet zaměstnanců hotelové podniky zařazené podle vládního nařízení ze dne 13. července 1939, č. 194 Sb., o třídění podniků hostinských živností s oprávněním k ubytování cizinců.

Ustanovení § 7 zákona č. 124/1948 Sb. odkazovalo na přiměřené použití dílčích ustanovení zákona č. 118/1948 Sb., o organizaci velkoobchodní činnosti a o znárodnění velkoobchodních podniků. V souladu s úpravou § 8 tohoto zákona se znárodnění týkalo i majetku, který sloužil, nebo byl určen k provozu znárodněného podniku, i když náležel někomu jinému, než vlastníku podniku. Pokud podnik náležel obchodní společnosti, znárodněn byl i celý majetek obchodní společnosti i podniky koncernové, pokud znárodněné obchodní společnosti náležela více než polovina základního kapitálu v těchto koncernových podnicích, nebo na těchto koncernových podnicích měla znárodněná společnost rozhodující vliv.

Dle ustanovení § 3 zákona ministr vnitřního obchodu vyhlásil s účinkem doručení v Úředním listě, které podniky byly tímto zákonem znárodněny. V souladu s ustanovením § 6 zákona, pokud byly splněny podmínky pro znárodnění majetku až po 1. lednu 1948, byl takovýto majetek znárodněn dnem, který určil a vyhlásil ministr

vnitřního obchodu dle § 3. Na základě § 4 odst. 2 zákona, pokud tak vyžadoval důležitý veřejný zájem, zejména zájem hospodářský, mohl ministr vnitřního obchodu povolit výjimku ze znárodnění. Znárodnění mohlo být rovněž vyhláškou ministra vnitřního obchodu zrušeno.

Původní znění zákona v § 11 (z něhož vychází i tento text) počítalo s poskytnutím náhrady za znárodněný majetek, která měla být poskytována s odkazem na ustanovení §§ 7 až 11 dekretu prezidenta republiky ze dne 24. října 1945, č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. Zákonem č. 64/1951 Sb. byla však ke dni 30. 7. 1951 ustanovení o náhradě zrušena.

6. Náboženská matice

Dalšími skutečnostmi, v jejichž důsledku došlo v rozhodném období ke vzniku majetkových křivd, jsou dle ust. §5 písm. c) úkony učiněné Náboženskou maticí, jimiž nakládala s majetkem, který nevladnla, zejména při postupu podle vyhlášky č. 351/1950 Ú. L. I., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem.

Náboženská matice však zaujímá v zákoně o majetkovém vyrovnání dvojí roli. Na jedné straně jsou úkony Náboženské matice, kterými nakládala s majetkem, jenž nevladnla, jednou ze skutečností mající za následek vznik majetkových křivd, zatímco na straně druhé vystupuje v roli oprávněné osoby, a to ve vztahu k majetku, který v rozhodném období Náboženská matice vlastnila a který byl předmětem některé skutečnosti uvedené v § 5 zákona o majetkovém vyrovnání.

6.1. Historický exkurs

Rozmach absolutistického státu byl doprovázen řadou reform, jež zasáhly do nejrůznějších oblastí života společnosti včetně záležitostí církve. „*Již za Marie Terezie co nejostřeji zasahuje stát do všech záležitostí církve, která se stává státní služebnicí - za Josefa II. tento systém vyvrcholuje. Josef II. vycházej z názoru, že vše, co v církvi není původu božského, může jím býti upraveno, zrušil kláštery čistě kontemplativní a přikázal jejich jmění náboženské matici, k podpoře katolických účelů.*“²⁴⁴. Za vlády Josefa II. tak bylo započato s postupným rušením mužských a ženských klášterů žebravých a rozjímavých řádů: kartuziánů, trinitářů, benediktýnek, celestýnek, cisterciáček, dominikánů, františkánů, karmelitek, premonstrátek aj. Ze jmění těchto zrušených klášterů byl pak zřízen náboženský fond - Náboženská matice.

Náboženský fond byl zřízen v každé zemi monarchie a byl spravován zvláštní komisí za účasti katolické církve. V Čechách vznikl český a na Moravě a ve Slezsku moravskoslezský náboženský fond. „*Josef II. dal z peněz stržených za rozprodané kláštery a jejich majetky zřídit r. 1782 v každé zemi zvláštní pokladnu na udržování*

---

²⁴⁴ Bušek, V.: Učebnice dějin práva církevního I. Všeherd, Praha 1946, str. 180.

církevních potřeb. Tato pokladna pojmenována „náboženská matice“ nebo „náboženský fond“ pod správou státní. K matici přidělena i pokladna solní a vyňata ze správy církevní. Mimo to přiděleny matici i jiné prostředky, jako jmění zrušených bratrstev, fondy vysloužilých kněží (emeritů), jmění některých jednoduchých obročí (obročí bez duchovní správy), později výnos uprázdněných obročí, ekvivalent aj. Ze značných prostředků takto vzniklých zřídil Josef také nové fary, jak vytčeno na příslušném místě, dodnes tzv. matiční fary. Stát josefinský pak postavil se na stanovisko hospodařiti s církevním jměním v matici thesaurovaným a dle potřeby je doplňovati ze svého, ježto duchovní pokládán za zaměstnance státního a církev za státní instituci.“²⁴⁵

Následný vývoj, resp. přijetí zákona č. 50/1874 ř. z., o vnějších poměrech římskokatolické církve, a zákona č. 51/1874 ř. z., o příspěvcích náboženskému fondu, včetně prvorepublikového zákonodárství, se právní povahy náboženského fondu netýkal a upravovány byly zejména příspěvky ve prospěch tohoto fondu.

K právní povaze Náboženské matice se vyjádřila i československá prvorepubliková judikatura²⁴⁶: „*Náboženská matice je podle svého vzniku, účelu a své správy fondem veřejným, státem spravovaným a doplňovaným, avšak od majetku státu rozdílným. Na tom nic nemění ani okolnost, že je spravována státem a pokud nestačí na plnění závazků jí zákonem uložených, je doplňována zálohami ze státních prostředků; neboť tím nepozbývá náboženská matice nikterak povahy veřejného fondu od státního majetku se různícího, majícího povahu samostatné osobnosti právnické.*“

Vývoj po druhé světové válce přinesl zásadní změny. Zákonem č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, byl zakotven státní dozor nad majetkem církví (§ 10) a zákonem č. 217/1949 Sb. byl zřízen Státní úřad pro věci církevní jakožto ústřední úřad²⁴⁷.

Represivní kroky vůči církevním hodnostářům na sebe nenechaly dlouho čekat. Z rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ v roce 1950 Státním ústavem pro věci církevní byl

---

²⁴⁵ Farský, K.: Stát a církev, poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924. Knihtiskárna Blahoslav, Praha 1924, str. 298.

²⁴⁶ Bohuslav A., Rozhodnutí administrativní č. 5402/26.

²⁴⁷ PEJS, O.: K historickým souvislostem existence náboženské matice u nás. In: Čtyřicet let církevních zákonů v Československu. Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní, Praha 1989, str. 275.

pro předsedu vlády Antonína Zápotockého vypracován důvěrný materiál o likvidaci církevních, zejména katolických řádů v Čechách. Tento dokument vytyčil cíl a zdůvodnění celé akce, označované jako „Akce K“: *„Připravíme centralizaci politicky ve veřejnosti. Zahájíme propagační kampaň, která bude namířena především proti jezuitům a německým rytířům, a budeme kromě toho na konkrétních případech odhalovat reakční činnost řeholníků vůbec“*²⁴⁸.

Noc z 13. na 14. dubna 1950 bývá nazývána „Bartolomějskou nocí katolické církve“. Během ní příslušníci Státní tajné bezpečnosti obsadili všech 28 mužských klášterů (s výjimkou řehole milosrdných bratří), k nimž přínáleželo 219 řeholních domů. Celkem 2 376 řeholníků bylo dopraveno do pěti tzv. centralizovaných táborů majících status táborů nucených prací. Několik stovek duchovních bylo „centralizováno“ ve věznicích v Leopoldově a ve Valticích. V srpnu a září téhož roku Státní tajná bezpečnost zopakovala akci zacílenou tentokrát na ženské kláštery. Řeholím bylo zabráno celkem 850 objektů s vybavením a sbírkami a postihlo na patnáct tisíc řeholníků a řeholnic. Státem bylo rovněž převzato 1 227 970 knih. Ústřední archiv zabral klášterní archiválie, 624 obrazů a 249 plastik bylo převedeno do Národní galerie a do depozitářů hradů a zámků. Národní muzeum v Praze získalo cenné ornáty převzaté dále Uměleckoprůmyslovým muzeem, spravujícím v odborné péči i na tisíc liturgických a uměleckých předmětů nedožité hodnoty.²⁴⁹

Realizaci zásahu byla pověřena Státní bezpečnost ve spolupráci se Státním úřadem pro věci církevní. *„Následovalo přepadení všech mužských klášterů v pozdních večerech 13. a 27. 4. 1950 a odvezení řeholníků do centralizačních táborů, vybudovaných v některých kláštorech, a odtud po několika měsících do vězení, do TNP (táborů nucených prací), do PTP (pracovně-technických praporů Čs. lidové armády) nebo do „výroby“*²⁵⁰; s určitým časovým odstupem (červenec-listopad 1950) pak stejná opatření postihla i většinu

---

²⁴⁸ KRÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

JANIŠOVÁ, M. KAPLAN, K. Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948: dokumentace. Brno: Doplněk, 1995.

²⁴⁹ M. MŽYKOVÁ, Úvod, in: Navrácené poklady. Restitutio in integrum. Praha: PRAGAFILM, 1994, str. 14.

²⁵⁰ KRÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

ženských řeholí a kongregací²⁵¹.

Nuceným vystěhováním římskokatolických řeholníků a řeholnic z klášterů vznikl právní problém, kdo a jakým způsobem bude opuštěný církevní majetek spravovat. Určitá část byla předána armádě nebo dalším státním institucím, zbytek pak byl vyhláškou č. 351/1950 Ú. 1. I. svěřen do správy zemským náboženským fondům sloučeným na základě § 1 vyhlášky Státního úřadu pro věci církevní č. 352/1950 Ú. 1. I. ze dne 31. 5. 1950 do jediného, označovaného krátce poté (od 10. 7. 1951) jako „Náboženská matice“. Výnosy z těchto majetkových podstat měly být podle ustanovení § 2 vyhlášky č. 351/1950 Ú. 1. I. sloužit výlučně pro náboženské účely církve římskokatolické, zejména k úhradě osobních a věcných potřeb řádů a kongregací.

Socialistické orgány pojímaly však mnohdy Náboženskou matici v duchu své doby jako *„organizaci přímo řízenou Sekretariátem vlády ČSR pro věci církevní, která vznikla pod jménem náboženský fond na základě vyhlášek Státního úřadu pro věci církevní č. 351 a 352/1950 Ú. 1. spravuje majetkové podstaty řádů a kongregací, které neslouží řeholním účelům. Výnosy z těchto majetkových podstat slouží výlučně k náboženským účelům římskokatolické církve.“*²⁵²

Do období svobody vstupuje Náboženská matice jako samostatný veřejný fond s právní subjektivitou, jenž je spravován státem. Není organizační součástí římskokatolické církve, není však ani státním fondem a majetek fond tvořící není ani majetkem státu. Jde o zvláštní samostatný subjekt, jehož účelem je správa části majetku římskokatolické církve a výnosů z něho, a to pro potřeby římskokatolické církve²⁵³.

Rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 19. února 2002 byla Náboženské matice zrušena a následně vstoupila do likvidace. Zanikla k datu 21. února 2003. Proti rozhodnutí Ministerstva kultury však podala žalobu Česká biskupská konference, Konference vyšších představených mužských řeholí, Konference vyšších představených ženských řeholí a Dozorčí rada Náboženské matice. Nejvyšší správní soud žalobu z důvodu

---

²⁵¹ KRÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

²⁵² ČERNÝ, P.: Círky a náboženské společnosti v ČSSR. Sekretariát vlády pro věci církevní, Praha 1989, str. 224.

²⁵³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 11. 2006, čj. 5 A 35/2002.

nedostatečné aktivní legitimace žalobců odmítl. Ústavní soud však stížnosti žalobců vyhověl a rozhodnutí Nejvyššího správního soudu zrušil s tím, že aktivní legitimace svědčí Dozorčí radě Náboženské matice.

Rozsudkem ze dne 2. listopadu 2006, sp. zn. 5 A 35/2002, Nejvyšší správní soud vyslovil, že rozhodnutí Ministerstva kultury o zrušení Náboženské matice je nicotné. Pokud jde o akt Ministerstva kultury, jímž Náboženskou matici zrušilo, Nejvyšší správní soud konstatoval, že taková pravomoc vzhledem k právní povaze Náboženské matice, která není ani církví, ani náboženskou společností, Ministerstvu kultury nepřisloužela a nepřislouží a tento postup nemá oporu v žádném právním předpisu. Náboženská matice tedy následně obnovila svou činnost. Od 1. ledna 2013 vykonává práva a povinnosti zakladatele Náboženské matice Církev římskokatolická dle ustanovení § 18 odst. 9 zákona o majetkovém vyrovnání.

6.2. Náboženská matice a majetkové křivdy

Při převodu církevního majetku na stát a jeho socialistické organizace Náboženská matice sehrála důležitou roli. Darovací smlouvy, smlouvy o prodeji majetku a jiné smlouvy, kterými převáděla církevní majetek na stát, patřily mezi častý postup používaný k přechodu majetku z církve na Československý stát. Náboženská matice byla státními orgány, tj. konkrétně příkazem bývalého Státního úřadu pro věci církevní, ustanovena správcem církevního majetku, zejména majetku internovaných řeholníků. Tento spravovaný majetek pak Náboženská matice s odvoláním na vyhlášku č. 351/1950 Ú. I. a úřední sdělení č. 158/1951 Ú. I., které upravovaly správu tohoto majetku náboženským fondem, převáděla na československý stát. Po roce 1989 nebyl právní pohled na úkony učiněné Náboženskou maticí v letech 1950-1989 jednotný. Před nabytím účinnosti zákona o majetkovém vyrovnání se k jejich charakteru vyjádřilo Ministerstvo kultury ve svém posudku č. j. 10956/92 ze dne 10. 9. 1992, v němž konstatovalo, že jakékoli jiné právní úkony Náboženské matice, než dané právní úpravou ve vyhlášce č. 351/1950 Ú. I. I., byly právními úkony nulitními, jejichž neplatnost od samého počátku vyplývá ze skutečnosti, že Náboženská matice k nim nebyla oprávněna²⁵⁴. Ke stejnému

---

²⁵⁴ KRÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

názoru dospěly i přední osobnosti vědy konfesního práva²⁵⁵.

Neplatnost úkonů Náboženské matice v době totality byla vyslovena i v judikatuře Nejvyššího soudu. Správa majetkových podstat řádů a kongregací, kterou vykonávala Náboženská matice na základě vyhl. č. 351/1950 Ú.l. I, jí neumožňovala, aby bez dalšího zmocnění zcizovala majetek, který podléhal její správě. „*Pokud tedy Náboženská matice uzavírala smlouvy o zcizení majetku, jsou tyto smlouvy podle § 36 odst. 1 a § 43 občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. neplatné, neboť byla porušena zásada, že nikdo nemůže převést více práv, než sám má*“²⁵⁶.

Protiprávními kroky Náboženské matice, kdy tato převáděla vlastnické právo k majetku, který nevlastnila a pouze ho spravovala, došlo ke spáchání majetkové křivdy na původních vlastnících – oprávněných osobách.

---

²⁵⁵ KRÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

²⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1077/97.

7. Dražební řízení provedené zkrácenou formou na úhradu pohledávky státu

Zkrácené dražební řízení upravoval ve svém ustanovení § 481 zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, v tehdejší znění. Tento restituční titul zohledňuje socialistický institut uplatňovaný v dražebním řízení, v rámci kterého docházelo k tomu, že nemovitá věc nebyla prodána za tržní ani vydraženou cenu, čímž byla spáchána majetková křivda původního vlastníka této nemovitosti.

Podstata převzetí nemovité věci ve smyslu § 481 zák. č. 142/1950 Sb., v tzv. zkráceném dražebním řízení spočívala v tom, že exekuční soud o povolení exekuční dražby a o ustanovení dražebního roku vyrozuměl výkonný orgán rady okresního národního výboru, aby jeho prostřednictvím mohly být upozorněny socialistické právnické osoby na možnost nabytí nemovitosti, přičemž se o získání nemovitosti mohlo zajímat více právnických osob.

Nejpozději před začátkem výkonu dražby mohly socialistické právnické osoby prohlásit, že přejímají nemovitou věc za odhadní cenu. Odhad nemovitosti prováděl v souladu s ustanovením § 463 zákona č. 142/1950 Sb., výkonný úředník. Výkonným úředníkem byla dle ustanovení § 431 citovaného zákona osoba, která byla ustanovena k provádění exekuce. Nabídla-li nějaká socialistická právnická osoba, že přejímá nemovitou věc za odhadní cenu, soud vyslovil, že se od výkonu dražby upouští. O přijetí nabídky rozhodl soud usnesením.

Převzetí nemovitosti za odhadní cenu pak bylo přidělením do správy socialistické právnické osoby, která takto věc získávala pro stát. V daném případě šlo o nikoli nepravděpodobnou skutečnost, že vymáhajícím věřitelem i nabyvatelem ve zkráceném dražebním řízení byla táž státní socialistická organizace. Postupem podle § 481 cit. zák. se také ne vždy nabývalo do státního socialistického vlastnictví, tedy pro stát, ale i pro socialistické nestátní právnické osoby jako byla družstva či společenské organizace.²⁵⁷

Samotné převzetí nemovitých věcí socialistickou právnickou osobou však neznamenalo

---

²⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 1996, sp. zn. 2 Cdon 707/96.

vznik majetkové křivdy, k naplnění důvodu dle § 5 písm. d) zákona o majetkovém vyrovnání bylo nutné provést zkrácené dražební řízení na úhradu pohledávek státu: Majetkem státu se, podle právního stavu v době, kdy probíhala zmiňovaná zkrácená dražební řízení, rozuměly věci ve státním socialistickém vlastnictví a práva, jejichž subjektem byl stát. Národní majetek (vlastnictví státu) se tak dělil na hmotný národní majetek - tj. věci ve státním socialistickém vlastnictví - a na pohledávky a jiná majetková práva státu, z nichž byl oprávněn přímo stát a nikoli určitá státní organizace.

„Do pojmu národní majetek tak, jak je právními předpisy vymezen, nepatří pohledávky, z nichž jsou oprávněny přímo jednotlivé státní organizace. Je proto vždy nutné rozlišovat pohledávky a jiná majetková práva státu a pohledávky a jiná majetková práva státních organizací. Pohledávky, které vznikají státním organizacím v souvislosti s jejich hospodářskou či jinou činností, jsou jejich pohledávkami, z nichž jsou oprávněny přímo tyto organizace. Takové pohledávky nelze zahrnout do pojmu národní majetek a nakládání s nimi se neřídí předpisy o správě národního majetku.“²⁵⁸

Nelze tedy chápat naznačený pojem "pohledávky státu" pod zobecňujícím pravidlem socialistického, resp. všelidového vlastnictví. V takovémto případě by nebylo nutné v restitučním předpise zdůraznit právě pozici státu jako věřitele.²⁵⁹ Typickými pohledávkami státu jsou především pohledávky na daních, pokutách, poplatcích, z přeplatků důchodového či nemocenského pojištění apod.²⁶⁰

Za zkrácenou formu dražebního řízení judikatura v minulosti naopak neuznala např. soudem nařízený výkon rozhodnutí²⁶¹ či udělení příklepu na vydraženou nemovitost vydražiteli v rámci likvidace dědictví²⁶².

---

²⁵⁸ PLÍVA, S.: Hospodaření s národním majetkem, Orbis-Praha 1968, str. 30.

²⁵⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 31. 5. 2000, sp. zn. II. ÚS 396/99.

²⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 1996, sp. zn. 2 Cdon 707/96.

²⁶¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 8. 2000, sp. zn. 28 Cdo 2478/1999.

²⁶² Rozsudek KS v Českých Budějovicích sp. zn. 7 Co 696/93, Rc 64/1994.

8. Restituční tituly spojené s pojmem tíseň

Další restituční tituly tvoří skupinu, kterou spojuje pojem „tíseň“. Do této skupiny restitučních titulů patří dle ust. § 5 písm. e) darovací smlouva, pokud k darování došlo v tísní; ust. § 5 písm. f) kupní smlouva, pokud k uzavření kupní smlouvy došlo v tísní nebo za nápadně nevýhodných podmínek, ust. § 5 písm. g) odmítnutí dědictví v dědickém řízení, pokud k odmítnutí dědictví došlo v tísní.

Uvedené restituční tituly jsou v restitučním zákonodárství tradičními instituty a korespondují s obdobnými ustanoveními dřívějších restitučních zákonů: § 6 odst. 1 písm. d), g) a h) zákona o mimosoudních rehabilitacích, § 6 odst. 1 písm. h), k) a l) zákona o půdě.

8.1. Pojem tíseň

Dle ust. § 49 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, platného v době vydání zákona o majetkovém vyrovnání, platilo, že účastník, který uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, má právo od smlouvy odstoupit, přičemž zákon sám pojem tísně nevymezoval.

Dle shodného výkladu doktríny i soudní praxe je tíseň reálně existující objektivní stav, který se stal u jednajícího důvodem k jeho nesvobodnému projevu vůle. Pro stav tísně není právně rozhodné, jak vznikl (zda událostí, působením třetí osoby či druhého smluvního subjektu, resp. i počínáním samotné osoby postižené tísní).

Soudní praxe dovodila, že pojem tísně bude vykládán odlišně pro vztahy podléhající režimu občanského zákoníku a pro vztahy upravené restitučními zákony. *„Tísní dárce rozuměl něco jiného občanský zákoník ve znění platném před 1. 1. 1990 a něco jiného nynější restituční zákony. Zatímco tehdejší dobový výklad tísně předpokládal okolnosti individuálního rázu na straně dárce, konstantní interpretace restituční normy nyní považuje za tíseň objektivní stav, spojený s dřívějšími společenskými i hospodářskými*

poměry.“²⁶³

I když bude k interpretaci obsahu pojmu tíseň nutné vycházet z konkrétních okolností jednotlivých případů, vysvětlení pojmu tísně usnadňuje judikatura budovaná vyššími soudy ve vztahu k předchozím restitučním zákonům. Za poměrně dlouhou dobu aplikace restitučních předpisů se soudní praxe ustálila na výkladu pojmu tíseň v restitučně právním kontextu. Rozumí se jím „*objektivní hospodářský nebo sociální, někdy i psychický, stav, který takovým způsobem a s takovou závažností doléhá na osobu uzavírající smlouvu, že ji omezuje ve svobodě rozhodování natolik, že učiní právní úkon, který by jinak neučinila*“²⁶⁴. Tíseň musí mít základ v objektivně existujícím a působícím stavu – musí tedy být pro ni existovat objektivní důvod a současně se musí stát pohnutkou pro projev vůle jednající dotčené osoby tak, že jedná ke svému neprospěchu.

*„Samotné společenské klima a společenský systém, ve kterém byl právní úkon učiněn, nelze paušálně hodnotit jako tíseň. Pod pojem tísně nelze zahrnout obecné okolnosti, které působily v důsledku určitého hospodářského či právního systému a které doléhaly na všechny subjekty relativně stejně.“*²⁶⁵ V takovémto případě by mohly být zpochybněny veškeré právní úkony učiněné v období do roku 1989 učiněných a na jejich základě vzniklých právních vztahů.

Ústavní soud ve svém nálezu, sp. zn. II. ÚS 59/95, nicméně odmítl restriktivní výklad pojmu "tíseň", který přehlíží spojitost subjektivních pohnutek s vnějšími vlivy.²⁶⁶ Dále se Ústavní soud zabýval tím, zda pouhé vědomí nedostatku zákonné ochrany soukromého vlastnictví v době nesvobody (25. 2. 1948 - 1. 1. 1990) zakládalo tíseň pro účely restitučních předpisů či nikoliv. „*Protože ve skutečném právním státě se nikdo majetku dobrovolně nezbavuje, bude vědomí nedostatku zákonné ochrany soukromého vlastnictví oním objektivně působícím a existujícím stavem, tedy tísní a tato pak i pohnutkou pro projev vůle jednající osoby tak, že jedná ke svému neprospěchu, vyjma ty případy, kdy*

---

²⁶³ Ludvík David: Restituční normy, dříve platné předpisy a období před 25. 2. 1948, [Právní rozhledy 10/2004, s. 390].

²⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 8. 2000, sp. zn. 28 Cdo 2367/99 – dle tohoto rozhodnutí Nejvyššího soudu se psychickou tísní rozumí např. rozrušení, obavy o blízkou osobu apod., právní závěry reflektovány i v např. i v nálezu Ústavního soudu ze dne 4. 1. 2013, sp. zn. III. ÚS 1043/10.

²⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 25.9.1997, sp.zn. I. ÚS 204/96, právní závěry reflektovány i v např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2010, sp. zn. 23 Cdo 2797/2009.

²⁶⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 25.9.1997, sp.zn. I. ÚS 204/96.

*vlastnictví z hlediska jednotlivce ztrácelo smysl“.*²⁶⁷ Za stav tísně je proto třeba považovat i takový stav, „*kdy vlastník nemohl s věcí volně nakládat, neboť ve své dispozici s předmětem vlastnictví byl omezován represivní politikou, umožňovanou nedostatkem existence právního a demokratického státu.*“²⁶⁸

Dle Ústavního soudu se tedy jedná o „*stav svobody projevu vůle, jehož omezení, resp. podmínění, netkví pouze ve vnitřních příčinách jednající osoby, nýbrž a převážně v příčinách vnějších. Nutno proto každý případ posuzovat individuálně s přihlédnutím k času, místu a podmínkám jednající osoby a vykládat pojem tísně v souvislosti s politickým nátlakem, spojeným s obdobím let 1948 až 1989*“²⁶⁹. Jiná interpretace by zakládala nerovnost právních následků ve vztahu k jiným, v tísně uzavřeným úkonům a tím rozpor s ústavním principem rovnosti.

Rovněž se uplatní pravidlo, že „*o stav tísně nejde pouze v případě, kdy projev vůle příslušné osoby v žádném směru a mimo jakoukoliv pochybnost nesouvisí s politickým nátlakem, ale je adekvátní reakcí na stav jednajícího, adekvátní potud, že by jej učinil bez ohledu na poměry panující v uvedeném období*“²⁷⁰.

O tíseň se se zohledněním závěrů uvedených výše bude jednat v případě, kdy církevní právnická osoba učinila právní jednání (uzavřela kupní či darovací smlouvu) nebo se zdržela právního jednání (odmítla dědictví) na základě obav z důsledků z následných

---

²⁶⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 27.9.1995, sp.zn. II. ÚS 59/95.

²⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 27.9.1995, sp.zn. II. ÚS 59/95. Příklad jednání v tísně lze najít i ve skutkovém základě tohoto rozhodnutí: „*Dále však půjde o to, zda pouhé vědomí nedostatku zákonné ochrany soukromého vlastnictví v době nesvobody (25. 2. 1948 - 1. 1. 1990) zakládalo tíseň pro účely restitučních předpisů či nikoliv. Protože ve skutečně právním státě se nikdo majetku dobrovolně nezbujuje, bude vědomí nedostatku zákonné ochrany soukromého vlastnictví oním objektivně působícím a existujícím stavem, tedy tísní a tato pak i pohnutkou pro projev vůle jednající osoby tak, že jedná ke svému neprospěchu, vyjma ty případy, kdy vlastnictví z hlediska jednotlivce ztrácelo smysl. V daném případě nešlo o uvedenou situaci právě proto, že stěžovatelky byly sociálně slabé, neboť první stěžovatelka byla důchodkyně a měsíční mzda druhé činila 1 500,- Kčs, přitom jedna byla vdova, druhá byla rozvedená, navíc s vyživovací povinností k dítěti, což je přesně situace, za níž by v právním státě právě vlastnictví činžovního domu nepochybně posilovalo jejich postavení a ne naopak. Jinými slovy, Ústavní soud se nemůže ztotožnit se závěry obecných soudů o tom, že šlo o svobodný projev vůle a nikoliv tíseň, jestliže vedl k dalšímu zhoršení sociálního postavení stěžovatelek, neboť kromě toho, že neměly valných příjmů, přišly darováním i o majetek. Nedostatek zákonné ochrany soukromého vlastnictví se tedy v projednávané věci konkrétně projevil nejen ve stavu nemovitosti, ale též ve skutečnosti, že ačkoliv stěžovatelky byly sociálně slabé, přesto přistoupily na darování.*“

²⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2000, sp. zn. II. ÚS 375/99.

²⁷⁰ Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 17. 8. 1999, sp. zn. I. ÚS 349/97.

kroků veřejné moci.

8.2. Darovací smlouva, pokud k darování došlo v tísní

Restituční skutková podstata dle ust. § 5 písm. e) zákona o majetkovém vyrovnání zní „darovací smlouva, pokud k darování došlo v tísní“.

Darovací smlouvou dárce něco bezplatně přenechává nebo slibuje bezplatně přenechat obdarovanému a obdarovaný tento dar nebo slib daru přijímá. O darování nejde, je-li majetkový prospěch poskytnut bez vůle uzavřít darovací smlouvu. Pojmovými znaky darovací smlouvy jsou bezúplatnost a dobrovolnost. Bezúplatnost je splněna tehdy, jestliže obdarovaný nemá právní povinnost poskytnout za dar protihodnotu. Nejde o darovací smlouvu, není-li majetkový prospěch poskytován dobrovolně, ale na základě právní povinnosti (např. plnění povinnosti vydat věc podle restitučních předpisů).

Ustanovení § 5 písm. e) míří zejména na zcizení ve prospěch státu či socialistické organizace v rozhodném období, kdy motivací dárce byly obavy z negativních dopadů v osobním či profesním životě (znevýhodnění, perzekuce)²⁷¹.

8.3. Kupní smlouva, pokud k uzavření kupní smlouvy došlo v tísní nebo za nápadně nevýhodných podmínek

Restitučním titulem upraveným v ust. § 5 písm. f) zákona o majetkovém vyrovnání je „kupní smlouva, pokud k uzavření kupní smlouvy došlo v tísní nebo za nápadně nevýhodných podmínek“.

Kupní smlouva je smlouva, v níž se jeden z účastníků (prodávající) zavazuje odevzdat druhému účastníkovi (kupujícímu) předmět koupě a tento je zavázán předmět koupě převzít a zaplatit za něj kupní cenu. Na obou stranách kupní smlouvy může vystupovat více subjektů (např. věc prodávají její spoluvlastníci, nebo kupující předmět prodeje do spoluvlastnictví nabývají). Pojmovými znaky kupní smlouvy jsou vymezení předmětu

---

²⁷¹ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

koupě a kupní ceny.

O nápadně nevýhodných podmínkách lze hovořit pouze tam, kde se jedná – opět objektivně posuzováno – o zjevný nepoměr vzájemně poskytnutých plnění, resp. o očividnou nevýhodnost dalších smluvních podmínek atd.

*„Nápadně nevýhodné podmínky musely objektivně existovat v době právního úkonu a nemohou spočívat pouze v subjektivním vnímání dotčené osoby. Zda jde o nápadně nevýhodné podmínky je nutno posuzovat vždy konkrétně podle okolností konkrétního případu.“*²⁷² U úplatných smluv půjde především o posuzování toho, zda nebyla porušena ekvivalentnost smluvních vzájemných plnění. Jinou v tomto smyslu relevantní skutečností by mohly být pro kupní smlouvou dotčenou osobu *„značně nevýhodné smluvní podmínky či vedlejší ujednání, související s předmětem plnění, která by ji ve svých důsledcích významně a zjevně znevýhodňovaly v porovnání s předmluvním stavem“*²⁷³.

Při posouzení otázky, zda byl splněn předpoklad "nápadně nevýhodných podmínek" ve smyslu zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, se Ústavní soud přiklonil k názoru, že jako nápadně nevýhodnou lze tehdejší kupní smlouvu posuzovat jistě z hlediska současné cenové hladiny. Kdyby však měl zákonodárce toto na mysli, vystačil by v § 6 odst. 1 písm. g) zákona č. 87/1991 Sb. pouze s podmínkou tísňe, protože všechny kupní smlouvy tehdy uzavírané jsou z hlediska dnešní cenové hladiny nápadně neekvivalentní, a tudíž nápadně nevýhodné. V zákoně se však stanoví, že podmínkou je, že k prodeji došlo na základě kupní smlouvy, která byla uzavřena za nápadně nevýhodných podmínek, což znamená, že *„nápadnou nevýhodnost je třeba prokázat vůči stavu, který existoval v době uzavírání kupní smlouvy vzhledem k podmínkám tehdy obvyklým“*²⁷⁴.

Nápadně nevýhodnými podmínkami však nerozumíme vždy jen rozpor s cenovými předpisy, ale také i jiné další okolnosti (např. podstatné zhoršení životních podmínek vyvolané předchozí ztrátou související nemovitosti)²⁷⁵. Jak podotýká Ústavní soud, ve

---

²⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 8. 2000, sp. zn. 28 Cdo 2367/99.

²⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 1. 2004, sp. zn. 28 Cdo 1852/2002.

²⁷⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 9. 1996, sp. zn. I. ÚS 179/95.

²⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 8. 2001 sp. zn. IV. ÚS 256/01.

skutečně právním státě se nikdo majetku dobrovolně nezbavuje²⁷⁶.

Zákon o majetkovém vyrovnání ve svém ustanovení § 5 písm. f) upravuje jako skutečnost, v jejímž důsledku došlo k majetkovým křivdám rovněž uzavřením kupní smlouvy, pokud k jejímu uzavření došlo v tísní nebo (tedy alternativně) za nápadně nevýhodných podmínek, což je poněkud nestandardní úprava. Restituční zákony (jako např. zákon č. 229/1991 Sb., nebo zákon č. 87/1991 Sb.) stejně jako obecná občanskoprávní úprava totiž zpravidla vyžadují pro vznik majetkové křivdy kumulativní naplnění těchto dvou předpokladů. Ke konstatování vzniku majetkové křivdy dle zákona o majetkovém vyrovnání ale postačuje naplnění alespoň jednoho ze dvou předpokladů – tj. tísně nebo nápadně nevýhodných podmínek.

Zákonodárce postavil povinné osoby do situace, kdy byly povinny, při zachování tohoto výkladu zákona, vydávat majetek, za který byla již v minulosti vyplacena kupní cena přiměřená k tehdejší cenové hladině, za předpokladu, že smlouva byla uzavřena v tísní nebo majetek, který sice byl převeden za nápadně nevýhodných podmínek, ale plně v souladu se svobodnou vůlí prodávajícího, která nebyla ovlivněna žádným objektivním hospodářským nebo sociálním nebo i psychickým stavem.

Povinné osoby tak teoreticky musely vydat majetek, za který již bylo v minulosti poskytnuto přiměřené protiplnění, nebo majetek, které převedly osoby, které při absenci tísně akceptovaly nápadně nevýhodné podmínky, i když měly možnost, což vyplývá z absence tísně, uzavřít smlouvu za podmínek lepších.

8.4. Odmítnutí dědictví v dědickém řízení, pokud k odmítnutí dědictví došlo v tísní

Restituční důvod dle písmene § 5 písm. g) zákona o majetkovém vyrovnání „odmítnutí dědictví v dědickém řízení, pokud k odmítnutí dědictví došlo v tísní“ zahrnuje situaci, kdy oprávněná osoba v rozhodném období odmítla dědictví při existenci stavu tísně, a v důsledku toho dědictví přešlo do vlastnictví státu. V rozhodném období byla problematika odmítnutí dědictví upravena následovně:

---

²⁷⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 9. 1995, sp. zn. II. ÚS 59/95.

V období od 25. února 1948 do 31. prosince 1950 upravoval problematiku dědického řízení zákon č. 946/1811 ř. z., obecný zákoník občanský. Podle ust. § 805 obecného zákoníku občanského bylo možné vzdát se dědictví u soudu. Dle § 174 a následujících císařského patentu č. 208/1854 ř. z., kterým se zavádí nový zákon o soudním řízení v nesporných právních věcech, byla po skončení dědického řízení vystavena odevzdací listina, na jejímž základě došlo i k zápisu vlastnického práva do veřejných knih. Podle příslušných ustanovení obecného zákoníku občanského se dědic stal vlastníkem věci náležející do dědictví teprve odevzdáním dědictví na základě odevzdací listiny soudu²⁷⁷.

V době platnosti zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku (tedy od 1. 1. 1951 do 31. 3. 1964) bylo možné dědictví odmítnout výslovným prohlášením učiněným soudem písemně, nebo ústně do soudního protokolu v souladu s ustanovením § 518 zákona.

Od 1. dubna 1964 do 1. ledna 1990 mohl dědic dědictví odmítnout dle ust. § 463 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku. Řízení o dědictví bylo vedeno před státním notářstvím a jeho průběh byl upraven zákonem č. 95/1963 Sb., o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád), v tehdy platném znění. Odmítnutí muselo proběhnout ústním prohlášením u státního notářství nebo písemným prohlášením jemu zasláným. Odmítnutí dědictví s výhradami nebo podmínkami, nebo odmítnutí části dědictví nemělo právní účinky. Zástupce dědice mohl za dědice dědictví odmítnout jen na základě plné moci, která ho k odmítnutí výslovně opravňovala. Prohlášení o odmítnutí dědictví mohl dědic učinit jen do jednoho měsíce ode dne, kdy byl státním notářstvím o právu dědictví odmítnout a o následcích odmítnutí vyrozuměn (§ 33 zákona č. 95/1963 Sb.). Z důležitých důvodů mohlo státní notářství tuto lhůtu prodloužit. Dědictví nemohl odmítnout dědic, který svým počínáním dal najevo, že dědictví odmítnout nechce. Prohlášení o odmítnutí dědictví nebylo možné odvolat. Totéž platilo, prohlásil-li dědic, že dědictví neodmítá.

Prakticky pak ust. § 5 písm. g) zákona o majetkovém vyrovnání dopadá na situace, kdy se dědic pod vlivem subjektivních pohnutek založených okolnostmi typickými pro dobu

---

²⁷⁷ Ust. § 797 a § 819 obecného zákoníku občanského; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 1998 sp. zn. 3 Cdon 476/96; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2000, sp. zn. 33 Cdo 2398/98; náleží Ústavního soudu ze dne 29. 10. 1997, sp. zn. II. ÚS 170/96.

nesvobody neujal vlastnictví, a dědictví tak připadlo státu²⁷⁸. Jedná se o majetkovou křivdu spočívající v zabránění ujmout se vlastnictví, tedy ve znemožnění realizovat majetkové právo, nikoli o majetkovou křivdu způsobenou odejmutím již konstituovaného vlastnictví²⁷⁹.

Vzhledem k odmítnutí dědictví je třeba závěrem zdůraznit, že stav tísně nelze vztahovat na zůstavitele, nýbrž na jeho dědice v době odmítnutí dědictví.²⁸⁰

Podle Ústavního soudu lze této restituční skutkové podstaty vyloučit pouze tam, kde odmítnutí dědictví zcela jednoznačně nesouvisí s politickým nátlakem v době nesvobody²⁸¹.

Lze předpokládat, že tento restituční titul bude v případě církevních právnických osob aktuální, vzhledem k tomu, že církevní právnické osoby bývají oblíbeným dědicem ze závěti.

---

²⁷⁸ Příklad odmítnutí dědictví v tísní: Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 9. 6. 1999, sp. zn. II. ÚS 475/97: „V dané věci tedy půjde o to, zda odmítnutí dědictví stěžovatelkou dne 2. 4. 1953, povolanou závětí ze dne 17. 9. 1952 k celému majetku zůstavitele, nesouvisí, a to mimo jakoukoliv pochybnost, s politickým nátlakem v době nesvobody a zda bylo její adekvátní reakcí v tom smyslu, že by odmítnutí dědictví učinila bez ohledu na panující - existující poměry či nikoliv. Z tohoto pohledu má Ústavní soud za to, že byla-li stěžovatelka zcela nemajetná, což dokládá skutečnost, že její manžel jako odkazník převzal z téhož dědictví po zůstaviteli šatstvo a prádlo (srov. č.l. 23 dědického spisu Státního notářství pro Prahu 4, 14 D 1226/58), a nijak nezpochybněná okolnost, že žila i s dítětem jenom z manželova platu foukače skla, a přitom stran milionářské dávky ze spisu Lidového trestního soudu v Praze, sp. zn. 3 T 338/52, plyne, že ke dni úmrtí zůstavitele, tj. 4. 12. 1952, byla záležitost trestního stíhání a tím milionářské dávky pro stěžovatelku, odkázanou jen na informace od svého strýce, dosud otevřená, neboť proti zprošujícímu rozsudku bylo podáno ihned po vyhlášení rozsudku za přítomnosti obviněného prokurátorem odvolání, a navíc z téhož spisu plyne i stěžovatelkou namítaná nemožnost věcmi volně disponovat, neboť z výpovědi svědka Kadlece na č.l. 23 se podává, že vedení národního podniku Svit se po dohodě s Ministerstvem školství a financí rozhodlo obrazy si ponechat a přimět tak zůstavitele k jejich prodeji a dokonce se v ní i výslovně konstatuje, že skutečně zůstavitel nemohl s obrazy volně disponovat, což odpovídá výpovědi samotného zůstavitele na č.l. 22 uvedeného trestního spisu, neboť se v ní uvádí, že svědek Kadlec odmítl nejen jeho žádost o vydání obrazů, ale navíc že tento nebyl ochoten mu je ani ukázat, potom nezbyvá než uzavřít, že stav tísně byl v případě odmítnutí dědictví stěžovatelkou dán. protože ve skutečně právním státě by předmětné dědictví nutně vedlo ke zlepšení sociální situace stěžovatelky, a to i s přihlédnutím k dluhům, a přitom by bylo nemyšlitelné, aby si státní podnik po dohodě s ministerstvy, tedy se státní mocí vynucoval převody movitých věcí na stát jejich zadržováním, má Ústavní soud za to, že k odmítnutí dědictví došlo v tísní, mající své příčiny v tehdy panujících poměrech.“

²⁷⁹ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

²⁸⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2000, sp. zn. II. ÚS 375/99.

²⁸¹ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 6. 1999 sp. zn. II. ÚS 475/97.

9. Další případy vyvlastnění či znárodnění

Do této skupiny restitučních titulů jsou zařazeny skutkové podstaty dle ust. § 5 písm. h) zákona o majetkovém vyrovnání „vyvlastnění za náhradu, pokud věc existuje a neslouží účelu, pro který byla vyvlastněna“ a ust. § 5 písm. i) zákona o majetkovém vyrovnání „znárodnění anebo vyvlastnění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy nebo bez vyplacení náhrady“. Vzhledem k tomu, že obsahem této kapitoly jsou restituční tituly související se specifickými případy vyvlastnění a znárodnění, je na místě v první části této kapitoly tyto pojmy vysvětlit (spolu se souvisejícím pojmem konfiskace). Další podkapitoly jsou pak věnovány jednotlivým restitučním titulům.

9.1. Pojmy vyvlastnění, znárodnění a konfiskace

Znárodnění je definované dobovou právní vědou jako specifický způsob nabytí základních výrobních prostředků do vlastnictví státu, „*představuje svou podstatou vyvlastnění, tedy nucené odnětí vlastnického práva ve veřejném zájmu*“.²⁸² Pojem znárodnění byl v období po druhé světové válce používán v omezeném kontextu zestátnění dolů, klíčových průmyslových a potravinářských podniků, bank a soukromých pojišťoven, a to v zásadě za náhradu. Později tento pojem pokrýval i další způsoby vzniku státního (posléze „socialistického“) vlastnictví a všeobjímajícího státního sektoru ekonomiky. Často tak, zejména v současnosti, dostává i v obecné mluvě určitý pejorativní nádech kvůli využití znárodnění pro vytvoření totalitního, etatizovaného společenského systému po únoru 1948, charakterizovaného i centrálním direktivním plánováním. Pejorativní nádech však má pojem znárodnění mimo jiné i kvůli tomu, že slíbená náhrada původním vlastníkům často vůbec poskytnuta nebyla a znárodnění se posléze stalo konfiskací. Znárodnění je pojem, který byl spojen s nuceným vyvlastněním určitých kategorií majetku ve prospěch státu, a to v zásadě za náhradu. Ústavní soud České republiky proto opakovaně zdůraznil, že se jedná o originární způsob nabytí vlastnictví

---

²⁸² KNAPP, V. A KOLEKTIV: Učebnice občanského a rodinného práva, svazek I., Orbis-Praha 1953, 1. vydání, str. 220.

státem²⁸³.

Pojem **konfiskace** byl v právních dějinách nejprve a nejčastěji spojován s trestním právem a vyjadřoval sankci spočívající v propadnutí majetku ve prospěch státu. V pojetí československého práva roku 1945 byl pojem konfiskace použit i pro plošná, nucená vyvlastnění bez náhrady definovaných kategorií osob v dekretch prezidenta republiky. Jednalo se tedy ne již o čistě trestněprávní sankci, ale o opatření administrativně-právní a svým účelem spojené s pozemkovou reformou, reparacemi, rekonstrukcí a odsunem. Dalším důležitým pojmovým znakem československých konfiskací roku 1945 bylo jejich (i když ne vždy realizované) spojení s přerozdělením a přidělením majetku, kdy stát neměl být konečným příjemcem konfiskátů, ale majetek měl být přerozdělen a přidělen do soukromého vlastnictví určitých kategorií státně spolehlivých a sociálně potřebných osob. I v tom se konfiskace měla lišit od znárodnění, kde byl „konečným příjemcem“ vyvlastňovaného majetku československý stát²⁸⁴.

Jak znárodnění, tak i konfiskace souvisí s pojmem **vyvlastnění**, tj. s vynucenou změnou v osobě vlastníka určitých kategorií věcí. Vyvlastnění (expropriace) je tak pro tuto práci základním pojmem, který zahrnuje celou škálu případů. Vyvlastnění v širším pojetí tohoto pojmu je totiž obsaženo jak v znárodnění, tak i v konfiskaci. Vyvlastnění však bývá v právní vědě vykládáno ve svém užším smyslu jako vyvlastnění ve veřejném zájmu, k dosažení účelu stanoveného zákonem a za náhradu v oblasti předpisů občanského a správního práva. Kromě vymezení veřejného zájmu a účelu vyvlastnění je tu stejně důležitý i prvek vyvlastňovacího řízení²⁸⁵.

Odlišení pojmu znárodnění a vyvlastnění se odůvodňovalo ideologicky, například tím, že znárodnění znamená významný politický a společenský předěl na cestě k socialismu i tím, že odlišný byl jeho rozsah, jednorázovost, zahrnutí velkého počtu případů stejného druhu či způsob provedení „ze zákona“²⁸⁶. Zvláštní názor pak vyslovil přední znalec československých majetkoprávních opatření po roce 1945 Zdeněk Nešpor, který u

---

²⁸³ KUKLÍK, J. Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010.

²⁸⁴ KUKLÍK, J. Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010.

²⁸⁵ HOETZEL, J. Slovník veřejného práva, 5. díl, Brno 1948, s. 487 an., heslo vyvlastnění.

²⁸⁶ KUKLÍK, J. Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010.

znárodnění hovořil o „*vyvlastnění určitého majetku ve prospěch státu, provedené ve vyšším veřejném zájmu, tedy o speciální expropriaci vyššího stupně*“.²⁸⁷

Můžeme shrnout, že zestátnění a vyvlastnění jsou dva odlišné instituty, které nelze navzájem zaměňovat, i když je jim společné, že jde o odnětí vlastnického práva administrativním zásahem státu za náhradu. Zestátnění představuje takové opatření, jímž byl majetek odňat celé skupině osob, kdy k přechodu vlastnictví dochází přímo ze zákona. Vyvlastnění se provádí individuálním rozhodnutím příslušného orgánu, používá se v konkrétním případě a vůči konkrétnímu vlastníkovi.²⁸⁸

9.2. Vyvlastnění za náhradu, pokud věc existuje a neslouží účelu, pro který byla vyvlastněna

Restituční titul dle ust. § 5 písm. h) zákona o majetkovém vyrovnání „*vyvlastnění za náhradu, pokud věc existuje a neslouží účelu, pro který byla vyvlastněna*“, je obdobou § 6 písm. m) zákona o půdě a § 6 písm. i) zákona o mimosoudních rehabilitacích.

Klíčovým znakem této restituční skutkové podstaty není absence vyplacení náhrady za takové vyvlastnění, nýbrž objektivní okolnost nastala později, tedy nevyužití vyvlastněné věci pro vyvlastňovaný účel.

Pokud věc neslouží účelu vyvlastnění, je zřejmé, že takové vyvlastnění postrádalo veřejný zájem²⁸⁹. Faktický stav využití věci je třeba posoudit s ohledem na současnost, resp. na okamžik aplikace zákona o majetkovém vyrovnání. Podřazení případu vyvlastnění pod komentovanou skutkovou podstatu předpokládá, že zákonné podmínky pro vyvlastnění byly skutečně dány²⁹⁰. Pokud by tomu tak nebylo, je na místě uvažovat o aplikaci jiného restitučního titulu.

Vyvlastnění se provádělo individuálním rozhodnutím příslušného orgánu, používalo se v konkrétním případě a vůči konkrétnímu vlastníkovi. Mezi právní předpisy, které

---

²⁸⁷ NEŠPOR, Z. Znárodnění dolů a průmyslu, kniha první, proces znárodnovací. Praha 1948, s. 173.

²⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 456/2001.

²⁸⁹ JÄGER, P., CHOCHOLÄČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

²⁹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 11. 1996, sp. zn. IV. ÚS 203/95.

upravovaly vyvlastnění v rozhodném období, patřily zejména:

9.2.1. Zákon č. 63/1935 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany státu

Podle tohoto zákona bylo možné za mobilizace, ve válce a za mimořádného opatření podle § 27 zákona 193/1920 Sb., branného zákona republiky Československé, provést vyvlastnění k účelům obrany státu, zejména pak k účelům stavby opevnění nebo jiných vojenských staveb anebo válečného vyzbrojení opevněných míst, dále k účelům letišť, železnic, silnic a jiných komunikací, telegrafních, telefonních a radioelektrických zařízení apod.

V § 1 odst. 2 předmětného zákona byly upraveny i případy, kdy bylo možné vyvlastnit i mimo dobu mobilizace, války nebo mimořádného opatření. V souladu s § 2 uvedeného zákona za vyvlastnění příslušela náhrada ve výši obecné ceny nemovitosti či věcného práva. Náhrada byla poskytována v hotovosti, bylo však možné poskytnout v jiné přiměřené nemovitosti či věcném právu. Vyvlastňovací řízení prováděl v souladu s ust. § 3 příslušný okresní úřad. Dle ust. § 3 odst. 6 rozhodl okresní úřad současně s vyvlastněním i o náhradě.

V souladu s § 5 zákona č. 63/1935 Sb., musela být náhrada za vyvlastnění zaplacená do šesti neděl od jejího právoplatného určení. Podle dokladu o zaplacení náhrady v penězích nebo poskytnutí náhrady v nemovitostech či věcném právu se vložilo do knih na návrh vyvlastnítele vlastnické právo k vyvlastněné nemovitosti nebo věcné právo nebo přechod, omezení nebo zrušení takového práva.

9.2.2. Zákon č. 280/1949 Sb., o územním plánování a výstavbě obcí

Se zákonem č. 280/1949, o územním plánování a výstavbě obcí aplikačně souvisí vládní nařízení č. 93/1950 Sb., o výstavbě obcí. Pokud nedošlo k dohodě o převodu dotčené nemovitosti, bylo možné nemovitosti a práva, kterých bylo třeba k uskutečnění

jednotného hospodářského plánu anebo podrobného²⁹¹ nebo zastavovacího plánu²⁹², jakož i k provedení asanace, vyvlastnit v souladu s ustanovením § 20 předmětného zákona.

Vyvlastňovat nebylo možné v případě nemovitostí, které sloužily k účelům obrany státu nebo potřebám vojenské správy. Vyvlastnění dle tohoto zákona spočívalo v přechodu vlastnického práva k nemovitostem, zřízení služebnosti a jiných věcných práv na nemovitostech, ve zřízení trvalého opatření, které omezovalo výkon vlastnického práva nebo jiného práva na nemovitosti, nebo postoupení, omezení nebo zrušení jiného věcného práva než vlastnického. Za vyvlastnění příslušela náhrada, která se určila se zřetelem k obecné ceně zemědělské půdy, zvětšená o hodnotu investic. Podrobnosti o výši náhrady upravovala vyhláška státního úřadu plánovacího č. 228/1951 Ú.l., o určování náhrady za vyvlastnění a za předběžné užívání nemovitostí.

Dle ustanovení § 20 odst. 6 uvedeného zákona rozhodoval o vyvlastnění i o náhradě za vyvlastnění okresní národní výbor na návrh oprávněné osoby (oprávněnou osobou nebyl jenom stát, ale také svazky lidové správy, státní a komunální podniky, lidová družstva apod.). V souladu s § 20 odst. 5 se náhrada určila ve výši obecné ceny zemědělské půdy. Proti pravomocnému rozhodnutí okresního národního výboru rozhodoval na návrh podaný do 30 dní ode dne doručení pravomocného rozhodnutí v nesporném řízení soud, v jehož obvodu ležela vyvlastněná nemovitost.

Dle ustanovení § 41 nařízení č. 93/1950 Sb., o výstavbě obcí, platilo, že pokud okresní národní výbor nemohl ve výměru o vyvlastnění rozhodnout zároveň o náhradě, rozhodl ve výměru alespoň o poskytnutí jistoty s tím, že o náhradě měl rozhodnout zvlášť, přičemž jistoty se použilo k úhradě náhrady. Náhrada se stanovila zpravidla v dlouhodobých ročních splátkách, přičemž první splátka byla splatná do jednoho měsíce po právní moci rozhodnutí o náhradě. Na žádost vyvlastňovaného bylo možné v souladu s § 41 odst. 5 předmětného nařízení rozhodnout o náhradě ve formě poskytnutí vhodného

---

²⁹¹ Dle § 4 zákona 280/1949 Sb., podrobný územní plán vymezuje podrobněji plochy určené povšechně směrným plánem pro jednotlivé účely, zejména pak zásadně stanoví místní dopravní spoje, blíže určuje druh zastavení, stanoví zásady pro asanaci nebo přestavbu jádra obce anebo pro asanaci širších území a zpravidla též určuje stavební obvody.

²⁹² Dle § 4 zákona 280/1949 Sb., zastavovací plán – stanoví přesně druh, způsob a rozsah využití pozemků, zejména po stránce stavební, pořizuje se pro území stavebního obvodu.

pozemku.

Jakmile vyvlastňovací výměr nabyl právní moci a alespoň první splátka náhrady byla poskytnuta, nebo složena u knihovního soudu, odevzdal okresní národní výbor vyvlastněný pozemek vyvlastniteli do držby výměrem, proti němuž nebylo možné podání opravného prostředku. Po odevzdání pozemku vložil soud na žádost vyvlastnítele do veřejné knihy právo ve prospěch vyvlastnítele.

V souladu s ustanovením § 43 vládního nařízení bylo možné vyvlastňovací výměr na návrh vyvlastňovaného do tří měsíců od uplynutí lhůt pro realizaci účelu, pro který byla věc vyvlastněna, okresním národním výborem zrušit, pokud k realizaci vyvlastnítelem nedošlo.

9.2.3. Zákon č. 87/1958 Sb., o stavebním řádu

K provedení zákona č. 87/1958 Sb., o stavebním řádu byla přijata vyhláška ministra-předsedy Státního výboru pro výstavbu č. 144/1959 Ú.l., kterou se provádí zákon o stavebním řádu, přičemž nás v kontextu vyvlastnění zajímá zejména Část X týkající se vyvlastnění a předběžného užívání nemovitostí.

V souladu s ustanovením § 18 zákona č. 87/1958 Sb., pokud tak vyžadovalo uskutečnění úkolů stanovených státním plánem rozvoje národního hospodářství, uskutečnění stavby, nebo její užívání anebo provedení asanace, bylo možné potřebné nemovitosti nebo práva k nim vyvlastnit. Pokud se nejednalo o vyvlastnění pro účely uskutečnění úkolů stanovených státním plánem rozvoje národního hospodářství, bylo možné nemovitosti nebo práva k nim vyvlastnit, jen převažoval-li zájem na uskutečnění nebo užívání stavby anebo na provedení asanace nad jiným oprávněným zájmem dosavadního vlastníka nebo jiného oprávněného. Vyvlastnění bylo možné provést, pouze pokud nebylo možné účelu vyvlastnění dosáhnout jinak a nebylo možné získat nemovitosti nebo práva k nim dohodou. Vyvlastnění muselo být ve shodě se záměry a cíli územního plánu a mohlo být provedeno jen v nezbytném rozsahu a s nejmenším omezením práv třetích osob.

O vyvlastnění a současně v jediném řízení o náhradě za vyvlastnění rozhodovaly stavební úřady (§§ 46 a 47 vyhlášky). Stavebním úřadem byly v souladu s ustanovením § 9 zákona

výkonné orgány místního národního výboru s řádně vybudovanou stavební službou, které byly určeny radou krajského národního výboru vyhláškou v úředním listě a jinak výkonné orgány okresního národního výboru. Dle ustanovení § 24 odst. 2 zákona ve zvláštních případech mohl předseda Státního výboru pro výstavbu v dohodě s příslušným ministrem přenést pravomoc stavebního úřadu na výkonný orgán krajského národního výboru. Ve znění do 25. 2. 1963 obsahovala ustanovení o výši náhrady v ustanovení § 44 vyhláška, po tomto datu úpravu náhrady obsahovaly prováděcí předpisy: vyhláška ministra financí č. 18/1963 Sb., o stanovení náhrady za vyvlastnění nemovitostí občanům a soukromým právnickým osobám, a vyhláška Českého cenového úřadu a ministerstva financí České socialistické republiky č. 43/1969 Sb., o cenách staveb v osobním vlastnictví a o náhradách při vyvlastnění nemovitostí.

Ze znění ustanovení § 18 odst. 4 předmětného zákona: „*přechodem vlastnického práva vyvlastněním zanikají všechna práva třetích osob...*“ vyplývá, že k přechodu vlastnického práva došlo nabytím právní moci vyvlastňovacího rozhodnutí.

V souladu s § 21 zákona mohlo být vyvlastnění zrušeno rozhodnutím orgánu, který rozhodoval o vyvlastnění v prvním stupni, na návrh vyvlastňovaného podaný v 3měsíční lhůtě od doby, kdy měl vyvlastňovatel započít s realizací účelu, pro který bylo vyvlastněno.

Vlastnické právo přecházelo na vyvlastňovatele na základě pravomocného rozhodnutí stavebního úřadu o vyvlastnění.

9.2.4. Vládní nařízení č. 42/1961 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany

Dle ustanovení § 25 zákona č. 40/1961 Sb., o obraně Československé socialistické republiky, bylo možno potřebné nemovitosti nebo práva k nim vyvlastnit, pokud je nebylo možné získat dohodou a vyžadoval-li tak zájem na obranu republiky. Rozsah a způsob vyvlastnění a další podrobnosti byly upraveny ve vládním nařízení č. 42/1961 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany.

Nemovitosti a práva k nemovitostem bylo možné vyvlastnit k účelům obrany, zejména pro zřizování obranných zařízení, výcvikových základen a jiných vojenských staveb

sloužících k obraně republiky a k ubytování ozbrojených sil (§ 1 citovaného nařízení). Návrh na vyvlastnění podávala vojenská správa nebo orgány ministerstva vnitra u okresního národního výboru nebo místního národního výboru, pokud byl stavebním úřadem, v jehož správním obvodu se nacházela vyvlastňovaná nemovitost.

Příslušný národní výbor dle ustanovení § 2 odst. 4 vládního nařízení č. 42/1961 Sb., uvědomil o návrhu na vyvlastnění vlastníka, nebo osobu, jejíž věcné právo mělo být omezeno, převedeno nebo zrušeno a vyzval k uzavření dohody. Pokud se vyzvaná osoba do 8 dní nevyjádřila, odmítla uzavření dohody, nebo k dojednání dohody nedošlo, místní národní výbor vyhlásil v obci, kde se nemovitost nacházela, že je proti vyvlastňovacímu řízení možné podávat námitky.

Po projednání námitek nebo provedení místního šetření, a pokud se nepodařilo dosáhnout uzavření dohody s původním vlastníkem, vydal příslušný národní výbor vyvlastňovací výměr a určil výši náhrady za vyvlastnění ke dni převzetí nemovitosti podle cenových předpisů, přičemž takovýmto cenovým předpisem byla vyhláška č. 18/1963 Sb., o stanovení náhrady za vyvlastnění nemovitostí občanům a soukromým právnickým osobám. Náhradu bylo možné přiznat i v jiném nemovitém majetku. Odvolání proti vyvlastňovacímu výměru nemělo odkladný účinek.

V souladu s ustanovením § 4 vládního nařízení č. 42/1961 Sb., provedl knihovní soud zápis vlastnického práva na základě vyvlastňovacího výměru i tehdy, když návrhovátelem neprokázal právní posloupnost vlastnictví vyvlastněné nemovitosti s posledním knihovním zápisem.

Oprávněná osoba bude povinna doložit vyvlastňovací výměr okresního národního výboru nebo místního národního výboru, byl-li stavebním úřadem a případně rozhodnutí odvolacího orgánu (nadřízený národní výbor) rozhodujícího o vyvlastnění v druhé instanci.

9.2.5. Zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu

V souladu s ustanovením § 108 zákona č. 50/1976 Sb. bylo možné pozemky, stavby a práva k nim potřebná k uskutečnění nebo užívání staveb, prací a zařízení získat a práva

k pozemkům a stavbám, která brání uskutečnění nebo užívání těchto staveb zrušit, odejmout nebo omezit rozhodnutím stavebního úřadu. Vyvlastnit bylo možné pouze tehdy, pokud nešlo cíle vyvlastnění dosáhnout dohodou nebo jiným způsobem, přičemž vyvlastnění mohlo být provedeno jen v nezbytném rozsahu (§ 110 zákona).

Vyvlastnění muselo být v souladu s cíli a záměry územního plánování, které se prokazovalo zpravidla územním rozhodnutím. Pokud účel, pro který bylo vyvlastňováno, nevyžadoval vydání zvláštního územního rozhodnutí, zkoumal se soulad s cíli a záměry územního plánování přímo ve vyvlastňovacím řízení.

Dle ustanovení § 111 zákona č. 50/1976 Sb. se vyvlastnění provádělo za náhradu. Náhrada se poskytovala v penězích, pokud zákon nepřipouštěl jiný způsob náhrady. Náhradu za vyvlastnění, způsob náhrady, kdo a komu náhradu poskytoval, případně maximální výši náhrady stanovil obecně závazný právní předpis, kterým byla vyhláška federálního ministerstva financí č. 122/1984, o náhradách při vyvlastnění staveb, pozemků, porostů a práv k nim.

Vyvlastňovací řízení probíhalo před stavebním úřadem. Stavební úřad zahájil vyvlastňovací řízení na návrh orgánu, organizace či občana, kteří měli uskutečnit účel, pro který se vyvlastňovalo, na návrh místního národního výboru či z vlastního podnětu (§ 112 zákona č. 50/1976 Sb.). Návrh na vyvlastnění byl projednán při ústním jednání (§ 113 zákona č. 50/1976 Sb.). Na základě výsledků vyvlastňovacího řízení vydával stavební úřad rozhodnutí o vyvlastnění (§ 114 zákona č. 50/1976 Sb.).

9.2.6. Další vyvlastňovací zákony

Vyvlastnění bylo možné realizovat na základě celé řady ostatních zákonů. Příkladem již tedy jen zmiňuji následující:

- zákon č. 30/1878 ř. z., jenž se týče vyvlastňování k účelu stavění železnic a provozování jízdy po nich opatření Stálého výboru č. 291/1938 Sb., o vyvlastnění a o některých jiných opatřeních k účelům hospodářského přebudování státu nebo dočasného hospodářského zajištění nezaměstnaných osob;
- zákon č. 86/1946 Sb., o stavební obnově;

- Vyhláška ministra energetiky a vodního hospodářství č. 13/1959 Sb., o úplném znění zákona č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství apod.

9.3. Znárodnění anebo vyvlastnění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy

Pro účely této kapitoly jsou znárodnovací a vyvlastňovací předpisy rozděleny do dvou skupin. První skupinu tvoří znárodnovací předpisy obdobné předpisům uvedeným v § 5 písm. a) a b) zákona o majetkovém vyrovnání, druhou skupinu tvoří vyvlastňovací předpisy v podrobnostech popsané v kapitole 9.2 této práce (např. zákon č. 280/1949, o územním plánování a výstavbě obcí, zákon č. 7/1958 Sb., o stavebním řádu, a vládní nařízení č. 42/1961 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany apod.).

Pokud jde o znárodnovací předpisy z první skupiny, příslušela postiženým osobám (pokud nešlo o výjimky, týkající se některých skupin fyzických i právnických osob) za znárodněný majetek náhrada ve výši obecné ceny, o níž měl zpravidla rozhodnout příslušný ministr (průmyslu, průmyslu a obchodu, výživy) v dohodě s ministrem financí, Ministerstvo zemědělství, nebo příslušné národní výbory.

Z konstrukce výše uvedených předpisů je však patrné, že řízení o náhradě nebylo nedílnou součástí znárodnění, revise pozemkové reformy či výkupu půdy, ale probíhalo či probíhat mělo teprve s časovým odstupem od okamžiku, kdy již znárodněný majetek přešel na stát, či již došlo k odnětí věci. Byť zákony vydání rozhodnutí o náhradě předpokládaly, nelze z jeho neexistence dovozovat závěry o nedodržení zákonného postupu.

Nezákonnost (rozpor s tehdy platnými předpisy) je nutno dovodit tehdy, pokud došlo k porušení kogentní normy obsažené ve znárodnovacím předpise. Tedy, pokud byl např. znárodněn majetek, který režimu příslušného předpisu neměl podlehnout (z důvodu malého rozsahu pozemkového majetku, z důvodu nedostatečného rozsahu výroby, nebo malého počtu pracovníků v hostinském či ubytovacím zařízení apod.). Rozpor s tehdy platnými předpisy dále vznikl, pokud nebyly dodrženy procesní podmínky (např. nebylo rozhodnuto příslušným orgánem).

Rozpor s tehdy platnými právními předpisy ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání

však nelze spatřovat v tom, že neproběhlo znárodnovacím předpisem předvídané správní řízení o náhradě. Nelze paušálně říct, že nevyplacení náhrady způsobilo neplatnost znárodnění²⁹³. Přičemž dále není právně významné, zda náhrada za znárodněný majetek nebyla vyplacena pro absenci příslušného správního rozhodnutí, nebo proto, že podle rozhodnutí o náhradě nebylo plněno.²⁹⁴

Vyvlastňovací předpisy druhé skupiny mají společné, že v rámci vyvlastňovacího řízení mělo být rozhodnuto zároveň o náhradě, v důsledku čehož lze v absenci rozhodnutí o náhradě ve vyvlastňovacích výměrech či rozhodnutích okresních či místních národních výborů spatřovat rozpor s tehdy platnými právními předpisy.

Další z případů porušení vyvlastňovacích předpisů lze spatřovat v účelu vyvlastnění, který nebyl v souladu s platnými právními předpisy. „*Účel vyvlastnění podle rozhodnutí jako individuálního správního aktu musel vycházet z požadavků jednotného hospodářského plánu, podrobného, zastavovacího nebo upravovacího plánu, z potřeb asanace případně mohlo být vyvlastněno při zachování jiných podmínek při aplikaci ostatních vyvlastňovacích norem. Pokud tomu tak bylo, nepředstavovalo vyvlastnění nemovitostí (při splnění ostatních zákonných podmínek) neoprávněný zásah do ústavněprávně zakotveného principu nedotknutelnosti vlastnického práva. V opačném případě, tedy kdy k vyvlastnění došlo za účelem, který neměl oporu v zákoně, bylo vyvlastnění provedeno v rozporu s objektivním právem...*“²⁹⁵.

9.4. Znárodnění anebo vyvlastnění vykonané bez vyplacení náhrady

Oproti předchozím korespondujícím ustanovením restitučních zákonů²⁹⁶ obsahovalo ustanovení § 5 písm. i) zákona o majetkovém vyrovnání v původním znění účinném od 1. ledna 2013 do 26. června 2013 adjektivum "spravedlivé" vztahující se k vyplacené náhradě ("bez vyplacení spravedlivé náhrady").

Protiústavnost ustanovení § 5 písm. i) zákona o majetkovém vyrovnání ve slově

---

²⁹³ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

²⁹⁴ Srov. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 7. 1993, sp. zn. 3 Cdo 147/92.

²⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 4. 1998, sp. zn. 2 Cdon 1824/96.

²⁹⁶ Ust. § 6 písm. j) zákona o mimosoudních rehabilitacích; ust. § 6 písm. o) zákona o půdě.

„spravedlivé“ shledal Ústavní soud²⁹⁷ v řízení vedeném na návrh skupiny poslanců a senátorů (v podrobnostech k řízení u Ústavního soudu odkazují na podkapitulu 2.2). Dle Ústavního soudu vyvolával pojem „spravedlivé“ zásadní právní nejistotu o obsahu restitučního titulu, což se jeví jako rozporné s čl. 1 odst. 1 Ústavy (principy právního státu). V aplikační praxi by v důsledku tohoto hrozil rozdílný a nepředvídatelný postup různých povinných osob a založení nerovnosti mezi jednotlivými oprávněnými osobami.

Kupříkladu nebylo zřejmé, zda „spravedlnost“ náhrady je vztahována k období vyvlastnění, nebo k dnešním podmínkám a současné úrovni ochrany základních práv. Zatímco samotná otázka vyplacení náhrady se pohybuje ve skutkové rovině pouze v poloze vyplacena/nevyplacena, otázka posouzení spravedlnosti, přiměřenosti a dalších aspektů se může jevit jako prakticky nerealizovatelná, zvážíme-li, že se jedná o skutečnosti, které nastaly před 60 lety, a rozsah dokazování o stavu, hodnotě a vlastnostech vyvlastňované věci by měl zahrnovat řadu dobových skutkových zjištění. Tento postup se jeví jako v praxi objektivně nemožný, a to bez ohledu na skutečnost, že uvedený časový odstup lze přičítat pouze státu.²⁹⁸ Můžeme uzavřít, že vyložit slovní spojení „spravedlivá náhrada“ by bylo možné více způsoby a Ústavní soud zrušením slova „spravedlivá“ v ustanovení § 5 písm. i) ušetřil celou řadu výkladových problémů povinným osobám při vydávání majetku stejně jako soudům při řešení případných sporů.

Na současné znění ustanovení § 5 písm. i) zákona o majetkovém vyrovnání lze bez dalšího aplikovat ustálenou a obsáhlou judikaturu vztahující se ke korespondujícímu ustanovení v zákoně o půdě a zákoně o mimosoudních rehabilitacích. Pojednání k sousloví „bez náhrady“ vztahující se k ust. § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání v bodě 4.1.2 lze tak bez dalšího vztáhnout i na ust. § 5 písm. i). Na tomto místě jen stručně připomenutí, že „náhradou“ se ve smyslu restitučních předpisů rozumí náhrada ve výši „obecné ceny nemovitosti“, kdy při určení obecné ceny nemovitosti by se mělo vycházet především z ceny v té době a v místě dosažitelné, srovnáváním cen podle cenových map v obdobných lokalitách, přičemž Nejvyšší soud jako obecnou cenu považuje rovněž cenu, „*kteřé bylo možno v uvedené době a lokalitě dosáhnout s přihlédnutím ke všem faktorům*“

---

²⁹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 10/2013.

²⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 10/2013.

v té době působícím“²⁹⁹.

---

²⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2074/2007.

10. Zbývající restituční tituly

Do poslední sběrné kategorie patří restituční titul uvedený v ust. § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání: politická nebo náboženská perzekuce anebo postup porušující obecně uznávané principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody, včetně odepření nebo neposkytnutí ochrany vlastnického práva nebo odmítnutí ukončení procesu rozhodování o majetkových nárocích před soudem nebo jiným orgánem veřejné moci, a v ust. § 5 písm. k) zákona o majetkovém vyrovnání: převzetí nebo ponechání si věci bez právního důvodu.

10.1. Politická nebo náboženská perzekuce anebo postup porušující obecně uznávané principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody, včetně odepření nebo neposkytnutí ochrany vlastnického práva nebo odmítnutí ukončení procesu rozhodování o majetkových nárocích před soudem nebo jiným orgánem veřejné moci

Restituční titul zakotvený v ust. § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání je částečnou obdobou restitučního titulu v ust. § 2 odst. 1 písm. c) zákona o mimosoudních rehabilitacích. První část ustanovení vychází z předchozích restitučních zákonů, kdy však s ohledem na charakter oprávněných osob je zahrnuta i výslovně perzekuce náboženská. Politickou a náboženskou perzekucí se rozumí postižení církví a církevních právnických osob s cílem omezení jejich vlivu v občanské společnosti, může být spatřována i v záměrné pasivitě státu, zejména v odepření nebo neposkytnutí ochrany vlastnického práva orgány veřejné moci. Pokud se jedná o aktivní jednání nebo i výše zmíněnou pasivitu státu, *jedná se o nepochybně závažnější zásah do svobody, než jaký představuje vyvolání tísně.*³⁰⁰

Pokud se jedná o postupy porušující obecně uznávané principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody, i v tomto lze odkázat na ustálenou definici, dle níž se

---

³⁰⁰ Rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 17. 11. 1994, sp. zn. 22 Ca 168/94.

jimi rozumí taková jednání, která jsou v rozporu se zásadami demokratické společnosti, respektující práva občanů vyjádřená Chartou Organizace spojených národů, Všeobecnou deklarací lidských práv a navazujícími mezinárodními pakty o občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních právech (§ 1 a § 2 zák. o mimosoudních rehabilitacích).

V případě restitučního důvodu uvedeného pod ust. § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání důvodová zpráva k zákonu o majetkovém vyrovnání výslovně odkazuje zejména na problematiku arizovaného židovského majetku, tedy takový postup, kdy v rozhodném období nedošlo k dokončení procesu rozhodování o majetkových nárocích dle zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově - právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzházejících; přičemž právě v nedokončení řízení v rozhodném období lze spatřovat vznik majetkové křivdy.

Ve druhé části ustanovení (odepření ochrany vlastnického práva) se jedná o případy, kdy bylo fakticky zabráněno podávat opravné prostředky, k podaným opravným prostředkům nebylo přihlíženo nebo byl fakticky (personálně) či právně zlikvidován samotný orgán, který měl o opravném prostředku rozhodnout. To je případ zrušení Nejvyššího správního soudu (později Správního soudu) v roce 1952³⁰¹.

Ústavní soud posuzoval nároky vyplývající z restitučních předpisů z obdobného restitučního titulu³⁰² (rozhodnutí se týkalo dekretů prezidenta republiky, ale je bezpochyby aplikovatelné i na ostatní vztahy, které lze podřadit pod restituční důvod písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání). V daném případě bylo rozhodnutí či výměr ve správním řízení týkající se aplikace dekretu vydáno ještě před rozhodným obdobím, proti tomuto rozhodnutí bylo podáno včasné odvolání, které mělo dle tehdejší úpravy správního řízení odkladný účinek. Konečné rozhodnutí ve věci, i když jím bylo potvrzeno rozhodnutí první instance, bylo vydáno až v průběhu rozhodného období. Ústavní soud po vrácení věci uložil soudu obecnému, aby se zabýval tím, zda správní rozhodnutí bylo vydáno v souladu s tehdy platnými předpisy. V případě nezákonného rozhodnutí existuje

---

³⁰¹ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

³⁰² Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 1997, sp. zn. III. ÚS 225/96.

restituční nárok žalobce s tím, že majetková křivda vznikla v rozhodném období jako důsledek rozhodnutí odvolacího orgánu.

Naopak v případě, kdy oprávněná osoba (respektive její právní předchůdce) neuplatnila nárok na vrácení majetku, který jí byl odňat po 29. 9. 1938 podle zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzházejících, nemůže být naplněna skutková podstata ve smyslu § 5 písm. j) zákona č. 428/2012 Sb.³⁰³

10.1.1. Náprava majetkových křivd způsobených aplikací prezidentských dekretů

Dosavadní restituční zákonodárství umožňuje napravit i ty majetkové křivdy, které vznikly aplikací poválečných konfiskačních dekretů prezidenta republiky (tzv. Benešovy dekrety) tam, kde se jednalo o zneužití těchto dekretů, a to podřazením uvedených postupů pod akty politické nebo náboženské perzekuce anebo pod postupy porušující obecně uznávané principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody³⁰⁴.

Ústavní soud konstatoval, že „*ve smyslu dekretu č. 12/1945 Sb. přecházel konfiskovaný majetek na čs. stát dnem jeho účinnosti. Konfiskační výměr jako akt deklaratorní a zároveň prováděcí pak vymezoval, které nemovitosti jsou dekretem dotčeny. Teprve konfiskačním výměrem, jako aktem správním, byla konfiskace majetku dovršena*“³⁰⁵.

Ústavní soudci přivítali např. již v nálezu ze dne 22. 6. 1995, sp. zn. IV. ÚS 56/94,4 tendence obecných soudů „*... posuzovat splnění zákonných předpokladů přechodu věci na stát ve smyslu § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. ... v případech konfiskace majetku podle dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., jestliže správní orgán rozhodoval až po 25. 2. 1948 o tom, jsou-li splněny podmínky pro konfiskaci podle tohoto*

---

³⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 10. 2018, sp. zn. 28 Cdo 133/2018.

³⁰⁴ JÄGER, P., CHOCHOLÄČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

³⁰⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 10. 1999, sp. zn. II. ÚS 405/98; usnesení Ústavního soudu ze dne 16. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 1474/09.

dekretu“³⁰⁶Judikatura Ústavního soudu i při respektu k vymezenému rozhodnému období obecně nevylučuje, že aplikací prezidentských dekretů mohla v rozhodném období vzniknout majetková křivda³⁰⁷.

Při subsumpci konfiskace podle některého z prezidentských dekretů pod ustanovení § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání je však zároveň zapotřebí zkoumat, zda je splněna podmínka vzniku majetkové křivdy v rozhodném období, tedy až po 25.2.1948, s ohledem na skutečnost, že ve většině případů došlo k vydání konfiskačního aktu před rozhodným obdobím. Judikatura obecných soudů i Ústavního soudu vychází z teze, že při posouzení otázky, zda došlo k majetkové křivdě v tzv. rozhodném období, je třeba posoudit, kdy bylo o splnění podmínek dle dekretů prezidenta republiky z r. 1945 rozhodováno a zda byly splněny³⁰⁸.

Došlo-li k vydání konfiskačního rozhodnutí v rozhodném období, byť bylo vydáno na základě dekretu prezidenta, soud je povinen zabývat se zkoumáním, zda toto správní rozhodnutí bylo vydáno v souladu s tehdy platnými právními předpisy tím spíše, že se jedná o věc restituční, kde společným jmenovatelem je snaha o zmírnění následků některých dalších majetkových křivd vzniklých v důsledku platnosti nebo zvláštního použití některých právních předpisů³⁰⁹.

V duchu výše uvedené judikatury konfiskace majetku dle dekretu č. 12/1945 Sb. a č. 108/1945 Sb. je možno posuzovat jako zákonný důvod restituce tehdy, nabylo-li rozhodnutí správního orgánu o konfiskaci právní moci a vykonatelnosti až po 25.2.1948. „*V praxi Ústavního soudu se již vícekrát prokázalo, že konfiskace podle dekretů č. 12 a č. 108/1945 Sb. bylo totalitní mocí zneužito k zabavení majetku a k likvidaci třídních nepřátel, a to již v rozhodném období po 25.2.1948*“³¹⁰. Pro zasazení aktu majetkové křivdy do rozhodného období tedy není rozhodný toliko okamžik vydání takového

---

³⁰⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 6. 1995, sp. zn. IV. ÚS 56/94.

³⁰⁷ Další případy též např. nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2000, sp. zn. I. ÚS 397/98, nález Ústavního soudu ze dne 9. 12. 1998, sp. zn. II. ÚS 3/98, dále též srov. Srov. Ludvík David: Restituční normy, dříve platné předpisy a období před 25. 2. 1948, [Právní rozhledy 10/2004, s. 390].

³⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2000, sp. zn. 28 Cdo 1136/2000; nález Ústavního soudu ze dne 22. 6. 1995, sp. zn. IV. ÚS 56/94.

³⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 2. 1996, sp. zn. II. ÚS 156/95; nález Ústavního soudu ze dne 13. 10. 1995, sp. zn. III. ÚS 39/95.

³¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 11. 1999, sp. zn. II. ÚS 70/99; nález Ústavního soudu ze dne 4. 10. 1995, sp. zn. II. ÚS 22/94.

správního aktu, nýbrž okamžik jeho "právní moci a vykonatelnosti", která by měla nastat až po 25.2.1948³¹¹.

Ústavní soud však důrazně vymezil pro jednotlivé typy restitučních situací interpretační meze z hlediska rozhodného období³¹². Ústavní soud zdůraznil, že pokud byl proces konfiskace dovršen před započítím rozhodného období, oprávněné osoby nemohou se svým nárokem uspět³¹³.

Na okraj lze ještě poznamenat, že náprava majetkových křivd způsobených aplikací prezidentských dekretů naráží na limity ust. § 8 odst. 1 písm. h) zákona o majetkovém vyrovnání, podle něhož platí, že věc nelze vydat v případě, že se jedná o věc konfiskovanou na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, nebo dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

10.2. Převzetí nebo ponechání si věci bez právního důvodu

Obdobný restituční titul obsahují i tradiční restituční zákony – nalezneme ho v ust. § 6 odst. 1 písm. p) zákona o půdě a ust. § 6 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích.

Tato ustanovení restitučních předpisů však byla v minulosti interpretována nejednoznačně, a to v následujícím smyslu. V režimu přímé právní kontinuity s právním řádem rozhodného období by se zdálo, že pokud stát převzal věc bez právního důvodu

---

³¹¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 22. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 602/06, ale i řada výše citovaných vychází z existence "konečných" rozhodnutí a "dovršených" konfiskací; dále např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2002, sp. zn. 22 Cdo 2148/2001.

³¹³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 21. 9. 2011, sp. zn. I. ÚS 1874/11 - otázka přechodu vlastnického práva byla pravomocně vyřešena v roce 1946, mimořádný opravný prostředek zamítl tehdejší Nejvyšší správní soud v roce 1947; usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2003, sp. zn. II. ÚS 155/03 - poslední správní rozhodnutí - konfiskační výměr, byl ve věci majetku stěžovatele vydán dne 31.3.1947, tedy před rozhodným datem; usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. III. ÚS 527/09 - předmětné nemovitosti přešly na stát v roce 1947 konečným rozhodnutím Zemského národního výboru v Praze; dále i usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 2. 2009, sp. zn. IV. ÚS 671/06 aj.).

(např. na základě absolutně neplatné smlouvy), měl by mít vlastník zachovánu možnost ochrany svého trvajícího vlastnického práva zpravidla vlastnickou žalobou nebo určovací žalobou. A to z důvodu, že ani podle dobových předpisů, tím méně podle současného práva, faktická okupace sama o sobě nezpůsobovala přechod vlastnického práva. Byť vlastník pozbyl třeba dispoziční oprávnění k věci, zůstávalo mu zachováno holé vlastnictví. Zároveň lze uvažovat o předpokladu, že restituční zákonodárství (restituční tituly) slouží k nápravě křivd, při nichž vlastnické právo původního vlastníka zaniklo převodem či přechodem na stát nebo jinou právnickou osobu, čímž je pojmově užití vlastnické žaloby vyloučeno. Nejedná se totiž o ochranu existujícího vlastnického práva. V tomto kontextu bylo o komentovaném ustanovení uvažováno jako o nesystémovém, neboť se nejedná o restituční skutkovou podstatu.³¹⁴

Nejednoznačnost uvedeného výkladu překlenulo stanovisko pléna Ústavního soudu Pl. ÚS-st. 21/05, které vztáhlo exkluzivní restituční režim i na skutečnosti, které nastaly v rozhodném období, na jejichž základě by jinak nemohlo dojít k zániku vlastnického práva (absence titulu), a to s důsledkem, že žalobou na určení vlastnického práva nelze obcházet smysl a účel restitučního zákonodárství. Stanovisko uvedlo, že vlastnické právo oprávněných osob podle restitučních předpisů vzniká až okamžikem vydání věci. *„Tím je ve skutečnosti legalizován přechod majetku na stát, a to bez ohledu na to, co bylo titulem pro tento přechod, a jen v případech, které jsou v restitučních zákonech výslovně uvedeny, je původní nabývací titul státu, samozřejmě za splnění dalších v zákoně uvedených podmínek, důvodem pro vrácení věci. Restituční zákony v podstatě legalizovaly vlastnictví státu k majetku, který stát získal konfiskacemi, znárodněním a dalšími majetkovými opatřeními, bez ohledu na to, že by bez jejich existence jinak bývalo možné, v některých případech, uplatnit na takový majetek vlastnické právo podle obecných předpisů. Tím současně vyloučil možnost uplatnit tato práva jinak, tedy podle obecných předpisů, neboť tato úprava je speciální úpravou k předpisům obecným.“*³¹⁵

Jaké konkrétní případy pak můžeme pod tuto restituční skutkovou podstatu podřadit? Nejvyšší soud se k obdobnému restitučnímu titulu, jenž obsahuje v § 6 odst. 1 písm. p)

---

³¹⁴ JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

³¹⁵ Sjednocující stanovisko ze dne 1. 11. 2005, Pl. ÚS-st. 21/05.

zákon č. 229/1991 Sb. (o půdě) vyjádřil následovně: „Způsoby převzetí nemovitostí bez právního důvodu byly ze strany státu nebo právnických osob různé, měly však společné to, že vlastníkům nemovitosti byla odňata možnost nemovitost držet, užívat ji a požívat její plody a užítky.“³¹⁶

Předmětný restituční titul lze aplikovat v případě, kdy došlo k pouhému faktickému zmocnění se věci, které nebylo právně podloženo – na základě zákonného či smluvního podkladu (jako jsou případy uvedené v § 5 písm. a) – h) zákona o majetkovém vyrovnání), nedošlo tedy vůbec k přechodu nebo převodu majetku do vlastnictví státu³¹⁷, a přesto stát nakládal s majetkem jako s vlastním. *Převzetí věci státem bez právního důvodu se rozumí i převzetí držby věci, a to i držby neoprávněné. O převzetí věci státem bez právního důvodu jde i tehdy, jestliže stát převzal věc, aniž k tomu existoval právní důvod – tedy došlo-li k faktickému zmocnění se věci, které nebylo právně podloženo (tzv. okupace nemovitosti).*³¹⁸ Jedná se např. o „převzetí věci, které nebyly uvedeny ve znárodnovacích výměrech, k němuž došlo v souvislosti se znárodněním“.³¹⁹

Převzetím věci státem bez právního důvodu ve smyslu § 6 odst. 1 písm. p) zákona o půdě rozumí Nejvyšší soud nejen převzetí věci tzv. okupací, tzn., aniž k tomuto převzetí existoval právní důvod, ale pod tento restituční titul (obdobný restitučnímu titulu dle § 5 písm. k) zákona o majetkovém vyrovnání) lze podřadit následující případy:

*„Převzetí věci státem na základě neplatného právního úkonu i na základě správního rozhodnutí, které nebylo řádně doručeno a nenabylo tak právní moci, je z hlediska vztahu restituční žaloby a žaloby vlastnické podřaditelné pod pojem převzetí věci bez právního důvodu.“*³²⁰

*„Převzetím věci bez právního důvodu je třeba rozumět převzetí věci bez platného, resp. účinného právního důvodu, tedy i převzetím věci na základě neplatného právního úkonu.“*³²¹

---

³¹⁶ Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30.10.2001, sp.zn. 31 Ca 52/2001.

³¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 11. 2007, sp. zn. 28 Cdo 3238/2006.

³¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2010, sp. zn. 28 Cdo 78/2009.

³¹⁹ Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu: R 34/1993.

³²⁰ Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu: R 72/2006.

³²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2004, sp. zn. 22 Cdo 361/2004.

„převzetí věci státem na základě neplatného právního úkonu (darovací smlouvy) je z hlediska vztahu restituční žaloby a žaloby vlastnické podřaditelné pod pojem převzetí věci bez právního důvodu.“³²²

„...v posuzované věci došlo k odnětí sporných nemovitostí státem na základě vyvlastňovacího rozhodnutí (...) bez právního důvodu. (...) Vzhledem k tomu, že předmětné správní rozhodnutí vyvlastňovacího úřadu bylo adresováno subjektu se zaniklou právní subjektivitou (zemřelému), a skutečným vlastníkem byla v té době odlišná osoba, je opodstatněné usuzovat nulitu tohoto správního aktu.“³²³

Pod pojem převzetí bez právního důvodu zařadil Nejvyšší soud i případ, *„kdy stát nebo jiná právnická osoba věc převzala smluvně do užívání, ale posléze bez vědomí oprávněné osoby, jež byla jako vlastník nemovitosti evidována, došlo k použití věci k jiným účelům, než původně smluvně zamýšleným a rovněž jiným subjektem.“³²⁴* V daném případě se Nejvyšší soud vypořádával se situací, kdy došlo k pouhému převodu do správy místního národního výboru, který poté předmětné nemovitosti převedl na ostatní žalované osoby v tomto sporu.

Ústavní soud se k této otázce vyjádřil následovně: *„Posouzení otázky, zda převzetí nemovitosti na základě absolutně neplatné smlouvy lze zahrnout pod převzetí nemovitosti bez právního důvodu dle § 6 odst. 1 písm. p) zákona o půdě, či nikoliv, je věcí obecných soudů a samo o sobě postrádá ústavní rozměr.“³²⁵*

Z rozsáhlé judikatury vyšších soudů je zřejmé, že restituční titul podle § 5 písm. k) zákona o majetkovém vyrovnání může pojmut celou řadu případů, kdy došlo k převzetí věci nejen faktickou okupací, tedy bez právního důvodu, ale rovněž na základě neplatného právního důvodu, a dále zahrnuje případy převzetí věci na základě správního rozhodnutí, které nenabýlo právní moci, správního aktu nulitního, převzetí na základě neplatných či neúčinných smluv atd. Pouhá absence listin, které by měly dokládat restituční tituly podle předchozích písmen ust. §5 zákona o majetkovém vyrovnání však neznamená existenci restitučního titulu podle písm. k) zákona o majetkovém vyrovnání.

---

³²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. 31 Cdo 1529/2004.

³²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2012, sp. zn. 28 Cdo 3107/2011.

³²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2010, sp. zn. 28 Cdo 5292/2009.

³²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 566/07.

11. Vztahy mezi jednotlivými restitučními tituly

V aplikační praxi zákona o majetkovém vyrovnání mohou vznikat nejasnosti, jaké ustanovení na daný případ aplikovat. Tuto kapitolu bych ráda věnovala stručnému popisu vztahů mezi jednotlivými restitučními tituly, popisu rozdílů mezi nimi a zdůraznění základních odlišujících znaků, což si klade za cíl usnadnit aplikaci § 5 zákona o majetkovém vyrovnání v praxi.

Důsledné rozlišování mezi restitučními tituly je důležité z důvodu, že k prokázání každé restituční podstaty by měly oprávněné osoby povinným osobám se dokládat jiné podklady.

A) Vztah § 5 písm. a) a § 5 písm. i), k)

Co se týká restitučního titulu upraveného v ustanovení § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání (odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona o revisi nebo podle zákona o nové pozemkové reformě) připadá v úvahu zejména konkurence s restitučními tituly upravenými v ustanoveních § 5 písm. i) a k).

Kroky státních orgánů podle ust. § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání byly v tehdejší době zákonem předvídané a zcela v souladu s objektivním právem. Tento restituční titul se vztahuje na situace, kdy byl při odnětí věci dodržen zákonem stanovený postup. Nevyplacením náhrady (vzhledem k tomu, že zákona vyplacení náhrady předpokládal) pak byla dovršena majetková křivda.

Ustanovení § 5 písm. i) a k) zákona o majetkovém vyrovnání na rozdíl od ustanovení § 5 písm. a), kdy vlastnické právo přešlo na stát v souladu s tehdy platnými předpisy, řeší situaci, kdy k odnětí majetku došlo v rozporu s objektivním právem. Např. pokud byl majetek vyvlastněn k účelu, který byl v rozporu s tehdejšími předpisy, nebo rozhodnutí o vyvlastnění nebylo vydáno k tomu příslušným orgánem.

Pod restituční titul uvedený v § 5 písm. i) (znárodnění nebo vyvlastnění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy nebo bez vyplacení spravedlivé náhrady) mohou spadat případy, kdy došlo ke znárodnění či vyvlastnění v rozporu s tehdy platnými

právními předpisy. Podle daného ustanovení mohou být posuzovány zejména případy, kdy postupem dle zákona o revisi byly odňaty nemovitosti, které nesplňovaly zákonné podmínky pro převzetí (např. převzetí půdy pod 250 ha) či odňaty nemovitosti, které nesplňovaly podmínky pro výkup dle zákona o nové pozemkové reformě (např. postup, kdy byl i vykoupěn pozemkový majetek nepřesahující rozlohu 50 ha, pokud na ní vlastník trvale hospodařil), nebo nebyl dodržen jiný, zákonem předvídaný, postup.

Restituční titul upravený v § 5 písm. k) zákona o majetkovém vyrovnání (převzetí nebo ponechání si věci bez právního důvodu) se uplatní např. v případech, kdy dosavadnímu vlastníkovu nebyla doručena výpověď z hospodaření či rozhodnutí o výkupu nebo tyto akty nenabývaly právní moci apod. Restituční titul v ust. § 5 písm. k) je třeba aplikovat pouze na případy, kdy bude jednoznačně dovozena neexistence právního důvodu k převzetí majetku. Lze tedy shrnout, že se při posuzování nároků oprávněných osob pouhá absence listin, které by měly dokládat restituční titul dle § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání, neznamena vznik nároku na vydání dle restitučního titulu podle písm. k) zákona o majetkovém vyrovnání.

B) Vztah § 5 písm. b) a § 5 písm. i), k)

Obdobně jako v případě ust. § 5 písm. a), tak i v případě ust. § 5 písm. b) se jednalo o postup v souladu s tehdejšími objektivními právy. Restituční titul v písm. b) dokonce ani nepředpokládá absenci náhrady, znárodnění či vyvlastnění v souladu s vyjmenovanými zákony automaticky znamená vznik majetkové křivdy.

Ve vztahu k restitučnímu titulu upravenému v ustanovení § 5 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání lze dovést konkurenci restitučního titulu dle ustanovení § 5 písm. i) (znárodnění nebo vyvlastnění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy nebo bez vyplacení spravedlivé náhrady), v tom smyslu, kdy došlo ke znárodnění v rozporu s platnými znárodnovacími předpisy.

C) Vztah § 5 písm. c) a § 5 písm. e), f)

Úkony Náboženské matice upravené jako restituční titul v ustanovení § 5 písm. c) zákona o majetkovém vyrovnání lze odlišit od právních úkonů upravených v ustanovení § 5 písm.

e) a f) zákona. V případě restitučních skutkových podstat § 5 uvedených pod písm. e) a f) smluvními stranami kupní, směnné či darovací smlouvy byla vždy oprávněná osoba či její právní předchůdce a stát či státní organizace. Náboženská matice páchala majetkové křivdy právě uzavíráním darovacích a kupních smluv a v případě restitučního titulu v ustanovení § 5 písm. c) zákona o majetkovém vyrovnání byly smluvními stranami vždy Náboženská matice, jež zastupovala (bez platného oprávnění) církevní právnickou osobu, a na druhé straně a stát či státní organizace.

D) Vztah § 5 písm. h) a § 5 písm. i)

Rozdíl mezi restitučními tituly upravenými v ustanoveních § 5 písm. h) a i) zákona o majetkovém vyrovnání lze vysvětlit následovně: zatímco v případech aplikace restitučního titulu dle § 5 písm. h) k vyvlastnění došlo zákonným způsobem a v souladu s účelem upraveným ve vyvlastňovacích předpisech, ale nyní vyvlastněná věc již k tomuto účelu neslouží; při aplikaci restitučního důvodu dle § 5 písm. i) zákona došlo k vyvlastnění za účelem (nebo dokonce zcela bez účelu), který neměl oporu v tehdy platných právních předpisech.

E) Vztah § 5 písm. k) k ostatním restitučním titulům

Restituční titul upravený v § 5 písm. k) zákona o majetkovém vyrovnání může teoreticky konkurovat všem ostatním restitučním titulům upraveným v ustanovení § 5 písm. a) až j) zákona o majetkovém vyrovnání. Pod tento restituční titul lze totiž podřadit všechny neplatné či neúčinné právní úkony, na jejichž podkladě stát převzal bez právního důvodu nebo na základě neplatného právního důvodu držbu věci.

Neprokázání nároku oprávněné osoby na vydání věci dle restitučních titulů upravených v ustanovení § 5 písm. a) až j) zákona majetkovém vyrovnání ovšem neznamená, že by povinné osoby a soudy měly posuzovat nárok oprávněné osoby dle restitučního titulu upraveného v ustanovení § 5 písm. k) zákona. Každý jednotlivý případ je nutné posoudit vzhledem ke konkrétním okolnostem.

12. Aktuality

K datu uzavření rukopisu této práce (červenec 2020) je zákon o majetkovém vyrovnání v účinnosti více než 7 a půl roku. Obecná lhůta pro podávání výzev k vydání majetku uplynula 2. 1. 2014, ale v případě úspěchu žaloby dle ust. § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání je stále možné povinným osobám platně výzvu podat.

Dle ust. § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání platí, že oprávněná osoba může podat soudu žalobu o určení vlastnického práva státu z důvodu, že věc z původního majetku registrovaných církví a náboženských společností byla přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona převedena nebo přešla z majetku státu do vlastnictví jiných osob v rozporu s ustanovením § 3 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, nebo v rozporu s ustanovením § 29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění účinném do dne nabytí účinnosti zákona o majetkovém vyrovnání; lhůta pro uplatnění výzvy k vydání věci počne běžet dnem nabytí právní moci rozhodnutí, kterým bylo určeno vlastnické právo státu. Lze očekávat, že počty takových výzev se budou pohybovat již jen v řádu desítek.

Po téměř osmi letech účinnosti zákona mají povinné osoby velkou část úkolů uloženou zákonem o majetkovém vyrovnání za sebou, sporné případy se dostaly na stůl soudcům a řada z nich již byla pravomocně rozhodnuta. Podle níže uvedených údajů však vypořádání původního majetku církevních právnických osob není ještě zdaleka u konce.

K přehledu o průběhu vyřizování výzev oprávněných osob jsou použita aktuální data dvou povinných osob, které vydávají největší objem majetku dle zákona o majetkovém vyrovnání, pravidelně zveřejňují údaje o objemu vydávaného majetku.

12.1. Církevní restituce u Státního pozemkového úřadu

Stav vyřizování výzev ke dni 1. 7. 2020 u Státního pozemkového úřadu³²⁶:

1) Přijaté výzvy

Počet přijatých výzev	Počet pozemků	Celková výměra pozemků m2	Počet staveb
3 608	68 894	216 392 213	496

2) Stav řízení o vydání nemovitosti

Počet rozhodnutí	počet pozemků	Celková výměra v m2	Počet staveb	Stav rozhodnutí
2821	27591	16 420 7310	57	Nevydáno
3171	16454	12 551 9943	32	Vydáno
834	3288	3 338 7732	2	Zamítnuto
3417	60819	42 099 7349	60	Zastaveno
10243	108152	74 411 2334	151	Celkem

3) Schvalování dohod o vydání

Počet dohod	počet pozemků	Počet staveb	Celková výměra v m2	Stav rozhodnutí
49	381	0	2985573	Neschváleno
19	105	0	1091785	Nezahájeno
3226	35551	71	255508650	Schváleno
8	47	0	437104	Zahájeno
5	101	0	448520	Zastaveno
3307	36185	71	26 047 1632	Celkem

³²⁶ Data pochází z webových stránek Státního pozemkového úřadu na adrese <https://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/informace-o-podanych-vyzvach-a-dohodach> ve stavu ke dni 7. 7. 2020

12.2. Církevní restituce u Lesů České republiky, s. p.

Stav vyřizování výzev ke dni 1. 1. 2020 u LČR³²⁷:

Počet přijatých výzev	Počet pozemků	Celková výměra pozemků m2	Počet staveb
2314	49 291	neuvedeno	1 398

LČR evidují k 1. 1. 2020 celkem 2314 výzev k vydání majetku, ve kterých oprávněné osoby uplatnily požadavky na vydání 49.291 pozemků a 1.398 staveb.

Ke dni 1. 1. 2020 bylo uzavřeno s oprávněnými osobami 2.100 dohod o vydání nárokovaného majetku v rozsahu 18.663 pozemků o celkové výměře 79.876 ha a 261 staveb.

Ke dni 1. 1. 2020 LČR evidují 783 rozhodnutí SPÚ dle § 9 odst. 6 zákona o majetkovém vyrovnání, ve kterých bylo rozhodnuto, že oprávněné osoby jsou vlastníky 5.285 pozemků o celkové výměře 52.811 ha a 107 staveb.

Ke dni 1. 1. 2020 LČR evidují 14 rozhodnutí soudu dle § 9 a § 10 zákona o majetkovém vyrovnání, ve kterých bylo rozhodnuto, že oprávněné osoby jsou vlastníky 43 pozemků o celkové výměře 115 ha a 1 stavby.

Po prověření podmínek stanovených zákonem o majetkovém vyrovnání předaly LČR dle § 18 odst. 2 zákona o majetkovém vyrovnání oprávněným osobám 429 pozemků o celkové výměře 1.119 ha a 5 staveb.

12.3. Církevní restituce aktuálně u soudů

Rešerší judikatury týkající se zákona o majetkovém vyrovnání bylo zjištěno, že velký objem rozhodnutí Nejvyššího soudu se týká věcí dle ust. § 18 odst. 1 zákona, který dává oprávněným osobám právo k podání žaloby o určení vlastnického práva státu z důvodu, že věc z původního majetku registrovaných církví a náboženských společností byla pře

---

³²⁷ Data pochází z webových stránek Lesů České republiky, s. p. na adrese <https://lesy-cr.cz/o-nas/cirkevni-restituce/aktualni-informace/aktualni-informace-o-majetkovem-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi/> ve stavu ke dni 7.7.2020

dnem nabytí účinnosti tohoto zákona převedena nebo přešla z majetku státu do vlastnictví jiných osob v rozporu s ustanovením § 3 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, nebo v rozporu s ustanovením § 29 zákona o půdě.

Nejvyšší soud³²⁸ se k určovacím žalobám dle ust. § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání konstantně vyjadřuje ve smyslu, že restituční nároky jsou dlouhodobě pokládány za nároky primární, jejichž prosazení ospravedlňuje i zásah do již provedených majetkoprávních přesunů, když opačný výklad by jednotlivá blokační ustanovení chránící restituenty činil zcela bezcennými.

V judikatuře však lze vysledovat i korektivy tohoto přístupu. Např. ve věci vedené pod sp. zn. 28 Cdo 4000/2018 se Nejvyšší soud vyjádřil následovně: *„jestliže převedený majetek není způsobilý k vydání oprávněné osobě v režimu zákona č. 428/2012 Sb., tak tato skutečnost může být v závislosti na okolnostech případu považována za výjimečné prolomení blokačních účinků § 29 zákona č. 229/1991 Sb., ve znění účinném do 31. 12. 2012“*.³²⁹

Další korektiv byl vysloven v případě, kdy původní majetek církevní právnické osoby nabyt v rozporu samostatně hospodařící zemědělec. Obecné soudy nároku oprávněné osoby vyhověly, avšak Nejvyšší soud jejich rozhodnutí zrušil a případ vrátil zpět obecným soudům s tím, že má-li být nakládání s věcmi podléhajících ustanovení § 29 zákona o půdě posouzeno jako platné, musí tento závěr odůvodňovat okolnosti vskutku mimořádné povahy, které obzvlášť intenzivně působí ve prospěch poskytnutí právní ochrany osobám, na něž byly věci náležející původně církvím v rozporu se zákonem převedeny. Mohlo by přitom jít např. o situaci, v níž by nezákonně převedené nemovitosti měly pro potenciální oprávněnou osobu zcela zanedbatelný užitek v porovnání s újmou, již by pozbytí sporného majetku způsobilo v právní sféře dobrověrného nabyvatele. Mimořádné (výjimečné) okolnosti případu, na jejichž základě lze upřednostnit ochranu vlastnického práva dobrověrného nabyvatele před oprávněným zájmem církevní právnické osoby na restituci církevního majetku, se mohou vztahovat též kupř. k povaze nabývacího titulu, k osobě nabyvatele, jeho vztahu k nabytému majetku, předchozí délce užívání, velikosti pozemku a jeho tvaru, dopadu pozbytí majetku do jeho poměrů či do

³²⁸ Např. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2018, sp. zn. 28 Cdo 5223/2017.

³²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 1. 2019, sp. zn. 28 Cdo 4000/2018.

poměrů členů jeho rodiny, nebo k možnosti dalšího podnikání v zemědělství, případně i k původnímu pozbytí majetku církví.³³⁰

V tomto smyslu se v jiném případě, kdy se nabyvatel původního církevního majetku odvolával na svou dobrou víru, vyjádřil i Ústavní soud, kdy zrušil rozsudky nižších soudů a případ vrátil obecným soudům k novému rozhodnutí: *„Jestliže obecné soudy předem vyloučily existenci dobré víry stěžovatele a při rozhodování o vlastnickém právu stěžovatele nebraly v úvahu důvody reflektující konkrétní okolnosti případu, a neposkytly ochranu základnímu vlastnickému právu stěžovatele tak, aby výsledné rozhodnutí bylo možno vnímat jako spravedlivé z hlediska vyvážené ochrany základních práv dotčených subjektů, dopustily se porušení stěžovatelova práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a práva vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny.“*³³¹

V aktuální judikatuře lze vysledovat tendence k ochraně zejména fyzických osob a jejich dobré víry a zájem na spravedlivém rozhodnutí věci. Nepochybně bude zajímavé sledovat, jak si obecné soudy poradí s aplikací výše nastíněných korektivů v praxi.

Dalším velkým aktuálním tématem restituční judikatury je funkční souvislost ve smyslu ustanovení § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání. Dle ust. § 7 odst. 1 povinná osoba podle § 4 písm. c) a d) zákona o majetkovém vyrovnání vydá oprávněné osobě nemovitou věc ve vlastnictví státu, která náležela do původního majetku registrovaných církví a náboženských společností a stala se předmětem majetkové křivdy, kterou utrpěla oprávněná osoba nebo její právní předchůdce v rozhodném období v důsledku některé ze skutečností uvedených v § 5, pokud a) funkčně souvisela nebo souvisí s nemovitou věcí, kterou oprávněná osoba vlastní, nebo která se vydává podle tohoto zákona, nebo b) oprávněné osobě nebo jejímu právnímu předchůdci v rozhodném období sloužila k duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím nebo administrativním účelům nebo jako obydlí duchovních.

Nejvyšší soud dodal, že funkční souvislostí ve smyslu ustanovení § 7 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb., se rozumí takový vztah dvou předmětů, v jehož důsledku jeden v podstatě umožňuje druhému plnit požadovanou funkci, přičemž oddělením se ekonomická a užitná

---

³³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17.7.2019, sp. zn. 28 Cdo 2141/2019. Obdobně též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. 28 Cdo 5036/2016.

³³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2019, sp. zn. III.ÚS 2532/17.

hodnota věcí snižuje, a naznačený poměr závislosti může být dán oboustranně i jednosměrně (jedna věc funguje samostatně, avšak druhá bez první nikoliv). K závěru o funkční souvislosti požadované nemovitosti s jinými oprávněnou osobou vlastněnými, či jí v režimu zákona o majetkovém vyrovnání vydávanými věcmi nelze dospět toliko na podkladě jejich prostorové souvislosti, a nemůže tak být implikována pouze jejich územní blízkostí, poněvadž i polohově sousedící pozemky mohly být hospodářsky využívány rozdílně a na sobě nezávisle. Obdobně nelze na funkční souvislost bez dalšího usuzovat např. ze skutečnosti, že předmětné nemovitosti představovaly v minulosti dle pozemkových knih jediné knihovní těleso, neboť ta svědčí toliko o jejich právní (nikoliv funkční) nesamostatnosti.³³²

Pokud jde o restituční tituly, lze z rozhodnutí Nejvyššího soudu poukázat na věc vedenou pod sp. zn. 28 Cdo 133/2018: „*Neuplatnila-li oprávněná osoba (respektive její právní předchůdce) nárok na vrácení majetku, který jí byl odňat po 29. 9. 1938 podle zákona č. 128/1946 Sb., nemůže být naplněna skutková podstata ve smyslu § 5 písm. j) zákona č. 428/2012 Sb.*“ Prozatím ale jinak z rozhodnutí vyšších soudů nelze vysledovat, že by obsah § 5 zákona o majetkovém vyrovnání byl předmětem sporů, nebo představoval problém v aplikační praxi.

---

³³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 4. 2018, sp. zn. 28 Cdo 3783/2017.

Závěr

K přijetí zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi vedla dlouhá cesta plná překážek a zákrut. V roce 2012 se však Česká republika přidala do skupiny zemí, které učinily definitivní dělící čáru za svou komunistickou minulostí, a došlo k vypořádání poslední zátěže z doby nesvobody.

Historické souvislosti i výčet skutečností vedoucích k majetkovým křivdám podávají obraz o tom, jak byly zbaveny majetku církevní právnické osoby. Fakticky však byli nejvíce perzekuováni a nejbolestivější křivdu utrpěli jednotliví duchovní a církevní představitelé. Ti však oprávněnými osobami dle zákona o majetkovém vyrovnání nejsou.

Zákon o majetkovém vyrovnání se v základních rysech shoduje se zákonem o půdě a dalšími restitučními zákony z 90. let, a to se zohledněním specifických rysů církevních právnických osob. Narozdíl od restitučních zákonů z 90. let však není „čistým“ restitučním zákonem, když vedle restituce majetku přiznává rovněž finanční vypořádání církvím za majetek, který nebylo možné vydat a zakotvuje příspěvek na činnost církve, jehož vyplacení povede k definitivní odluce státu a církve v České republice.

Církevní právnické osoby vděčí za mnohé Ústavnímu soudu. Před přijetím zákona o majetkovém vyrovnání vytvářel tlak na zákonodárce k vyřešení církevních restitucí a kdyby k přijetí zákona nedošlo, otevřel církevním právnickým osobám cestu k domáhání se svých nároků cestou individuálních žalob. Zákon o majetkovém vyrovnání prošel testem ústavnosti, kdy Ústavní soud zamítl návrh na zrušení zákona a v zákoně provedl pouze „kosmetickou“ úpravu. Ústavní soud rovněž zrušil zákon umožňující zdanění církevních restitucí, kdy se fakticky nejednalo o zdanění, ale o snížení finanční náhrady.

Vzhledem k tomu, že církevní právnické osoby „vyvázly“ z první pozemkové reformy, a většina církevního majetku přešla na stát, až po únoru 1948, bude jim většina majetku navracena. Největší část vydávaného majetku pokrývá restituční titul uvedený v ust. § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání: odnětí věci postupem dle zákona o revisi první pozemkové reformy nebo odnětí věci postupem dle zákona o nové pozemkové reformě. Ústřední kapitoly této práce jsem věnovala právě těmto restitučním titulům. Podařilo se rozebrat, kdy docházelo k převodu vlastnického práva na stát a že tento okamžik nelze

ztotožnit s dokonáním majetkové křivdy a kdy teoreticky může dojít k obávanému prolomení hranice února 1948.

Vzhledem k tomu, že největší objem majetku bude vydáván podle ust. § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání, další restituční tituly, které obsahují odnětí majetku podle jiných vyvlastňovacích a znárodňovacích zákonů restituční tituly spojené s pojmem tíseň, odnětí majetku úkony Náboženské matice, odnětí věci bez právního důvodu atd., pokryjí dle mého názoru řádově stovky případů.

Velká část historického majetku je k datu uzavření této práce již vydána do rukou oprávněných osob, sporný majetek je předmětem soudních řízení. Je zřejmé, že nebude vydán veškerý majetek, o které církevní právnické osoby požádaly. Velkou část nevydávaného majetku budou tvořit pozemky, které byly oprávněným osobám odňaty mimo rozhodné období, např. již v průběhu první pozemkové reformy (část majetku premonstrátů) nebo na základě Benešových dekretů (Řád německých rytířů). Je možné, že řada církevních právnických osob neprokáže právní nástupnictví po historické právnické osobě, která majetek původně vlastnila. V následujících letech můžeme na této půdě sledovat případy se zajímavým obsahem.

Kompletní rozsah vydávaného majetku ještě není dán. Některé oprávněné osoby podaly výzvy k vydání majetku po lhůtě, o některé majetkové položky nemuselo být požádáno vůbec, jinde se nepodaří prokázat nějakou z rozhodných skutečností. I přes blokační ustanovení zákona o půdě a zákona o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby docházelo v minulosti k převodům původního majetku církevních právnických osob na třetí osoby a tyto převody bude zapotřebí nejprve „prosoudit“. Bude zajímavé sledovat, jak se k tomuto tématu postaví obecné soudy, kdy budou postupovat striktně podle litery zákona a vyhoví oprávněným osobám, a kdy přihlédnou k „více spravedlivému řešení“ a ochrání práva nabyvatelů původního majetku církevních právnických osob v dobré víře.

Věřím, že se mi podařilo vytyčené téma obsáhnout a poskytnout alespoň základní vhled do vývoje přijímání zákona o majetkovém vyrovnání, popsat základní principy zákona a přiblížit jednotlivé restituční tituly.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

Knihy

VALEŠ, V. Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989. 1.vyd. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009.

KUKLÍK, J. Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010.

PRŮCHOVÁ, I.: Restituce majetku podle zákona o půdě. Praha: C.H. Beck, 1997.

KŘÍŽ, J., VALEŠ, V. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

JÄGER, P., CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

KŘÍŽ, J. Zákon o církvích a náboženských společnostech. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., ELIÁŠ, K. Občanský zákoník. Komentář. 2.. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009.

NOVOTNÝ, G. Církevní pozemkové vlastnictví v českých zemích a jeho osud v rámci provádění meziválečné pozemkové reformy. In Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

KAPLAN, K. Stát a církev v Československu v letech 1948–1953. Brno : Doplněk, 1993.

JANIŠOVÁ, M. KAPLAN, K. Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948: dokumentace. Brno: Doplněk, 1995.

TRETERA, J. R. Stát a církve v České republice. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

TRETERA J. R. Stát a církve v České republice. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., ELIÁŠ, K. Občanský zákoník. Komentář. 2.. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009.

DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef; KOLEKTIV AUTORŮ; ŠVESTKA, Jiří: Občanský zákoník – Komentář - Svazek I (obecná část), Nakladatel: Wolters Kluwer, a. s. (dříve ASPI, a. s.), Praha, 2014.

BAUDYŠ, P.: Katastr a nemovitosti, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, str. 268.

HÁCHA, E., HOETZEL, J., WEYR F., LAŠTOVKA, K.: Slovník veřejného práva československého, svazek III, Brno 1934, Nakladatelství: Polygrafia - Rudolf M. Rohrer - Brno, str. 359, reprint, Eurolex Bohemia s. r. o., Praha 2000

BUŠEK, V.: Učebnice dějin práva církevního I. Všehrd, Praha 1946,

FARSKÝ, K.: Stát a církev, poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924. Knihotiskárna Blahoslav, Praha 1924, str. 298.

M. MŽYKOVÁ, Navracené poklady. Restitutio in integrum. Praha: PRAGAFILM, 1994,

ČERNÝ, P.: Církev a náboženské společnosti v ČSSR. Sekretariát vlády pro věci církevní, Praha 1989.

PLÍVA, S.: Hospodaření s národním majetkem, Orbis-Praha 1968.

KNAPP, V. A KOLEKTIV: Učebnice občanského a rodinného práva, svazek I., Orbis-Praha 1953, 1. vydání.

HOETZEL, J. Slovník veřejného práva, 5. díl, Brno 1948.

NEŠPOR, Z. Znárodnění dolů a průmyslu, Kniha první, proces znárodnovací. Praha 1948, s. 173

NOVOTNÝ, G. Církevní pozemkové vlastnictví v českých zemích a jeho osud v rámci provádění meziválečné pozemkové reformy. In Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

Odborné články

Bradáč, Petr: Financování církví v českých zemích ve 20. století [Revue církevního práva 2/2007] str. 106.

Kříž, Jakub: Restituovat, nebo ne? Poznámky k legitimnímu očekávání církevních subjektů, [Právní rozhledy 6/2012, s. 197], Zdeněk Müller: Je restituce povinná? [Právní rozhledy 7/1996, s. 321]

Pomahač, Richard: K povaze smluv o vypořádání s církvemi, [Právní rozhledy 11/2013,

s. 387]

Lacina, Vlastislav: Pozemková reforma v lidově demokratické ČSR. In: OTÁHAL, Milan: Zápas o pozemkovou reformu v ČSR. ČSAV, Praha 1963.

Baudyš, Petr: Provádění knihovního pořádku a poznámka zamýšleného převzetí [Ad Notam 3/1999], s. 47.

Chalupa, Luboš: K náhradě za znárodnění majetku podle dekretu č. 100/1945 Sb. ve vztahu k zák. č. 87/1991 Sb. ze dne 13.3.1997 [Právní rozhledy], dostupné v právním systému ASPI, ASPI ID LIT7002CZ.

David, Ludvík: Restituční normy, dříve platné předpisy a období před 25. 2. 1948, [Právní rozhledy 10/2004, s. 390].

2. Seznam použitých internetových zdrojů

„Cesta k církevním restitucím je volná. Klaus ponechal zákon bez podpisu“, ze dne 22. 11. 2012, dostupné na <https://domaci.ihned.cz/c1-58710020-cirkevni-restituce-jsou-schvaleny-klaus-nechal-zakon-bez-podpis> (stav ke dni 12.7.2020).

JUDr. Luboš Chalupa, Praha: „K výroku soudního rozhodnutí o nahrazení projevu vůle podle občanského zákoníku“, dostupné na: <http://www.akchalupa.cz/http://www.akchalupa.cz/k-vyroku-soudniho-rozhodnuti-o-nahrazeni-projevu-vule-podle-obcanskeho-zakoniku> - stav ke dni 21. 2. 2015).

„Baptisté odmítli podepsat smlouvu o vypořádání mezi ČR a církvemi“, ze dne 23.3.2013, dostupné na <https://radiozurnal.rozhlas.cz/baptiste-odmitli-podepsat-smlouvu-o-vyporadani-mezi-cr-a-cirkvemi-8004339> (stav ke dni 15. 7. 2020)

„Babiš souhlasí se zdaněním církevních restitucí. ‚Není to nové téma,‘ říká k podmínce KSČM“, ze dne 4. 6. 2018, dostupné na https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/kscm-dane-restituce-cirkevni-cssd-zdaneni-ano-babis-majetek_1806041105_gol (stav ke dni 15. 7. 2020).

Historie pozemkových evidencí, dostupná na <http://www.cuzk.cz/Katastr-nemovitosti/O-katastru-nemovitosti/Historie-pozemkovych-evidenci.aspx> (stav ke dni 1. 3. 2015).

„Prezident píše politikům kvůli církevním restitucím. Bojí se prolomení hranice 25. února 1948“, ze dne 29.8.2012, dostupné na <https://domaci.ihned.cz/c1-57219480-prezident-pise-politikum-kvuli-cirkevnim-restitucim-boji-se-prolomeni-hranice-25-unora-1948> (ve stavu ke dni 21.6.2020).

„Církev ujistí Klause o neprolomení roku 1948, žádají o podpis“, ze dne 3.9.2012, dostupné na https://www.denik.cz/z_domova/cirkve-ujistuji-klause-o-neprolomeni-roku-1948-zadaji-o-podpis-20120903.html (stav ke dni 21.6.2020).

Webové stránky Lesů České republiky, s. p. na adrese <https://lesy-cr.cz/o-nas/cirkevni-restituce/aktualni-informace/aktualni-informace-o-majetkovem-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi/> (stav ke dni 7.7.2020).

Webové stránky Státního pozemkového úřadu na adrese <https://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/informace-o-podanych-vyzvach-a-dohodach> (stav ke dni 7. 7. 2020).

3. Seznam použitých právních předpisů

Obecné předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.

Zákon č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský.

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí.

Zákon č. 503/2012 Sb., o Státním pozemkovém úřadu a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o Státním pozemkovém úřadu).

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).

Kodex práva kanonického

Restituční zákony

Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi).

Zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd.

Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích.

Zákon č. 172/1991 Sb. o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí.

Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

Zákon č. 243/1992 Sb., zákon o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem.

Zákon č. 173/1990 Sb., o navrácení sokolského majetku.

Zákon č. 172/1991 Sb., o navrácení majetku obcím,

Zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci.

Zákon č. 298/1990 Sb. o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a Arcibiskupství olomouckého.

Zákon č. 480/1991 Sb., o době nesvobody.

Pozemková reforma, revize pozemkové reformy, nová pozemková reforma

Zákon č. 215/1919 Sb., o zabránění velkého majetku pozemkového.

Zákon č. 81/1920 Sb., přidělový zákon.

Zákon č. 329/1920 Sb., ve znění zákona č. 220/1922 Sb., náhradový zákon.

Zákon č. 330/1919 Sb., o pozemkovém úřadě.

Zákon č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy.

Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě).

Zákon č. 98/1950 Sb. o zrušení Národního pozemkového fondu při Ministerstvu zemědělství a fondu pozemkových reforem a o sloučení jejich jmění.

Vládní nařízení č. 61/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. ledna 1920.

Vládní nařízení č. 1/1948 Sb.

Vládní nařízení č. 192/1949 Sb.

Vládní nařízení č. 70/1945 Sb., kterým se vydává statut Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství.

Vládní nařízení č. 116/1949, o dalších přesunech působnosti ve veřejné správě.

Vyhláška ministra zemědělství č. 594/1948 Ú.1.I., o soupisu půdy.

Vyhláška ministra zemědělství č. 1447/1948 Ú.1.I.

Vládní nařízení č. 360/1922 Sb.

Vládní nařízení č. 253/1948 Sb., o Fondu znárodněného hospodářství.

Vyhláška ministerstva zemědělství č. 207/1949 Sb., o přenesení působnosti ministerstva zemědělství v knihovních věcech nové pozemkové reformy.

Znárodnovací a vyvlastňovací předpisy

Zákon č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče.

Zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech.

Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon).

Zákon č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku.

Zákon č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení.

Zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech.

Zákon č. 63/1935 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany státu.

Zákon č. 280/1949 Sb., o územním plánování a výstavbě obcí, vládní nařízení č. 93/1950 Sb., o výstavbě obcí.

Zákon č. 87/1958 Sb., o stavebním řádu.

Vládní nařízení č. 42/1961 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany.

Vyhláška č. 18/1963 Sb., o stanovení náhrady za vyvlastnění nemovitostí občanům a soukromým právnickým osobám.

Zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu.

Zákon č. 30/1878 ř. z., jenž se týče vyvlastňování k účelu stavění železnic a provozování jízdy po nich opatření Stálého výboru č. 291/1938 Sb., o vyvlastnění a o některých jiných opatřeních k účelům hospodářského přebudování státu nebo dočasného hospodářského zajištění nezaměstnaných osob.

Zákon č. 86/1946 Sb., o stavební obnově.

Vyhláška ministra energetiky a vodního hospodářství č. 13/1959 Sb., o úplném znění zákona č. 11/1955 Sb., o vodním hospodářství.

Dekrety prezidenta republiky

Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

Dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

Ostatní

Vládní nařízení ze dne 13. ledna 1928, č. 8 Sb., o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů (správním řízení).

Zákon č. 30/1878 ř. z., o vyvlastňování k účelu stavby železnic a provozování jízdy po nich.

Zákon 193/1920 Sb., branný zákon republiky Československé.

Zákon č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově - právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících.

Zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní.

Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

Vyhláška č. 351/1950 Ú. 1. I., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem.

Zákon č. 95/1963 Sb., o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád).

Zákon č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu.

Mezinárodní předpisy

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

4. Seznam použité judikatury

Ústavní soud

Nález Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13.

Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2005, sp. zn. II. ÚS 528/02.

Sjednocující stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2005, Pl ÚS st. 22/05.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 11. 2004, sp. zn. I. ÚS 428/04.

Nález Ústavního soudu z 8. 8. 2005, sp. zn. IV. ÚS 298/05.

Nález Ústavního soudu z 2. 2. 2005, sp. zn. I. ÚS 528/02.

Nález Ústavního soudu ze dne ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07.

Rozhodnutí pléna Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2005, sp. zn. Pl ÚS 22/05.

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 663/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 31. března 2011, sp. zn. II. ÚS 2326/07.

Nález Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. I. ÚS 562/09.

Nález Ústavního soudu ze dne 31.8.2011, sp. zn. III. ÚS 3207/10.

Nález Ústavního soudu ze dne 29.8.2012, sp. zn. II. ÚS 3120/10.

Nález Ústavního soudu ze dne 18.1.1996, sp. zn. I. ÚS 154/95.

Nález Ústavního soudu ze dne 23.10.2003, sp. zn. I. ÚS 754/01.

Nález Ústavního soudu ze dne 29.4.2010, sp. zn. II. ÚS 2896/09.

Nález Ústavního soudu ze dne 25.3.1998, sp. zn. Pl. ÚS 45/97.

Nález Ústavního soudu ze dne 25. ledna 2006, sp. zn. I. ÚS 14/04.

Nález Ústavního soudu ze dne 16. prosince 2004 sp. zn. III. ÚS 107/04.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2003 sp. zn. II. ÚS 125/03.

Nález Ústavního soudu ze dne 22. 9. 1999 sp. zn. II.ÚS 422/97.

Nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 46/95.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 6. 1999, sp. zn. I. ÚS 485/98.

Nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 2008, sp. zn I. ÚS 755/06.

Usnesení Ústavního soudu ze dne ze dne 6. 3. 2001, sp. zn. I. ÚS 553/2000.

Nález Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2009, sp. zn. I. ÚS 515/06.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2006, sp. zn. IV. ÚS 581/06.

Nález Ústavního soudu sp. zn. ze dne 1. 10. 2019, Pl. ÚS 5/2019.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 7. 2006, sp. zn. II. ÚS 595/05.

Nález Ústavního soudu ze dne 22. 5. 2000, sp. zn. IV. ÚS 8/2000.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. IV. ÚS 608/02.

Nález Ústavního soudu ze dne 16. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 1/95.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. května 2012, sp. zn. II. ÚS 475/12.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 16. 4. 2014, sp. zn. IV. ÚS 3516/12.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 9. 1995, sp. zn. II. ÚS 76/95.

Nález Ústavního soudu ze dne, 18. 12. 1997, sp. zn. IV. ÚS 136/97.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 31. 5. 2000, sp. zn. II. ÚS 396/99.

Nález Ústavního soudu ze dne 25.9.1997, sp. zn. I. ÚS 204/96.

Nález Ústavního soudu ze dne 27.9.1995, sp. zn. II. ÚS 59/95.

Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2000, sp. zn. II. ÚS 375/99.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 8. 1999, sp. zn. I. ÚS 349/97.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 9. 1996, sp. zn. I. ÚS 179/95.
Nález Ústavního soudu ze dne 27. 8. 2001, sp. zn. IV. ÚS 256/01.
Nález Ústavního soudu ze dne 29. 10. 1997, sp. zn. II. ÚS 170/96.
Nález Ústavního soudu ze dne 9. 6. 1999, sp. zn. II. ÚS 475/97.
Nález Ústavního soudu ze dne 22. 11. 1996, sp. zn. IV. ÚS 203/95.
Nález Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/2013.
Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 1997, sp. zn. III. ÚS 225/96.
Nález Ústavního soudu ze dne 20. 10. 1999, sp. zn. II. ÚS 405/98.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 16. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 1474/09.
Nález Ústavního soudu ze dne 22. 6. 1995, sp. zn. IV. ÚS 56/94.
Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2000, sp. zn. I. ÚS 397/98.
Nález Ústavního soudu ze dne 9. 12. 1998, sp. zn. II. ÚS 3/98.
Nález Ústavního soudu ze dne 14. 2. 1996, sp. zn. II. ÚS 156/95.
Nález Ústavního soudu ze dne 13. 10. 1995, sp. zn. III. ÚS 39/95.
Nález Ústavního soudu ze dne 2. 11. 1999, sp. zn. II. ÚS 70/99.
Nález Ústavního soudu ze dne 4. 10. 1995, sp. zn. II. ÚS 22/94.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 22. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 602/06.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 21. 9. 2011, sp. zn. I. ÚS 1874/11.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2003, sp. zn. II. ÚS 155/03.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. III. ÚS 527/09.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 2. 2009, sp. zn. IV. ÚS 671/06.
Nález Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 566/07.
Nález Ústavního soudu ze dne 22. 10. 1997, sp. zn. II. ÚS 192/96.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 1. 2007, sp. zn. I. ÚS 611/06.
Nález Ústavního soudu ze dne 26. 3. 1997, sp. zn. I. ÚS 211/96.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 137/05.

Nález Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2019, sp. zn. III.ÚS 2532/17.

Nejvyšší soud

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2007, sp. zn. 28 Cdo 3318/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2007, sp. zn. 30 Cdo 3034/2006.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 7. 1993, sp. zn. Cpjn 50/93 [R 34/1993 civ.].

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2007, sp. zn. 28 Cdo 1762/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9.11.2011, sp. zn. 28 Cdo 3684/2010.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2007, sp. zn. 28 Cdo 376/2005.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2074/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2002, sp. zn. 20 Cdo 1060/2001.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2002, sp. zn. 20 Cdo 2165/2001.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. 20 Cdo 2179/2003.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2009, sp. zn. 28 Cdo 2796/2008.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1077/97.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 1996, sp. zn. 2 Cdon 707/96.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 8. 2000, sp. zn. 28 Cdo 2478/1999.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 8. 2000, sp. zn. 28 Cdo 2367/99.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2010, sp. zn. 23 Cdo 2797/2009.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 1. 2004, sp. zn. 28 Cdo 1852/2002.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 1998 sp. zn. 3 Cdon 476/96.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2000, sp. zn. 33 Cdo 2398/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 456/2001.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 4. 1998, sp. zn. 2 Cdon 1824/96.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2000, sp. zn. 28 Cdo 1136/2000.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2002, sp. zn. 22 Cdo 2148/2001.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 11. 2007, sp. zn. 28 Cdo 3238/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2010, sp. zn. 28 Cdo 78/2009.

Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu: R 34/1993.

Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu: R 72/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2004, sp. zn. 22 Cdo 361/2004.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. 31 Cdo 1529/2004.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2012, sp. zn. 28 Cdo 3107/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2010, sp. zn. 28 Cdo 5292/2009.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 12. 2017, sp. zn. 28 Cdo 1591/2017.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2017, sp. zn. 28 Cdo 5143/2017.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. 28 Cdo 3982/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 2019, sp. zn. 28 Cdo 4091/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 12. 2019, sp. zn. 28 Cdo 3105/2019.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 2019, sp. zn. 28 Cdo 4091/2017.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 2019, sp. zn. 28 Cdo 4091/2017.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2009, sp. zn. 21 Cdo 1542/2008.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 2007, sp. zn. 28 Cdo 823/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2006, sp. zn. 28 Cdo 1271/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 1999, sp. zn. 20 Cdo 2304/98,.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 1999, sp. zn. 3 Cdo 314/96, uveřejněný v časopise Soudní judikatura, roč. 1999, č. sešitu 9.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 7. 2012, sp. zn. 28 Cdo 4507/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2017, sp. zn. 28 Cdo 4748/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 28 Cdo 1696/2018.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2018, sp. zn. 28 Cdo 5223/2017.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 1. 2019, sp. zn. 28 Cdo 4000/2018.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17.7.2019, sp. zn. 28 Cdo 2141/2019.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. 28 Cdo 5036/2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 4. 2018, sp. zn. 28 Cdo 3783/2017.

Nejvyšší správní soud

Rozsudek Nejvyššího správního soudu 25. 8. 2004, sp. zn. 6 A 136/2000.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 3438/35 ze dne 15.11.1938, Boh. F 9307/1938.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 11. 2006, sp. zn. 5 A 35/2002.

Vrchní soudy

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 7. 1993, sp. zn. 3 Cdo 147/92.

Krajské soudy

Rozsudek Krajského soudu v Pardubicích ze dne 5. 1. 1954, sp. zn. 5 Co 8/54.

Rozsudek Krajského soudu v Liberci ze dne 13. 12. 1949, sp. zn. R III 425/49 publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod č. 259/1950.

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 7 Co 696/93, Rc 64/1994.

Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 17. 11. 1994, sp. zn. 22 Ca 168/94.

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30.10.2001, sp.zn. 31 Ca 52/2001.

Evropský soud pro lidská práva

Rozhodnutí ESLP z 28. 9. 2004, Kopecký proti Slovensku, č. 44912/98.

Rozhodnutí ESLP z 2. 3. 2005, Maltzan a další proti Německu, č. 71916/01.

Rozhodnutí ESLP ze 13. 12. 2005, Josef Bergauer a 89 dalších proti České republice, č.

17120/04.

Rozhodnutí ESLP ze 4. 3. 2003, Jantner proti Slovensku, č. 39050/97.

Rozhodnutí ESLP z 14. 12. 2004, Bečvář a Bečvářová proti České republice, č. 58358/00.

Rozhodnutí ESLP z 18. 7. 2006, Zich a ostatní proti České republice, č. 48548/99.

Rozhodnutí ESLP z 5. 11. 2002, Pincová a Pinc proti České republice, č. 36548/97.

Rozhodnutí ESLP ze dne 11. 5. 2010 ve věci Opatství Staré Brno Řádu sv. Augustina, č. 29335/06 a 29801/06.

Rozhodnutí ESLP Broniowski proti Polsku ze dne 19. 12. 2002, č. 31443/96.

5. Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi).

Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Základní fakta. Praha. Vláda ČR a Ministerstvo kultury 2008

Programové prohlášení vlády, Praha, srpen 1998, dostupné online na https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/milos-zeman/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf (stav ke dni 1.7.2020)

Programové prohlášení vlády, 26. 6. 2006, dostupné online na <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/mirek-topolanek-1/programove-prohlaseni-vlady-37071/> (stav ke dni 11.7.2020)

Usnesení Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR č. 774 ze dne 29. dubna 2008.

Usnesení vlády č. 204 ze dne ze dne 17. března 2011.

Doc. PhDr. et Mgr. Tomáš Knoz, Ph.D., Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Historický ústav a JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra ústavního práva a politologie: „K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku“ (datum vypracování nedohledáno).

PF UK v Praze: „Právně historická expertiza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR“ a „Veřejnoprávní omezení vlastnického práva Církve římskokatolické

na území České republiky“ (datum vypracování nedohledáno).

FP ZČU Plzeň „Posouzení otázky církevního vlastnictví“, ze dne 13. 4. 2007.

Ústavem státu a práva AV ČR „Odborný posudek“ vypracovaný ze dne 12. 4. 2007

Petr Jäger: Podklady pro výuky předmětu Církevní právo na Právnické fakultě Masarykovy univerzity Brno, dostupné na webových stránkách Právnické fakulty Masarykovy univerzity Brno.

Seznam zkratek

ABGB – 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

LČR – Lesy České republiky, s. p.

Listina, LZPS – Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky

NOZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

OZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

SŘ – zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

SŘS – zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

SPÚ – Státní pozemkový úřad

Ústava – zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

zákon o církvích a náboženských společnostech – zákon č. 2/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)

zákon o daních z příjmů – zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

zákon o majetkovém vyrovnání – zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi)

zákon o majetku ČR – zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích

zákon o mimosoudních rehabilitacích – zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích

zákon o nové pozemkové reformě – zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě)

zákon o půdě – zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku

zákon o revisi – zákon č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy

zákon o státním podniku – zákon č. 77/1997 Sb., o státním podniku

Restituční tituly dle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi

Abstrakt

Jako téma své rigorózní práce jsem si vybrala „Restituční tituly podle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi“. První část rigorózní práce obsahuje historický exkurz, který přibližuje vznik historického majetku církví a proces vypořádání církevních restitucí v České republice. Zasloužený prostor je věnován judikatuře Ústavního soudu, který v procesu církevních restitucí sehrál nezastupitelnou roli.

Další dílčí úvodní téma tvoří pojednání o zákonu č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Nejedná se o čistý restituční předpis, jelikož vedle restituce majetku církevním právnickým osobám přiznává i finanční vypořádání, které vede ke kompletní odluce církve a státu. Věnuji se základním principům zákona, způsobu restituce a dalšímu finančnímu vypořádání s církevními právnickými osobami. Dozvíme se, kdo je osobou povinnou k vydávání původního majetku, a kdo má na vydání majetku nárok. Prostor je věnován rovněž procesu vydávání zemědělských i nezemědělských nemovitostí a opravným prostředkům, kterými se oprávněné osoby mohou bránit proti postupu osob povinných.

Ústředním tématem rigorózní práce jsou jednotlivé restituční tituly dle zákona o majetkovém vyrovnání. Nejvíce prostoru věnuji majetkovým křivdám spáchaným na základě zákona o revisi první pozemkové reformy a zákona o nové pozemkové reformě, které pokrývají největší objem vydávaného majetku. Zabývám se tím, jakým způsobem byly zákony na církevní právnické osoby aplikovány. Poskytuji odpovědi na otázky, které se týkají např. okamžiku převodu vlastnického práva státu k zabranému majetku a rizika prolomení hranice února 1948.

Další kapitoly jsou věnovány odnětí věci dle dalších znárodňovacích a vyvlastňovacích předpisů. Prostor je rovněž věnován restitučním titulům spojených s pojmem tíseň. Obdobně s ostatními restitučními zákony zákon o majetkovém vyrovnání rovněž obsahuje restituční titul převzetí věci bez právního důvodu nebo postup porušující

principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody.

Nechybí ani kapitola věnující se vztahům mezi jednotlivými restitučními tituly. Závěrem poskytují informace o aktuálním stavu vyřizování výzev oprávněných osob a zajímavé případy týkající se zákona o majetkovém vyrovnání rozhodované v poslední době vyššími soudy.

Klíčová slova: církev
restituce
restituční titul

Restitution titles according to the Act on Property Settlement with Churches and Religious Societies

Abstract

I chose “Restitution titles according to the Act on Property Settlement with Churches and Religious Societies” as a theme of my thesis. The first part of the thesis contains a historical excursion, which describes the origin of historical property of churches and the process of settlement of church restitutions in the Czech Republic. Well-deserved space is devoted to the case law of the Constitutional Court, which has played an irreplaceable role in the process of church restitution.

Another introductory topic is a description of an Act No. 428/2012 Coll., on property settlement with churches and religious societies. The law is not a pure restitution regulation, because in addition to the restitution of property to church legal entities, it also grants financial settlement, which leads to the complete separation of church and state. I deal with the basic principles of the law, the method of restitution and further financial settlement with church entities. We will find out who is the person obliged to transfer the original property of the churches and who is entitled to ask the transfer of the property. I also deal with the process of transfer agricultural and non-agricultural real estate and use of legal remedies by which ecclesiastical entities can defend themselves against the steps of the state and its bodies.

The central topic of the thesis is restitution titles according to the Act on Property Settlement. Most of the space is devoted to the property wrongs committed based on the Act on the Revision of the First Land Reform and the Act on the New Land Reform, which cover most of the transferred property. I deal with ways how the laws were applied to church entities. Answers to questions concerning, for example, the moment of the transfer of state ownership of confiscated property and the risk of breaking the February 1948 border, are provided as well.

Next chapters are devoted to the confiscation of property according to other nationalization and expropriation regulations. Another topic is dedicated to restitution titles associated with the concept of distress. Similarly to other restitution laws, the Property Settlement Act also contains the restitution title of taking over a property without

a legal reason or a procedure violating human rights and freedoms or violating the principles of a democratic state which is governed by the rule of law.

There is also a chapter devoted to the relations between restitution titles. Finally, I provide information about the processing status of calls of entitled persons and interesting cases concerning on property settlement, which have recently been decided by higher courts.

Key words: churches
restitutions
restitution title